

Національний університет
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Навчально-науковий інститут фінансів, економіки та управління та права

Кафедра економіки, підприємництва та маркетингу

Кваліфікаційна робота бакалавра

на тему:

«Ризикостійкість підприємства:

індикатори визначення та діагностика»

(на матеріалах ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка»»)

Виконала: здобувачка першого рівня вищої
освіти, групи 401-ЕП

Спеціальності 076 «Підприємництво,
торгівля та біржова діяльність»

Архіпова А. І.

Керівник: Кулакова С. Ю.

Рецензент: Чичкало-Кондрацька І. Б.

Полтава – 2023 р.

Консультанти:

З кафедри економіки, підприємництва та маркетингу

(охорона праці)

15 . 06 . 2023 р. Кулакова С. Ю.

Здобувач 16 . 06 . 2023 р. Архіпова А. І.

Керівник роботи 16 . 06 . 2023 р. Кулакова С. Ю.

Нормоконтроль 16 . 06 . 2023 р. Кулакова С. Ю.

Допустити до захисту

Завідувачка кафедри 16 . 06 . 2023 р. М.Б. Чижевська

Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
(повне найменування вищого навчального закладу)

Навчально-науковий інститут фінансів, економіки управління та права
Кафедра економіки, підприємництва та маркетингу
ступінь вищої освіти «бакалавр»

спеціальність 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»
(цифр і назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о.завідувача кафедри економіки,
підприємництва та маркетингу

 М.Б. Чижевська
17 квітня 2023 року

ЗАВДАННЯ **НА ВИПУСКНУ КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ БАКАЛАВРА**

Архіпова Анастасія Ігорівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

Тема роботи Ризикостійкість підприємства: індикатори визначення та
діагностика (на матеріалах ТОВ «Агрофірма „Ім. Довженка“)

Рівень роботи Кулакова С.Ю., к.е.н., доцент

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Затверджені наказом закладу вищої освіти від “20” березня 2023 року №236-фа

Строк подання здобувачем роботи 23.06.2023 р.

Вихідні дані до роботи Законодавство України, навчальна, наукова, довідкова та
методична література, фахові періодичні видання, інформаційні ресурси, установчі
документи підприємства, фінансова, оперативна та статистична звітність
підприємства

Зміст випускної кваліфікаційної роботи бакалавра (перелік питань, які потрібно
розробити) Розділ 1. Теоретичні основи дослідження ризикостійкості
підприємств

Розділ 2. Аналіз та оцінювання економічного стану ТОВ «Агрофірма
Ім. Довженка»

Розділ 3. Формування напрямів підвищення ризикостійкості
ТОВ «Агрофірма „Ім. Довженка“

Перелік графічного матеріалу:

Ілюстративний матеріал у кількості 15 аркушів представлений у

додатку Г

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
<i>І розділ</i>	<i>Кулакова С.Ю., доцент</i>		

7. Дата видачі завдання 17.04.2023

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів роботи	Строк виконання етапів роботи	Пром.
1	Теоретична частина	17.04–07.05.23	
2	Аналітична частина	08.05–28.05.23	
3	Проектна частина. Виготовлення ілюстративного матеріалу, перевірка на плагіат	29.05–18.06.23	
4	Рецензування та підготовка до захисту	19.06–25.06.23	
5	Захист випускної роботи бакалавра	26.06–02.07.23	

Здобувач

(підпис)

Архінова А.І.
(прізвище та ініціали)

Керівник роботи

(підпис)

Кулакова С.Ю.
(прізвище та ініціали)

Примітки:

4. Форму призначено для видачі завдання студенту на виконання дипломного проекту (роботи) і контролю за ходом роботи кафедри (циклової комісії) і декана факультету (завідувача відділення).
5. Розробляється керівником дипломного проекту (роботи). Видається кафедрою (цикловою комісією).
6. Формат бланка А4 (210 × 297 мм), 2 сторінки.

РЕФЕРАТ

Архіпова А. І. «Ризикостійкість підприємства: індикатори визначення та діагностика (на матеріалах "Агрофірма "ім. Довженка")». Кваліфікаційна робота на здобуття першого рівня вищої освіти зі спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність», Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», 2023.

Робота містить 166 сторінки, 29 таблиць, 17 рисунків, 85 найменувань використаної літератури, 4 додатки.

Об'єктом дослідження кваліфікаційної роботи є ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» як економічна система, яка діє в умовах ризику. Предметом дослідження є ризикостійкість підприємства, його здатність до виявлення, аналізу та управління ризиками, що виникають під час діяльності.

Метою дослідження є визначення індикаторів ризикостійкості, аналіз наявних методичних підходів до її діагностики, та практичне застосування одного з них з метою підвищення рівня стійкості підприємства до ризиків. У роботі здійснено аналіз документації та звітності ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка», визначено рівень його ризикостійкості та запропоновано шляхи її покращення.

На основі проведеного аналізу було визначено теоретичні аспекти та методичні підходи до діагностики ризикостійкості; узагальнено організаційно-правові основи функціонування та розраховано головні фінансово-економічні показники ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка»; діагностовано рівень ризикостійкості підприємства та запропоновано шляхи його підвищення. Дослідження виконано на основі аналізу літературних джерел, організаційної та виробничої структури, порівняльного аналізу, дослідження галузі та умов функціонування підприємства. Отримані результати можуть використовуватися керівництвом підприємства та фахівцями з управління ризиками для підвищення фінансової стійкості підприємства та зменшення його вразливості до ризиків.

Ключові слова: ризики, види ризиків, ризикостійкість підприємства, індикатори ризикостійкості, діагностика ризикостійкості.

ABSTRACT

Arkhipova A. I. «Risk resistance of the enterprise: indicators of determination and diagnosis (based on the materials of LLC «Agricultural company «named after Dovzhenko»»». Qualifying work for obtaining the first level of higher education in specialty 076 «Entrepreneurship, trade and stock exchange activity», Poltava Polytechnic National University named after Yury Kondratyuk, 2023.

The work contains 166 pages, 29 tables, 17 figures, 85 titles of used literature, 4 appendices.

The object of the research of the qualification work is LLC «Agricultural company «named after Dovzhenko» as an economic system that operates under conditions of risks. The subject of the study is the risk resistance of the enterprise, its ability to identify, analyze and manage risks arising during activity.

The purpose of the study is determination of risk resistance indicators, the analysis of available methodical approaches to its diagnosis, and the practical application of one of them in order to increase the level of the enterprise's resistance to risks. In the work, the documentation and reports of LLC «Agricultural company «named after Dovzhenko» were analyzed, the level of its risk resistance was determined and ways to improve it were proposed.

Based on the conducted analysis, theoretical aspects and methodical approaches to the diagnosis of risk resistance were determined; the organizational and legal foundations of functioning are summarized and the main financial and economic indicators of LLC «Agricultural company «named after Dovzhenko» are calculated; the level of risk tolerance of the enterprise is diagnosed and ways to increase it are proposed. The research was carried out using the analysis of literary sources, organizational and production structure, comparative analysis, research of the industry and the conditions of operation of the enterprise. The obtained results can be used by the management of the enterprise and risk management specialists to increase the financial stability of the enterprise and reduce its vulnerability to risks.

Key words: risks, types of risks, risk resistance of the enterprise, indicators of risk resistance, methods of diagnosing risk resistance.

ЗМІСТ

ВСТУП	9
РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи дослідження ризикостійкості підприємств.....	12
1.1. Систематизація підходів до трактування поняття «ризикостійкість підприємства»	12
1.2. Індикатори, що визначають ризикостійкість підприємства...	20
1.3. Методичні підходи щодо діагностики ризикостійкості підприємства	27
РОЗДІЛ 2. Аналіз та оцінювання економічного стану ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка»	36
2.1. Проблеми, особливості та перспективи розвитку підприємств аграрного сектору України	36
2.2. Організаційно-правові основи функціонування підприємства	48
2.3. Аналіз основних економічних та фінансових показників підприємства	55
2.4. Стан охорони праці на підприємстві	63
РОЗДІЛ 3. Формування напрямів підвищення ризикостійкості ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка».....	67
3.1. Діагностика поточного рівня ризикостійкості підприємства	67
3.2. Формування системи заходів щодо підвищення ризикостійкості та очікувані результати її впровадження ...	101
Висновки та пропозиції	105
Глосарій.....	111
Список використаних джерел.....	116
Додаток А. Фінансова та статистична звітність ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» за 2019 рік.....	128

Додаток Б. Фінансова та статистична звітність ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» за 2020 рік.....	136
Додаток В. Фінансова та статистична звітність ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» за 2021 рік.....	144
Додаток Г. Ілюстративний матеріал до кваліфікаційної роботи.....	152

ВСТУП

Сучасне бізнес-середовище характеризується докорінними змінами та вимагає від підприємств постійної та підвищеної уваги до ризиків прийняття будь-яких рішень. Ризики можуть бути різними: від ринкових та фінансових до природних та технологічних. При цьому наслідки є, здебільшого, непередбачуваними та можуть бути дуже серйозними, включаючи фінансові збитки, зниження ефективності діяльності, втрату репутації та навіть ліквідацію бізнесу.

Визначення загального поняття стійкості, сутності ризикостійкості підприємства та її діагностика є важливими завданнями, завдяки виконанню яких можна вчасно виявити потенційні ризики та прийняти необхідні заходи для зменшення наслідків або повного запобігання їм. Згідно з наявними дослідженнями, підприємства з високим рівнем ризикостійкості мають вищі шанси на успішну стабільну діяльність та збільшення своєї ринкової частки.

В контексті даної роботи потрібно також розглянути індикатори, які дозволяють оцінити рівень ризикостійкості господарюючого суб'єкта. Серед них: фінансова стійкість, система управління ризиками, інноваційність, різноманіття джерел доходів, кадровий потенціал, репутація, стосунки із зацікавленими сторонами, а також такі розрахункові показники як коефіцієнти ліквідності, загального покриття, фінансової незалежності, прибутковості активів, заборгованості тощо.

Оскільки кожен з існуючих методичних підходів оцінки ризикостійкості включає різні критерії та має свої особливості, важливим завданням для якісного аналізу є вибір того підходу, який охоплюватиме якомога більше факторів впливу. Для цього слід використати порівняльний підхід при вивченні літератури з даної тематики та обрати найбільш комплексну методику.

Також, для належного та повноцінного аналізу стійкості підприємства до ризиків, потрібно розуміти умови його функціонування, поточний стан та можливі перспективи розвитку.

Таким чином, вивчення ризикостійкості є важливим напрямом в дослідженні економіки та управління підприємствами. Отримані результати можуть бути використані для розробки ефективної стратегії управління ризиками та підвищення конкурентоспроможності підприємства в умовах невизначеності та змін на ринку.

Предметом дослідження є ризикостійкість підприємства, здатність до виявлення, аналізу та управління ризиками, що виникають під час діяльності.

Об'єктом дослідження є підприємство як економічна система, яка діє в умовах ризику. Дана робота виконуватиметься на базі Товариства з обмеженою відповідальністю «Агрофірма «ім. Довженка».

Метою дослідження є визначення індикаторів ризикостійкості, аналіз наявних методичних підходів до її діагностики, та практичне застосування обраної методики з метою підвищення рівня стійкості підприємства до ризиків.

Для досягнення поставленої мети необхідно розглянути питання стійкості підприємства, виявлення та аналізу ризиків, які можуть вплинути на його діяльність, застосування механізмів управління ризиками та реагування в разі їх реалізації.

Основні завдання:

1. Аналіз наукової літератури для визначення понять ризиків, загальної стійкості та ризикостійкості підприємства.
2. Визначення індикаторів ризикостійкості підприємства та розрахункових показників, які впливають на неї, шляхом дослідження та узагальнення інформації з наукових джерел.
3. Розгляд та порівняння існуючих методик діагностики ризикостійкості та визначення найбільш комплексної з них для подальшого використання.
4. Аналіз сучасного стану аграрного сектору як середовища функціонування об'єкту дослідження – ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка».
5. Визначення організаційно-правових основ, розрахунок основних фінансово-економічних показників діяльності та огляд стану охорони праці ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка».
6. Діагностика поточної ризикостійкості підприємства ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка».

7. Розробка рекомендацій щодо підвищення рівня ризикостійкості підприємства на основі результатів дослідження.

Робота складається з трьох розділів, кожен з яких містить окремі параграфи. Перший розділ присвячений теоретичним аспектам визначення та діагностики ризикостійкості підприємств, другий розділ включає аналіз галузі функціонування підприємства, розрахунки та оцінку економічного стану ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка», а у третьому розділі здійснюється розгляд існуючих методик оцінки ризикостійкості, обрання та практичне застосування одного з методичних підходів, пропонується система заходів підвищення ризикостійкості вищезазначеного підприємства.

Дослідження включає в себе аналіз наукової літератури на тему ризиків та їх характеристики, визначення стійкості підприємства як системи, ризикостійкості підприємства та її класифікації, а також визначення індикаторів та показників, що описують ризикостійкість. Для проведення дослідження використовувалися: аналіз літературних джерел, організаційної та виробничої структури, метод порівняльного аналізу, дослідження ринку та умов функціонування підприємства.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у визначенні комплексного підходу до діагностики ризикостійкості підприємства, що включає в себе теоретичний аналіз поняття "ризик", їх характеристику, сутність стійкості та ризикостійкості, їх класифікація та методи оцінки. Крім того, робота містить аналіз економічного стану ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка», рівня його ризикостійкості та шляхи її підвищення.

Практична цінність полягає у можливості використання результатів аналізу ризикостійкості та впровадження системи запропонованих заходів для підвищення ефективності діяльності підприємства. Зокрема, робота надає конкретні рекомендації з організації ефективної системи управління ризиками на підприємстві та розробки стратегії їх зменшення. Ці рекомендації можуть бути використані керівництвом та фахівцями з управління ризиками на підприємстві для зменшення його вразливості до них та поліпшення фінансової стабільності.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РИЗИКОСТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Систематизація підходів до трактування поняття «ризикостійкість підприємства»

В умовах ринкової економіки діяльність суб'єктів господарювання характеризується економічною свободою, яка, однак, обмежується правами та інтересами інших підприємств, які також прагнуть вигоди.

Оскільки безризикового середовища для здійснення підприємницької діяльності не існує, підприємці повинні завжди враховувати можливі наслідки своїх рішень. Необхідно постійно оцінювати ризики і вживати заходів для запобігання або зменшення найбільш небезпечних наслідків.

Проте, проблемою є відсутність чіткого та універсального механізму управління ризиками, через що кожен підприємець повинен розробляти свої власні індивідуальні заходи для їх мінімізації [1, с. 43].

Аби повноцінно розкрити поняття ризикостійкості, перш за все, визначимо, що являють собою стійкість системи та ризики загалом.

Стійкість системи є здатністю системи до збереження своїх властивостей та функцій навіть у випадку виникнення змін у її складі, умовах чи параметрах. Це означає, що система здатна відновлювати своє функціонування після випробувань ззовні або випадкових відхилень в роботі. У системи з високою стійкістю будь-які зміни вихідних умов можуть бути здолані за допомогою внутрішніх механізмів компенсації та автоматичної регуляції [1, с. 44].

У визначенні типів стійкості системи йдеться про її здатність залишатися працездатною та продуктивною в різних умовах. Види й типи стійкості складних систем та характеристика цільових показників при кожній з них подано на рис. 1.1.

За видами існує псевдостійкість (видима стійкість), коли система здається умовно стійкою, але насправді може легко втратити свою працездатність при внесенні змін. У таких системах відсутні компенсаторні механізми, які б допомагали нейтралізувати негативні впливи зовнішнього середовища [1, с. 45-46]. При зміні умов функціонування система або припинить існування (видима стійкість 1-го роду) або її стійкість буде порушена (видима стійкість 2-го роду).

Групова (адаптивна) стійкість передбачає наявність компенсаторних механізмів для нейтралізації негативних впливів практично будь-яких видів змін, що відбуваються як внутрішнім, так і зовнішнім чином. Стійкість системи в даному випадку є істинною. Як і псевдостійкість, вона буває першого і другого роду:

а) адаптивній стійкості першого роду властиво подолання негативних імпульсів через адаптивні ланцюги, тобто наявність механізмів адаптації, які дозволяють розсіювати негативні впливи на різних рівнях ієрархії системи. Це може включати механізми автоматичного регулювання, зміни управління або перерозподілу ресурсів.

б) адаптивній стійкості другого роду характерне існування в системі циклічних процесів передачі інформації, сигналів або дій між різними елементами. Це може бути циклічна передача даних між окремими компонентами, циклічні процеси зворотного зв'язку між різними рівнями ієрархії або циклічні процеси змін управління системою для досягнення певної мети. Такі процеси дозволяють системі реагувати на зміни та компенсувати їх.

Відкладена стійкість передбачає наявність можливості уникнути негативного впливу зовнішнього фактору без необхідності мати відповідні компенсаторні механізми. Вона може виникнути при наявності запасів або резервних можливостей компенсації негативних впливів, що дозволяє системі витримати певні зміни та продовжувати працювати в умовах, які були неочікуваними або небажаними [1, с. 46].

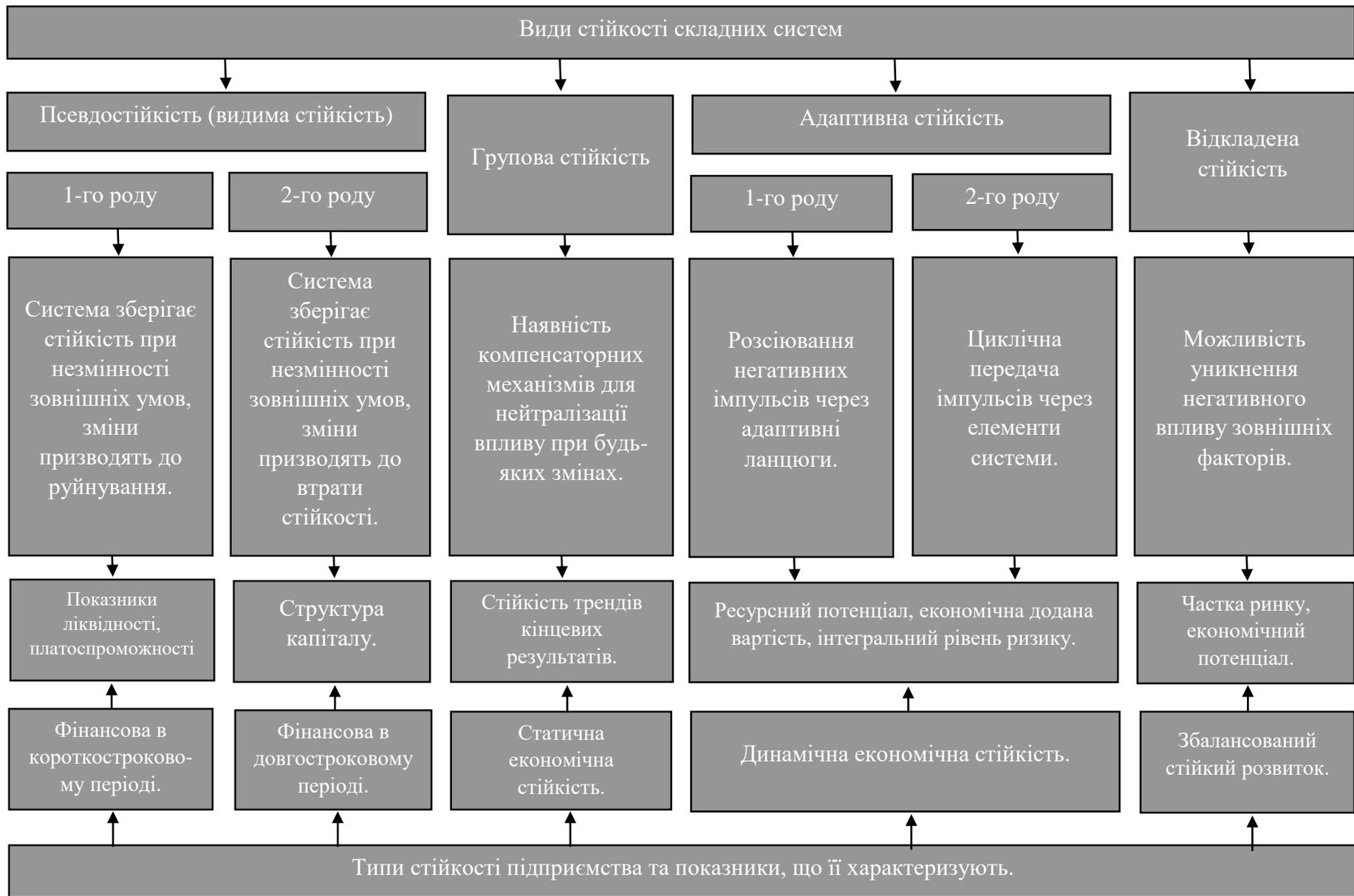

Рисунок 1.1 – Характеристика цільових показників при різних типах ризикостійкості підприємства [1, с.46]

Розуміння різних типів стійкості допомагає розробляти більш ефективні та стійкі системи, які можуть працювати в різних умовах та з різними зовнішніми факторами. Типи стійкості підприємства наведені в табл. 1.1.

Таблиця 1.1 – Типи стійкості підприємства та їх характеристика (сформовано авторами на основі [2, с. 248-249])

Тип стійкості	Характеристика
Фінансова стійкість в короткостроковому періоді	Описує фінансову стійкість підприємства на період до одного року. Оцінюється за такими показниками, як поточне співвідношення активів та зобов'язань, швидкість ліквідації, оборотність запасів та рахунків клієнтів.
Фінансова стійкість в довгостроковому періоді	Описує фінансову стійкість підприємства на період більше одного року. Оцінюється за такими показниками, як рентабельність виробництва, рентабельність капіталу, коефіцієнт покриття відсотків, ступінь фінансового захисту.
Статична економічна стійкість	Статична економічна стійкість підприємства визначається здатністю підприємства забезпечити безперебійну роботу та фінансову стійкість при зміні зовнішніх умов та факторів, які впливають на його функціонування. До таких зовнішніх факторів можуть відноситися зміни в економічному середовищі, конкуренція на ринку, зміни в законодавстві та інші чинники, що можуть впливати на діяльність підприємства. Визначається шляхом аналізу фінансових показників підприємства, таких як рівень доходів, витрат, прибутку, рентабельності та інших факторів, які можуть відображати його здатність до забезпечення фінансової стійкості в даний момент часу.
Динамічна економічна стійкість	Визначається здатністю підприємства адаптуватися до змін в економічному середовищі та розвиватися відповідно до нових вимог. Показники, що характеризують динамічну економічну стійкість, включають інноваційну активність, ступінь залежності від одного ринку, спроможність до нововведень.
Збалансований стійкий розвиток	Означає досягнення рівноваги між різними аспектами діяльності підприємства, такими як соціальна відповідальність, економічна ефективність та екологічна стійкість. Цей підхід передбачає, що для досягнення довгострокової стійкості підприємству потрібно одночасно дбати про соціальні та екологічні аспекти, а не тільки про економічні. Для оцінки збалансованого стійкого розвитку підприємства можуть використовуватися такі показники, як відсоток інвестицій у соціальну та екологічну сферу, рівень задоволеності працівників, показники енергоефективності та екологічної безпеки виробництва тощо.

Також виділяють такі типи стійкості підприємства як:

а) соціальна – здатність підприємства забезпечувати задоволення потреб співробітників, забезпечувати безпеку на робочому місці, розвивати

взаємовідносини з громадськістю та інші аспекти, пов'язані з соціальною відповідальністю.

б) організаційна – визначається рівнем ефективності виробництва, управління персоналом, використання внутрішніх ресурсів та співпраці з іншими підприємствами на ринку.

в) технологічна стійкість - це здатність підприємства пристосовуватися до нових технологій та змінюватися залежно від технічного прогресу, щоб забезпечити свою конкурентоспроможність та відповідати вимогам ринку.

г) маркетингова – відображає спроможність компанії досягати своїх цілей за допомогою визначення оптимальних маркетингових стратегій, аналізу попиту на продукцію, ринкових змін, ефективності рекламних кампаній та здатності реагувати на маркетингові ризики.

д) екологічна – полягає у зменшенні впливу діяльності компанії на природне середовище шляхом експлуатації технологій, що дозволяють зберігати ресурси та енергію, використання систем очищення повітря та води, а також ефективного реагування на екологічні ризики.

е) ресурсна – полягає у максимізації раціональності використання доступних ресурсів, таких як матеріальні, трудові, фінансові, інформаційні, природні та інші, з огляду на їх обмеженість.

є) інноваційна – визначається здатністю підприємства до впровадження нових науково-технічних розробок та технологій у виробничі процеси з метою покращення продуктивності та конкурентоспроможності. Така стійкість передбачає проведення науково-дослідних та конструкторських робіт, розробку нових виробів та послуг, а також розширення асортименту продукції і покращення її якості.

є) зовнішньоекономічна – означає наявність стійких зв'язків з зовнішніми ринками, які забезпечують експорт продукції, імпорт матеріалів та обладнання, дозволяють приваблювати інвестиційні ресурси [2, с.249].

Багато дослідників акцентують увагу на ресурсній забезпеченості та економічному потенціалі підприємства як основних факторах, що визначають його стійкість. Забезпечення достатнього рівня ресурсів та ефективне

використання них можуть допомогти підприємству протистояти різним ризикам [1, с. 45].

Загалом, ризик – це ступінь невизначеності, несподіваності та можливих негативних наслідків в людській діяльності, що може призвести до втрат, відхилень або збитків.

Економічний ризик – це аспект підприємницької діяльності, пов’язаний з нерівновагою в розвитку економічних систем у невизначеному середовищі, де виникають ситуації, коли необхідно приймати важливі рішення з обмеженими можливостями і здатністю передбачити ймовірність досягнення поставленої мети [3, с.212]. Характеристика ризику як економічної категорії подана у табл. 1.2.

Таблиця 1.2 – Характеристика економічної категорії «ризик» [3, с.213]

Характеристика ризику	Зміст характеристики
Об’єкт ризику	Система, ефективність та умови функціонування якої наперед точно не визначені.
Суб’єкт ризику	Особа, яка зацікавлена в результатах управління об’єктом ризику і має компетенцію приймати рішення щодо об’єкту ризику.
Риси ризику	<ul style="list-style-type: none"> - всеосяжність – ризики стосуються всіх сфер діяльності підприємства; - об’єктивність прояву – ризики є об’єктивними факторами, які виникають внаслідок різних причин; - спрямованість – ризики мають спрямованість на досягнення певної мети, що є найбільш ризикованою; - непостійність і мінливість у просторі і часі – ризики можуть з’являтися в будь-який момент, а їх характер і інтенсивність можуть змінюватися від часу до часу; - виникнення в процесах досягнення мети – ризики виникають у процесі роботи з метою досягнення бажаного результату; - прояв у ситуації невідкладного вибору у момент прийняття рішення – ризики можуть змушувати приймати швидкі рішення в умовах нестабільності ситуації; - вимірюваність – ризики можуть бути виміряні та оцінені за різними параметрами, що дозволяє зменшити їх вплив на діяльність підприємства.
Властивості ризику	<ul style="list-style-type: none"> - невизначеність – ризик не може бути передбачені повністю і завжди містить елемент невизначеності, що вимагає оцінки ймовірності та наслідків відповідних подій; - конфліктність – ризики можуть мати різний характер і залежно від того, які інтереси враховуються, можуть створювати конфлікти між сторонами; - суперечливість – ризики можуть взаємодіяти один з одним і створювати суперечливі наслідки;

Характеристика ризику	Зміст характеристики
	<ul style="list-style-type: none"> - правомірність – ризики виникають у зв'язку з діяльністю, яка зазвичай є законною і необхідною для досягнення мети; - результативність – ризики можуть мати як позитивний, так і негативний результат для підприємства або організації, і їх варто оцінювати з точки зору доцільності та ефективності управління ризиками.
Умови існування ризику	<ul style="list-style-type: none"> - система прагне до відповідної мети; - вибір здійснюється в умовах невизначеності; - системи обирає шлях досягнення мети.
Функції ризику	<ul style="list-style-type: none"> - регулятивна – полягає в тому, що виявлення та аналіз ризиків дозволяє вжити заходів для їх зменшення та контролювання; - захисна – полягає в тому, що ризик може виступати як інструмент захисту від невідомого майбутнього.

Виходячи з цього, ризикостійкість загалом розглядається як частина загальної стійкості підприємства, його здатність протистояти ризикам та впливам зовнішнього середовища, зберігаючи свою життєздатність та діяльність. Однак науковці визначають це поняття по-різному, виділяючи ті чи інші характерні риси. Узагальнимо різні підходи до трактування поняття «ризикостійкість підприємства» у вигляді таблиці (табл. 1.3).

Таблиця 1.3 – Систематизація підходів до визначення поняття «ризикостійкість підприємства» (узагальнено авторами на основі джерел [1, 4-5])

Автор	Підхід до визначення
Карпунцов М.В.	Інтегральна характеристика підприємства як відкритої соціально-економічної системи, яка характеризує загальні можливості ефективного рівноважного безперебійного функціонування організації, протистояння ризикам, попри їх негативний вплив
Лясковська О.О.	Можливість менеджменту підприємства створювати необхідні фінансові, організаційні і матеріальні ресурси з метою попереднього використання при виникненні ризикових ситуацій, порушенням стандартного проходження виробничих, фінансових, маркетингових та логістичних процесів на підприємстві і конкретних умов їх реалізації, слабкою апробованістю і недостатньою розробленістю системи статистичних оцінок і методів прогнозування економічних показників, високою ймовірністю не підтвердження споживчих властивостей продукції при масовому виробництві
Кулакова С.Ю. Касмініна К.О.	Здатність витримувати дестабілізацію бізнесу завдяки стійким процесам, контролю, а також засобам і методам управління ризиками, включаючи чітку корпоративну структуру і сильний бренд.

Автор	Підхід до визначення
Башинська І.О.	Індикатор (показник) здатності підприємства витримувати тиск імовірних ризиків різної природи (фінансових, оперативних, стратегічних)
Усова М.О.	Можливість управляти внутрішніми ризиками і адаптуватися до зовнішніх
Захаркін О.О.	Узагальнювальна характеристика здатності підприємства функціонувати в обраному напрямку в умовах можливого виникнення економічних ризиків.

У залежності від рівня ризику, підприємство може бути класифіковане на чотири зони стійкості до ризику: зона абсолютної, відносної, критичної та кризової ризикостійкості. Кожній з цих зон відповідає конкретний напрямок розвитку підприємства та основні стратегічні заходи:

- зона абсолютної ризикостійкості: дозволяє підприємству застосовувати інноваційний підхід до розвитку та впроваджувати нововведення у відповідь на змінне середовище з метою збереження стійких позицій;

- зона відносної ризикостійкості: передбачає ситуаційний або адаптивний розвиток підприємства, що означає впровадження інкрементальних (поступових, етапних змін або покрокового вдосконалення існуючих процесів, продуктів, стратегій) змін у його діяльності для забезпечення стійкості до зовнішніх і внутрішніх впливів;

- зона критична ризикостійкості: вимагає перетворення та оновлення використовуваної бізнес-моделі з метою підвищення стійкості. Напрямок розвитку підприємства в цій зоні є стабілізаційним, спрямованим на забезпечення сталості та відновлення позицій після виникнення критичних ситуацій або ризикованих періодів;

- зона кризової ризикостійкості: відображає потребу впровадження антикризових заходів, активного пошуку можливостей та використання резервів для оптимізації діяльності [6, с. 156].

Отже, узагальнюючи різні підходи до трактування даного поняття, можемо визначити ризикостійкість підприємства як його здатність до відповідного управління ризиками та дестабілізуючими факторами, яка забезпечує ефективне та стійке функціонування, включаючи створення необхідних ресурсів, контролю

за процесами та індикаторами фінансової стійкості, а також зміцнення бренду та корпоративної структури.

Ризикостійке підприємство має можливість вести діяльність при різних рівнях невизначеності та зменшувати вплив ризиків на свою діяльність, збільшуючи свою конкурентоспроможність та стійкість на ринку.

1.2. Індикатори, що визначають ризикостійкість підприємства

Ризикостійкість підприємства визначається шляхом оцінки ймовірності виникнення ризикових ситуацій та рівня компетентності персоналу й керівництва в їх вирішенні. Ця характеристика тісно пов'язана з фінансовою стійкістю підприємства та ефективністю управління витратами.

Базується оцінка рівня ризикостійкості на аналізі внутрішнього ресурсного потенціалу підприємства та його вразливості до внутрішніх і зовнішніх загроз. Це дозволяє враховувати дві основні групи факторів, що впливають на ризикостійкість:

а) інноваційний потенціал, який виражається через показники доступності основних видів ресурсів для підприємства, та ризики, пов'язані з його вразливістю до внутрішніх змін і загроз зовнішнього середовища;

б) можливість формування різних комбінацій факторів внутрішнього і зовнішнього середовища для різних видів ресурсів, що сприяє більш точному оцінюванню ризикостійкості.

Цей підхід дозволяє уважно вивчити різноманітні аспекти ризиків та можливостей підприємства, що сприяє більш точному та об'єктивному визначенню рівня його ризикостійкості [7].

Більшість дослідників не доходять до однозначної відповіді щодо критеріїв та індикаторів ризикостійкості в науковій та методичній літературі. Незважаючи на те, що вона є системною характеристикою, яка визначає можливості підприємства щодо функціонування, оцінка її моментальна, і відображає конкретну економічну ситуацію в певний момент часу та в результаті різних факторів (об'єктивних та суб'єктивних).

Проте, перевагою спрямованості підприємства на оцінку стійкості до ризиків, а не лише оцінку самого економічного ризику під час керування інноваційною діяльністю, є такі фактори [8, с. 169]:

а) ризик виникає, коли показники відхиляються від запланованих значень через вплив різних факторів, а ризикостійкість є загальною характеристикою здатності підприємства функціонувати в певному напрямку, незважаючи на можливі економічні ризики;

б) показник ризикостійкості є більш інформативним, оскільки враховує фактичну економічну ситуацію на підприємстві і відображає динаміку економічних процесів. З іншого боку, економічний ризик може бути розглянутий лише як статична характеристика для конкретного інноваційного проекту протягом його реалізації;

в) отриману оцінку ризикостійкості можна зручно та ефективно використовувати при управлінні підприємством, зокрема при прийнятті рішень щодо інновацій. З іншого боку, можливість використання розрахунків щодо економічного ризику в управлінні є дуже обмеженою, оскільки вони не забезпечують системного підходу та мають значні обмеження у керуванні рівнем цього ризику [8, с. 169].

У той самий час, використання показника ризикостійкості в управлінні інноваційною діяльністю підприємства включає додаткові виклики, пов'язані з складнішим механізмом розрахунку та отриманням необхідної інформації. Наприклад:

а) для розрахунку показників економічного ризику достатньо мати дані про планові та фактичні доходи та витрати підприємства, що виникають у процесі його діяльності. Проте, для оцінки рівня ризикостійкості необхідно досліджувати систему зовнішніх і внутрішніх факторів, що визначають параметри підприємства як відкритої системи, а також фактори, що впливають ззовні;

б) рівень ризикостійкості завжди виражається у відносних значеннях на певну дату, тоді як ризик може бути виражений як у абсолютних, так і у відносних величинах [8, с. 169-170].

Виходячи з цього, ризикостійкість є складною комплексною ознакою, але загалом можна виділити деякі загальні ключові індикатори, що визначають ризикостійкість підприємства та охарактеризуємо їх (табл. 1.4):

Таблиця 1.4 – Характеристика ключових індикаторів ризикостійкості підприємства (сформовано авторами на основі [8]).

Назва	Характеристика	Засоби оцінювання
Фінансова стійкість	Відображає здатність підприємства витримувати економічні труднощі та фінансові ризики. Фінансово стійке підприємство має достатньо резервів, щоб впоратися зі змінами на ринку та зберегти фінансову роботу навіть у несприятливих умовах.	Коефіцієнти ліквідності, загального покриття, фінансової незалежності. Аналіз фінансових звітів, зокрема балансу, звіту про прибутки та збитки, звіту про грошові потоки.
Різноманіття джерел доходів	Відображає рівень різноманітності та стійкості джерел доходу підприємства. Підприємство, яке має різноманітні джерела доходу або широкий спектр клієнтів, є менш залежним від окремих ринків або сегментів, тому має більшу ризикостійкість.	Аналіз розподілу доходів за ринками, сегментами клієнтів, географічними регіонами. Доля основних клієнтів у загальному обсязі продажів.
Управління ризиками	Відображає наявність ефективної системи управління ризиками на підприємстві. Підприємство з добре розвинутою системою управління ризиками може краще прогнозувати та уникати потенційних негативних наслідків, що сприяє його ризикостійкості.	Аналіз наявності та ефективності системи управління ризиками. Оцінка ідентифікованих ризиків та прийнятих заходів щодо їх мінімізації.
Інноваційність	Відображає здатність підприємства до інновацій та адаптації до змін. Інноваційно орієнтоване підприємство активно впроваджує нові ідеї, технології та підходи, що дозволяють йому пристосовуватися до змін на ринку та залишатися конкурентоспроможним.	Аналіз кількості та значимості нових продуктів, послуг або технологій. Витрати на дослідження та розвиток (Research and Development - R&D).
Кадровий потенціал	Відображає якість та компетентність персоналу підприємства. Кадровий потенціал означає наявність досвідчених, мотивованих та талановитих співробітників. Висококваліфікований персонал може ефективно управляти ризиками та розв'язувати проблеми, що сприяє ризикостійкості підприємства.	Оцінка кваліфікації, досвіду та компетентності персоналу. Задіяність та рівень задоволеності співробітників.
Репутація та взаємини із стейкхолдерами	Відображає рівень довіри, репутації та взаємин підприємства з клієнтами, постачальниками, інвесторами та іншими зацікавленими сторонами. Підприємство з позитивною репутацією та міцними взаєминами зі зацікавленими сторонами має більшу підтримку та сприймається як надійний та стійкий бізнес-партнер.	Опитування клієнтів, партнерів та інших зацікавлених сторін. Оцінка показників задоволеності клієнтів, рейтингів довіри.

Оцінювання ризикостійкості також потребує аналізу розрахункових показників, що входять до складу фінансової стійкості. Можемо виділити такі як:

а) коефіцієнт ліквідності – показник, який вимірює здатність підприємства генерувати достатню кількість грошових ресурсів для покриття поточних зобов'язань і дає уявлення про фінансову стійкість підприємства. Найбільш розповсюджені варіанти цього показника – коефіцієнт абсолютної (поточної), швидкої та загальної ліквідності [9, с. 439]. Розраховуються вони за такими формулами:

$$K_{A.L.} = \frac{\Gamma + ПФІ}{ПЗ}, \quad (1.1)$$

де $K_{A.L.}$ – коефіцієнт абсолютної ліквідності;

Γ – гроші та їх еквіваленти;

ПФІ – поточні фінансові інвестиції;

ПЗ – поточні зобов'язання.

$$K_{Ш.Л.} = \frac{\Gamma + ПФІ + ПЗ_{Д} + A_{I.O.}}{ПЗ}, \quad (1.2)$$

де $K_{Ш.Л.}$ – коефіцієнт швидкої ліквідності;

$ПЗ_{Д}$ – поточна дебіторська заборгованість;

$A_{I.O.}$ – інші оборотні активи.

$$K_{З.Л.} = \frac{A_{O.}}{ПЗ}, \quad (1.3)$$

де $K_{З.Л.}$ – коефіцієнт загальної ліквідності;

$A_{O.}$ – оборотні активи.

Коефіцієнт абсолютної ліквідності відображає негайну платоспроможність і вказує, яку частину поточних зобов'язань та забезпечень підприємство може негайно погасити за допомогою високоліквідних оборотних активів, таких як готівка та поточні фінансові інвестиції. Нормативне значення коефіцієнта абсолютної ліквідності ($\geq 0,2$) означає, що підприємство має достатньо грошових

активів, щоб платити свої поточні зобов'язання і забезпечувати їх покриття не менше ніж на 20% за допомогою високоліквідних оборотних активів [9, с. 439-440].

Коефіцієнт швидкої ліквідності враховує майбутні надходження від дебіторів і вказує, яку частину поточних зобов'язань та забезпечень підприємство може покрити, використовуючи як високоліквідні оборотні активи, так і активи середньої ліквідності (такі як поточна дебіторська заборгованість та інші оборотні активи). Нормативним значення швидкої ліквідності – $\geq 0,7$ [9, с. 440].

Коефіцієнт загальної ліквідності є найбільш комплексним показником, який використовується для оцінки ліквідності та платоспроможності підприємства. На відміну від попередніх, коефіцієнт загальної ліквідності враховує платіжні можливості на більш віддалену перспективу, яка відповідає середній тривалості обороту оборотних активів. При цьому необхідно забезпечити своєчасні розрахунки з дебіторами, реалізацію готової продукції та товарів (або, у разі потреби, виробничих запасів).

Важливо відзначити, що високе значення коефіцієнта загальної ліквідності не завжди свідчить про належний рівень платоспроможності, оскільки може бути пов'язане з надлишковими виробничими запасами, непотрібними залишками готової продукції на складах або зі збільшенням поточної дебіторської заборгованості, що може вплинути на швидкість обороту активів. Нормативне значення абсолютної ліквідності – $\geq 1,0$ [9, с. 441].

б) коефіцієнт загального покриття – показник, що відображає ступінь покриття активами підприємства його зобов'язань у разі негативних ситуацій. Формула розрахунку має такий вигляд:

$$K_{зп} = \frac{OK}{ПЗ}, \quad (1.4)$$

де $K_{зп}$ – коефіцієнт загального покриття;

OK – оборотний капітал.

Чим більше значення коефіцієнта, тим більша ступінь покриття зобов'язань активами підприємства [10, с. 5].

в) коефіцієнт фінансової незалежності – показник, що вимірює рівень фінансової незалежності підприємства, тобто його здатність фінансувати свою діяльність за рахунок власних коштів. Розрахункова формула:

$$K_{ф.н.} = \frac{ВК}{ВБ}, \quad (1.5)$$

де $K_{ф.н.}$ – коефіцієнт фінансової незалежності;

ВК – власний капітал;

ВБ – валюта балансу.

Отримане значення вказує, наскільки підприємство залежить від зовнішніх джерел фінансування. Чим вище значення коефіцієнта, тим більша фінансова незалежність підприємства. Нормативно даний коефіцієнт встановлено на значенні $\geq 0,5$ [11, с. 4].

г) коефіцієнт прибутковості активів – показник, що вимірює ефективність використання активів підприємства для генерації прибутку. Визначається за формулою:

$$K_{п.а.} = \frac{ЧП}{А}, \quad (1.6)$$

де $K_{п.а.}$ – коефіцієнт прибутковості активів;

ЧП – чистий прибуток;

А – загальні активи.

Вищий коефіцієнт прибутковості активів свідчить про більш ефективне використання активів та здатність підприємства генерувати більший чистий прибуток на кожну одиницю активів.

д) коефіцієнт заборгованості – показник, який визначає рівень заборгованості підприємства. Високий коефіцієнт заборгованості може свідчити про високий ризик, пов'язаний з погашенням зобов'язань.

$$K_3 = \frac{ПК}{A}, \quad (1.7)$$

де K_3 – коефіцієнт заборгованості;

ПК – позикові кошти.

Дозволяє вирахувати частку активів, що покриваються за рахунок довгострокових та короткострокових позикових коштів. Нормативне значення його становить 0,4-0,6 [11, с. 4].

В залежності від рівня ризикостійкості підприємства, визначається стратегія управління нею, яка може бути спрямована на:

а) подолання кризи або виходу з нестійкого становища – у такому випадку стратегія спрямована на вирішення кризових ситуацій і відновлення стабільності підприємства.

б) інновації та забезпечення розвитку підприємства – в такій стратегії акцент робиться на впровадженні нововведень і створенні умов для стійкого розвитку.

в) адаптивний розвиток підприємства або впровадження непринципових змін – ця стратегія передбачає пристосування підприємства до змін у зовнішньому середовищі або впровадження незначних змін у його діяльності [13, с. 252].

Отже, оскільки ризикостійкість є комплексним показником і частиною загальної стійкості підприємства, вона тісно пов'язана із іншими складовими, що ускладнює її визначення. Ключовими індикаторами, які зазвичай визначають науковці, є фінансова стійкість, різноманітність джерел доходу, управління ризиками, інноваційність, кадровий потенціал, а також взаємодія із стейкхолдерами. Саме ці фактори, загалом, вказують на усі результати діяльності підприємства і дозволяють знаходити шляхи та резерви їх покращення.

1.3. Методичні підходи щодо діагностики ризикостійкості підприємства

Узагальнюючи отриману у попередніх підрозділах інформацію, можемо сказати, що враховуючи складність та комплексність поняття ризикостійкості, різноманітності індикаторів, методичні підходи до її визначення теж мають значні відмінності, що зумовлює необхідність їх розгляду та порівняння. Це дозволить визначити переваги та недоліки кожної та обрати найбільш універсальну та повну.

Розглянемо порівняльну характеристику, подану у роботі О. О. Захаркіна [8, с. 174-175], для якої було обрано методи нечіткої логіки, метод бальних оцінок та матричний метод (табл. 1.5).

Таблиця 1.5 – Порівняльна характеристика методичних підходів оцінювання ризикостійкості підприємства [8, с. 174]

Економіко-математичний апарат	Фактори, що включаються в оцінку показника ризикостійкості	Порядок розрахунку інтегрального показника ризикостійкості
Методи нечіткої логіки	Фактори, які впливають на стійкість до зовнішніх ризиків (небезпеки, пов'язані з макросередовищем та зовнішніми умовами), а також ризики, що визначають внутрішню стійкість	Відношення між сумою добуток коефіцієнта ризикостійкості та критичного граничного значення для кожної групи ризикових показників і сумою добуток значень кожної групи ризикових показників, помножених на їх вагові коефіцієнти
Метод бальних оцінок	3 складові інноваційного потенціалу: дослідницька, технологічна і стратегічна	Взаємозв'язок між загальними оцінками інноваційного потенціалу та ризиком в інноваційній діяльності підприємства
Матричний метод	Аналізуються якісні показники ресурсної складової та компонентів структури економічного потенціалу, з урахуванням зовнішніх загроз та внутрішньої вразливості, на підставі чотирьох характеристик факторів впливу	Розрахунки інтегральних показників стійкості до ризику здійснюються для різних видів ресурсів та компонентів структури економічного потенціалу, використовуючи коефіцієнти, що враховують якість ресурсу, рівень загрози та вразливість

З усіх зазначених, метод бальних оцінок є найвужчим та має суттєвий недолік – зосередження виключно на інноваційному потенціалі як ключовому факторі ризикостійкості, а також те, що вибір складових цього потенціалу є досить неоднозначним. Приділяється увага дослідницькій, стратегічній та технологічній складовим, але це не дозволяє повністю врахувати ресурсну забезпеченість підприємства, а вона включає такі важливі складові як матеріальні, фінансові та трудові ресурси [8, с. 175].

Далі розглянемо методи нечіткої логіки. Цей підхід робить акцент на різних групах ризиків – внутрішніх і зовнішніх, мікро- і макросередовища. Так визначається зовнішня та внутрішня ризикостійкість.

Наступним кроком є оцінка отриманих результатів за шкалою оцінок ступеня впливу індикаторів ризику на ризикостійкість та здійснюється оцінка рівня ризикостійкості із застосуванням апарату теорії нечітких множин – математичного інструменту, який дозволяє уникати жорстких розділень та враховує неоднозначність та невизначеність в прийнятті рішень. Однак, недоліком у цьому випадку є якраз неврахування інноваційного потенціалу підприємства [8, с. 175-176].

Останній, матричний метод, є найбільш повноцінним. Він враховує одночасно внутрішню ресурсну складову (до якої входять матеріальні, кадрові, фінансові та інформаційні ресурси), економічний потенціал (виробничо-технологічний, фінансово-економічний та організаційно-управлінський), а також зовнішній та внутрішній вплив різних факторів.

Тобто можемо сказати, що врахування ресурсної та фінансово-економічної складових є важливим при розрахунку ризикостійкості через прямий зв'язок перспективи впровадження будь-яких інноваційних стратегій із поточними можливостями підприємства [8, с. 176].

Детальніше розглянемо методичний підхід самого Захаркіна О. О., за якої пропонується розділяти ресурсну складову на чотири групи ресурсів, а саме фінансові, виробничі, трудові та управлінські. Він включає такі етапи [8, с. 177]:

а) Формування масиву вхідних даних моделі:

1) Складові внутрішнього ресурсного потенціалу підприємства, такі як виробничі, фінансові, трудові та управлінські ресурси, використовуються для формування системи показників для його оцінки.

2) Показники внутрішнього ресурсного потенціалу підприємства ранжуються за ступенем цінності ресурсу (R_{ij}), що дозволяє визначити їх значущість у контексті загального ресурсного потенціалу.

3) Здійснюється розрахунок фактичних та максимальних значень показників, які характеризують ресурси підприємства:

- показники якості ресурсу: q_{ij} , q_{\max} – відповідно фактичне та максимальне значення характеристики j -го ресурсу i -ї групи підприємства;

- показники зовнішньої загрози ресурсу: d_{ij} , d_{\max} – відповідно прогнозне та максимально можливе значення показника j -го ресурсу i -ї групи підприємства внаслідок дії негативних зовнішніх факторів;

- показники внутрішньої вразливості ресурсу: v_{ij} , v_{\max} – відповідно прогнозне значення впливу внутрішніх факторів ризику та максимально можливе значення якості j -го ресурсу i -ї групи внаслідок впливу внутрішніх факторів ризику.

б) Розрахунок складових інтегрального показника стійкості до ризику:

1) Визначення відносних показників для оцінки ресурсного потенціалу підприємства в конкретний момент часу (t):

- коефіцієнт якості ресурсу відображає достатність внутрішнього потенціалу підприємства за окремим видом ресурсу та розраховується як співвідношення фактичного значення показника до його максимального рівня, бажаного для даного підприємства [13, с. 3]:

$$Q_{ij}^t = q_{ij} / q_{\max ij}, \quad (1.8)$$

- коефіцієнт загрози ресурсу є відображенням негативного впливу чинників зовнішнього середовища на збереження ресурсного потенціалу підприємства, що розраховується як співвідношення прогнозного і

максимального значення якості ресурсу внаслідок негативного впливу зовнішнього фактору [13, с. 3]:

$$D'_{ij} = d_{ij} / d_{\max ij}, \quad (1.9)$$

- коефіцієнт вразливості ресурсу відображає ступінь впливу внутрішніх ризиків підприємства на величину його ресурсного потенціалу та визначається співвідношенням прогнозованої до максимальної зміни якості ресурсу внаслідок впливу певного внутрішнього чинника [13, с. 4]:

$$V'_{ij} = v_{ij} / v_{\max ij}, \quad (1.10)$$

2) Формування матриці показників для оцінки ризикостійкості (табл. 1.6):

Таблиця 1.6 – Матриця показників для оцінювання ризикостійкості

Вид ресурсу	Ранг	Коефіцієнт якості ресурсу	Коефіцієнт загрози ресурсу	Коефіцієнт вразливості ресурсу	Ризикостійкість за видом ресурсу
Виробничі	R _{1j}	Q _{1j}	D _{1j}	V _{1j}	S _{1j}
Фінансові	R _{2j}	Q _{2j}	D _{2j}	V _{2j}	S _{2j}
Трудові	R _{3j}	Q _{3j}	D _{3j}	V _{3j}	S _{3j}
Управлінські	R _{4j}	Q _{4j}	D _{4j}	V _{4j}	S _{4j}

в) Визначення рівня ризикостійкості підприємства в момент часу t:

1) Рівень ризикостійкості по і-му виду ресурсу [8, с. 177]:

$$S'_i = \sum_j \frac{\sum q'_j \cdot \sum v_{\max j} \cdot \sum d_{\max j}}{[\sum v_{\max j} + \sum v'_j] \cdot [\sum d_{\max j} + \sum d'_j] \cdot \sum q_{\max}}, \quad (1.11)$$

2) Рівень ризикостійкості по підприємству в цілому:

$$S^t = \sum_i \sum_j \frac{r_{ij} \cdot \sum q'_j \cdot \sum v_{\max j} \cdot \sum d_{\max j}}{\sum r_i \cdot [\sum v_{\max j} + \sum v'_j] \cdot [\sum d_{\max j} + \sum d'_j] \cdot \sum q_{\max}}, \quad (1.12)$$

Значення отриманих показників ризикостійкості знаходяться в межах від 0 до 1, або від 0% до 100%. Чим вище значення показника, тим вища ризикостійкість підприємства [8, с. 178].

Основним недоліком розглянутих підходів є низька достовірність і обмежений прогностичний потенціал використовуваних оцінок. Також ці оцінки базуються на порівнянні підприємства із суб'єктивно встановленими нормами або припустимими значеннями, що, зазвичай, запозичені з іноземних та/або нормативних джерел, які не враховують специфіки сучасного етапу розвитку економіки України, системи управління українських підприємств та особливостей певної галузі. Також невирішеним питанням є конкретний перелік оціночних показників та складових, що підлягають аналізу.

Останньою розглянемо методичний підхід, поданий у роботі С. Ю. Кулакової [14]. У цій методиці використовується алгоритм встановлення меж оцінок за окремими рівнями з двома критеріями присвоєння балів: відповідність нормативному значенню та динаміка коефіцієнта протягом досліджуваного періоду (табл. 1.7). Вона також враховує одразу три рівні ризикостійкості – поточний, тактичний та стратегічний.

Таблиця 1.7 – Шкала перерахунку номінальних значень коефіцієнтів у порівняльній вигляд [14, с. 124-126]

Бал	Відповідність номінального значення показника нормативу		Напрямок зміни коефіцієнта в динаміці	Інтерпретація присвоєних балів індивідуальними коефіцієнтами
	Звітний період	Попередній період		Отримане значення показника
0,0	–	–	Негативний	... не відповідає нормативній базі та погіршився за звітний період
0,5	–	–	Без змін	... не відповідає нормативним вимогам та не змінювався за звітний період
0,75	–	–	Позитивний	... не відповідає нормативно-правовій базі, і спостерігається тенденція до покращення за звітний період порівняно з попереднім
1	–	+	Не враховано	... не відповідає нормативним вимогам у звітному періоді, але в попередньому періоді був у нормативних межах
1,5	+	–	Не враховано	... відповідає нормативному у звітному періоді, але в попередньому періоді перевищувала його межі

Бал	Відповідність номінального значення показника нормативу		Напрямок зміни коефіцієнта в динаміці	Інтерпретація присвоєних балів індивідуальними коефіцієнтами
	Звітний період	Попередній період		Отримане значення показника
2	+	+	Негативний	... відповідає нормативному та за звітний період спостерігається тенденція до його погіршення порівняно з попереднім
2,5	+	+	Без змін	... відповідає нормативним вимогам та не змінювався за звітний період
3,0	+	+	Позитивний	... відповідає нормативним вимогам і покращився за звітний період

Для формування інтегрального показника необхідно привести фактичні значення окремих факторів оцінки до порівняльного вигляду. Розрахункова формула інтегрального показника ризикостійкості має такий вигляд:

$$I_{PC} = \sum_{i=1}^3 W_i \times I_{PC_i}, \quad (1.13)$$

де W_i – питома вага i -го показника фактору ризику;

I_{PC_i} – бал індексу i -го рівня стійкості до ризику [15, с. 30].

Отримане значення знаходиться в діапазоні від 0 до 3. Реалізація даного методу передбачає визначення середньостатистичних нормативних показників серед підприємств однієї галузі, які працюю у рівних умовах, або середньогалузевих показників.

Запропоновано розраховувати ризикостійкість: як середньоарифметичне з значень трьох показників у межах кожного окремого рівня ризикостійкості; як середньозважене для розрахунку інтегрального рівня ризикостійкості. Вагомість кожного окремого рівня ризикостійкості встановлюється так: поточний рівень – 0,5; тактичний рівень – 0,3; стратегічний рівень – 0,2.

Для простішого порівняння подано шкалу інтерпретації кількісної оцінки ризикостійкості в лінгвістичну (табл. 1.8)

Таблиця 1.8 – Шкала відповідності кількісної та лінгвістичної оцінок стійкості підприємства до ризиків [14, с. 126]

Символ типу стійкості до ризику	Кількісна оцінка рівня стійкості до ризику	Лінгвістична ознака рівня стійкості до ризику
A	3	Чудово
B	2,5 – 3	Добре
C	2 – 2,5	Середньо
D	1,5 – 2	Задовільно
E	1 – 1,5	Низько
FX	0,5 – 1	Критично
FX+	0 – 0,5	Катастрофічно

Оціночні показники, що входять до кожного з рівнів ризикостійкості, та їх вагомість, подано на рис. 1.2.

Роблячи висновок, можемо сказати, що багато існуючих методичних підходів мають доволі обмежене охоплення оцінювальних критеріїв та рівнів, що не дозволяє повноцінно проаналізувати рівень ризикостійкості підприємства. Однак після розгляду наукових джерел на цю тему виокремимо останній методичний підхід [14]. Він охоплює одразу три рівні ризикостійкості, включає в себе чіткий список критеріїв, що входять до кожного з них, має зручну шкалу приведення отриманих кількісних оцінок до порівняльного вигляду, що спрощує процес аналізу, а також дозволяє встановити зв'язки між показниками та визначити ключові. Це допоможе якісно оцінити ризикостійкість конкретного підприємства, враховуючи його особливості та, загалом, специфіку галузі.

Підсумовуючи викладене у розділі, можна зробити висновок, що ризикостійкість є важливим аспектом успішного функціонування підприємства. Вона відображає його здатність ефективно керувати ризиками та негативними факторами, забезпечуючи стабільність та стійкість. Стабільне функціонування включає такі елементи, як створення необхідних ресурсів, контроль процесів та фінансових показників, підвищення вартості бренду та зміцнення корпоративної структури.

Ризикостійкість є складовою загальної стійкості підприємства і відображає його здатність управляти ризиками в різних сферах діяльності. Ключові індикатори, що визначають ризикостійкість, включають фінансову стійкість, різноманітність джерел доходу, ефективне управління ризиками, здатність до

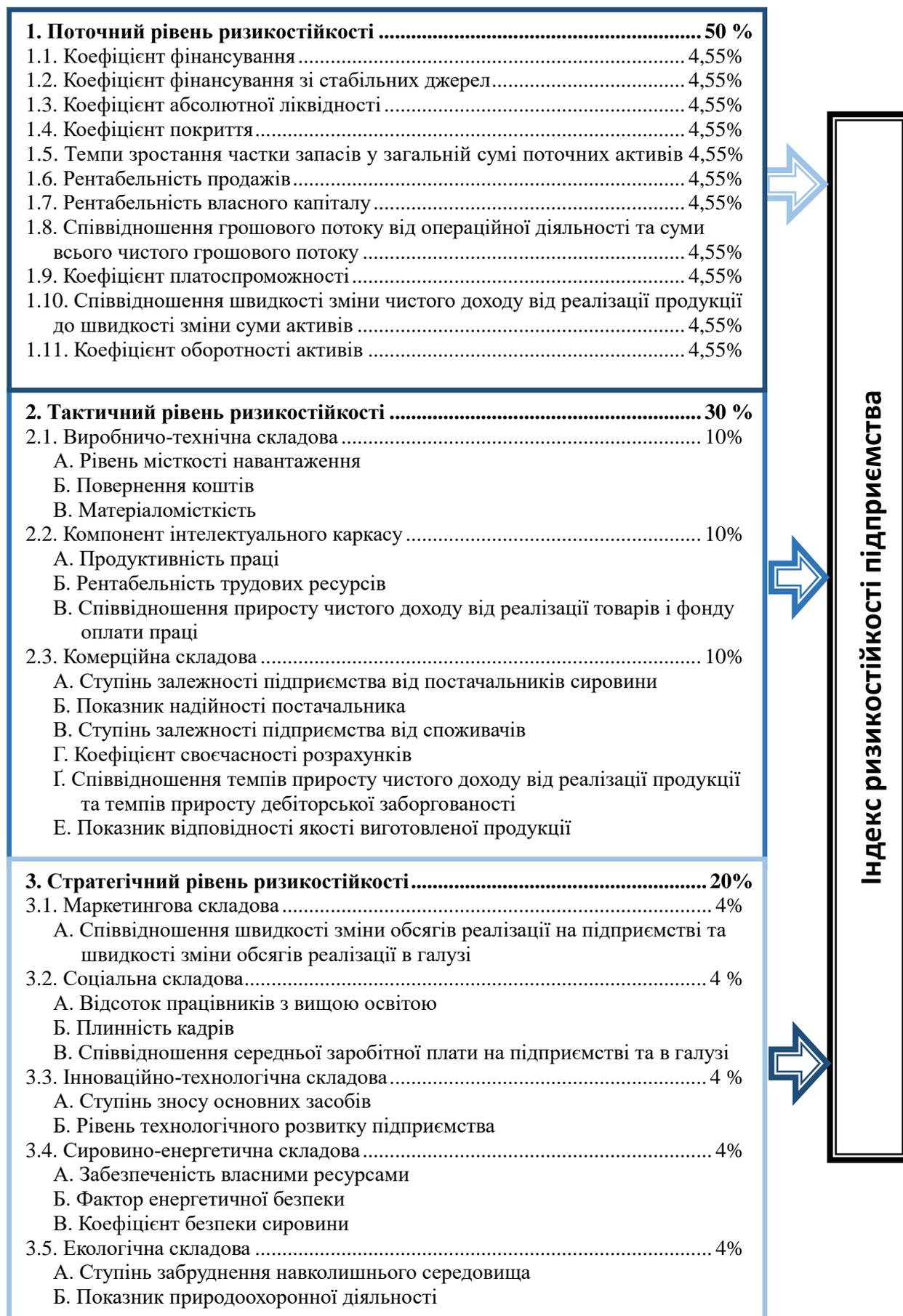

Рисунок 1.2 – Методичний підхід до оцінки ризикостійкості підприємства [14]

інновацій, наявність кваліфікованого персоналу та якісну взаємодію зі стейкхолдерами.

Враховуючи різноманіття методичних підходів до оцінки ризикостійкості у науковій літературі, було здійснено їх огляд та порівняння. За результатами було визначено, що більшість з них не дозволяють охопити усі необхідні критерії оцінки. Відтак, було обрано найбільш повну та цілісну методику, яка охоплює різні рівні ризикостійкості: поточний, тактичний та стратегічний. Ця методика включає чіткий перелік критеріїв оцінки, що дозволяє зробити комплексну оцінку ризикостійкості підприємства. Кожен критерій має вагомість, що дозволяє врахувати їх значущість при оцінці ризикостійкості.

Налаштування підприємства на досягнення високої ризикостійкості забезпечує такі переваги як зниження негативних впливів зовнішніх та внутрішніх ризиків, забезпечення довгострокової стабільності, підвищення конкурентоспроможності та збільшення довіри стейкхолдерів. Оцінка ризикостійкості дозволяє виявити слабкі місця та прийняти відповідні заходи для зміцнення підприємства в умовах непередбачуваних обставин і змінного бізнес-середовища.

Загалом, ризикостійкість є важливим аспектом успіху підприємства, і оцінка її рівня може бути корисним інструментом для вдосконалення системи управління ризиками та забезпечення стійкості його діяльності.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ТА ОЦІНЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО СТАНУ ТОВ «АГРОФІРМА «ІМ. ДОВЖЕНКА»

2.1. Проблеми, особливості та перспективи розвитку підприємств аграрного сектору України

Аграрний сектор України є однією з основних галузей економіки, яка приносить до 20% внутрішнього валового продукту. Також, наприкінці 2021 року, агробізнес забезпечив близько 40% валютних надходжень країни і загалом демонстрував позитивну динаміку протягом останніх п'яти років.

Україна виробляє близько 100 мільйонів тон зернових щороку, що робить її одним з найбільших світових експортерів цього виду продукції. Незважаючи на успіхи, аграрний сектор також стикається із значними проблемами, які гальмують його розвиток (табл. 2.1) [24, с. 2].

Таблиця 2.1 – Характеристика проблем діяльності підприємств аграрного сектору в Україні (сформовано авторами на основі [25])

Проблема	Обґрунтування	Вплив
Високі затрати на виробництво	Аграрний сектор вимагає значних витрат на земельні ресурси, сівозміну, насіння, добрива, механізацію, обробку і зберігання продукції.	Високі виробничі витрати можуть знизити прибутковість підприємств аграрного сектору та зробити їх менш конкурентоздатними на ринку.
Недостатність інвестицій	Аграрний сектор потребує значних інвестицій для модернізації технологій, закупівлі нової сільськогосподарської техніки, вдосконалення інфраструктури та підвищення рівня кваліфікації працівників.	Недостатність інвестицій може гальмувати розвиток аграрного сектору, обмежувати впровадження сучасних технологій та покращення продуктивності.
Низький рівень технологічності	Багато підприємств аграрного сектору в Україні залишаються відсталими з погляду використання сучасних сільськогосподарських технологій та методів виробництва.	Низький рівень технологічності призводить до низької продуктивності виробництва, обмежує можливості підприємств конкурувати на міжнародному ринку.

Проблема	Обґрунтування	Вплив
Відсутність сучасної інфраструктури	Брак інфраструктури, такої як дороги, залізниці, збережувальні та переробні підприємства, обмежує можливості ефективного транспортування, зберігання та збуту сільськогосподарської продукції.	Відсутність сучасної інфраструктури ускладнює логістичні процеси та підвищує витрати на транспортування та зберігання продукції.
Високий рівень конкуренції	Аграрний сектор в Україні стикається зі значною конкуренцією на внутрішньому та зовнішньому ринках, яка може призвести до зниження цін на продукцію та зменшення прибутковості.	Висока конкуренція вимагає від підприємств аграрного сектору знаходити конкурентні переваги, такі як якість продукції, інноваційність та ефективність, щоб забезпечити стійкий успіх на ринку.

Також, у зв'язку з тривалою нестабільною практикою сільського господарства та військові конфлікти, у південно-центральному та східному регіонах України спостерігається зниження родючості ґрунту, що викликає занепокоєння спеціалістів [24, с. 2].

Визначимо головні особливості умов, в яких функціонують підприємства аграрної галузі (табл. 2.2):

Таблиця 2.2 – Характерні особливості умов функціонування підприємств аграрної галузі

Особливість	Обґрунтування	Вплив
Сезонність виробництва	Багато видів сільськогосподарської продукції, таких як зернові культури або плодіві, мають визначений сезон виробництва, коли активно збирається врожай.	Сезонність виробництва може створювати виклики у плануванні робіт, зберіганні продукції та забезпеченні стабільного доходу протягом року. Підприємства повинні бути готові до ефективного управління сезонністю, наприклад, шляхом використання сучасних методів зберігання або диверсифікації виробництва.
Залежність від кліматичних умов	Україна має різноманітні кліматичні зони, і кліматичні умови можуть значно впливати на урожайність та якість сільськогосподарських культур.	Зміни в кліматі можуть призвести до ризиків вирощування культур та змін у виробництві. Підприємства повинні бути готові до адаптації до зміни клімату, використовуючи сучасні технології, наприклад, системи орошування або гідропоніку.
Соціально-економічний контекст	Аграрний сектор України пов'язаний з регіональними та соц.-економ. факторами, такими як доступ до ресурсів, рівень розвитку сільських громад, зайнятості тощо.	Соціально-економічний контекст може впливати на умови виробництва, доступ до ринків, рівень інфраструктури та підтримки з боку держави. Підприємства повинні враховувати ці фактори при плануванні та прийнятті рішень.

Особливість	Обґрунтування	Вплив
Висока конкуренція	Аграрний сектор в Україні є конкурентним, з багатьма сільськогосподарськими підприємствами, які борються за ринкові позиції і збут своєї продукції.	Висока конкуренція може впливати на ціни, маржі прибутку та забезпечення якості продукції. Підприємства повинні бути інноваційними, забезпечувати високу якість продукції, розробляти маркетингові стратегії та займати певні позиції на ринку.
Необхідність організації виробничих ланцюгів	Аграрний сектор включає в себе не тільки саме виробництво, але й постачання, переробку, збут та логістику.	Підприємства аграрного сектору повинні впоратися з виробничими ланцюгами, ефективно організувати поставки сировини, управляти переробкою і розподілом продукції. Координація та управління усіма етапами ланцюга є важливим аспектом успішної діяльності.

При цьому, Україна має неабиякий потенціал для даної галузі через вигідне географічне розташування та сприятливі кліматичні умови, доступ до значних водних ресурсів та велику площу родючих ґрунтів. Переваги для підприємств аграрної сфери в Україні розглянемо у таблиці 2.3. Визначені переваги дають можливість констатувати наявність великих можливостей розвитку, диверсифікації бізнесу та забезпечення його конкурентоспроможності.

Таблиця 2.3 – Характеристика переваг діяльності підприємств аграрного сектору в Україні (сформовано авторами на основі [25-26])

Перевага	Обґрунтування	Вплив
Потенціал для експорту аграрних продуктів	Україна має значні природні ресурси, родючі ґрунти та сприятливі кліматичні умови для вирощування сільськогосподарських культур. Це створює потенціал для великого обсягу виробництва і збільшення експорту.	Розвиток експорту аграрних продуктів сприяє збільшенню обсягів виробництва, залученню іноземних інвестицій, покращенню економічного становища, підвищенню конкурентоспроможності
Багатство природних ресурсів	Україна володіє значними запасами родючих ґрунтів, великими площами сільськогосподарських угідь та доступом до водних ресурсів. Це створює потенціал для розширення виробництва різних видів сільськогосподарської продукції.	Багатство природних ресурсів надає перевагу у вирощуванні різноманітних культур, підтримує стабільність виробництва та може стати основою для розвитку сільськогосподарського бізнесу.
Значний внутрішній ринок споживання	Україна має великий попит на сільськогосподарські продукти, що забезпечує внутрішній ринок споживання. Це створює можливості для підприємств забезпечувати стабільний збут продукції та розширити внутрішній бізнес.	Значний внутрішній ринок споживання дозволяє підприємствам аграрного сектору уникнути залежності від зовнішнього попиту та ризику зв'язаного з експортом, що сприяє стабільності та зростанню бізнесу.

Перевага	Обґрунтування	Вплив
Потенціал для розвитку органічного виробництва	За останні роки зростає попит на органічні продукти як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Україна має значний потенціал для розвитку органічного виробництва через великі площі екологічно чистих земель та природні умови.	Розвиток органічного виробництва надає можливості для підприємств аграрного сектору займати привабливу нішу на ринку, отримувати вищі ціни за продукцію та привертати екологічно свідомих споживачів.
Можливості для розвитку сільського туризму	Україна має багату сільську місцевість, традиції та культуру, що створює можливості для розвитку сільського туризму. Туристи можуть відвідувати села, брати участь у сільськогосподарських роботах, дегустувати місцеві страви та знайомитися з місцевими традиціями.	Розвиток сільського туризму надає можливості для додаткового доходу підприємств аграрного сектору, збільшення зайнятості та привертання інвестицій в регіональний розвиток.

Ефективне використання перелічених переваг дозволить підприємствам провадити результативну діяльність, забезпечувати власну конкурентоспроможність та підвищувати ризикостійкість.

Важливою деталлю є сировинна орієнтація експорту українських агропромислових підприємств, що не дозволяє отримувати максимально можливий прибуток за рахунок доданої вартості. Однак, наразі деякі підприємства переходять до виробництва напівфабрикатів або готової продукції, наприклад соняшникової олії, цукрового сиропу, переробки сої та курятини [28, с. 6].

Тепер розглянемо сучасний стан галузі. Посівна кампанія 2022 року виявилась надзвичайно складною для України через військові дії, що призвели до скорочення посівних площ на 3,5 млн гектарів. Окрім того, окупація територій та бойові дії спричинили недостачу робочої сили, обладнання, палива, фінансів, а також руйнування логістичних маршрутів. Всі ці фактори створили раніше небачені виклики для сільськогосподарських працівників [24, с. 2].

Російська агресія суттєво позначилася на сільському господарстві та світовій продовольчій безпеці, враховуючи, що Україна є одним з провідних світових експортерів зернових та олійних культур. У попередньому сезоні, Україна вивезла майже 6 мільйонів тон олії, що становить понад 47% від загального обсягу світових продажів цього продукту. Однак, початок війни призвів до серйозного впливу на світовий ринок олійних культур: ціни різко

зросли, а обсяги поставок значно зменшилися. У березні Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (Food and Agriculture Organization, FAO) повідомила, що світовий індекс цін на продовольчу продукцію досяг, на той момент, історичного максимуму після стабільного зростання протягом останніх років року [24, с. 2-3]. На графіках (рис. 2.1-2.3), сформованих на основі даних статистичних звітів FAO [33], зображено динаміку цього індексу протягом 2014-2023 років.

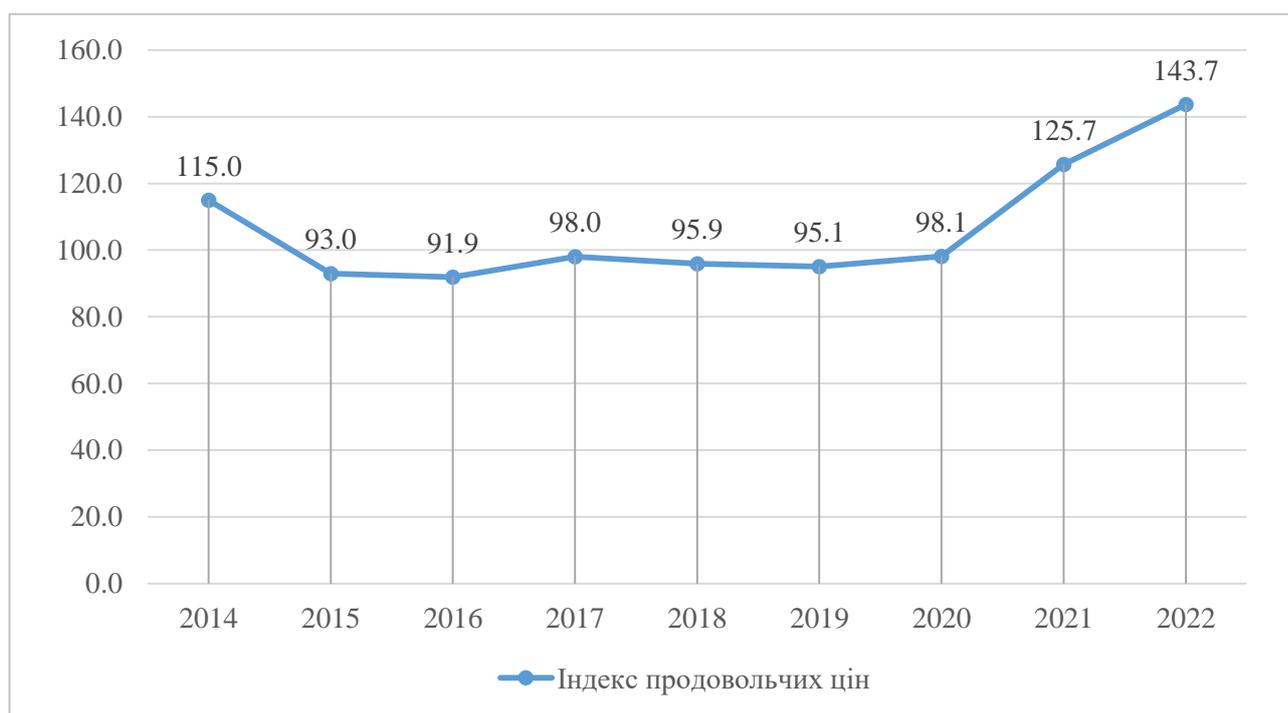

Рисунок 2.1 – Динаміка індексу цін продовольчої продукції за 2014-2022 рр.

На рис. 2.1 визначені середні показники 2014-2021 років та середній показник лютого-березня 2022 року. Як ми бачимо, після падіння у 2015 році відносно 2014, індекс перебував приблизно на одному рівні до стрімкого підвищення у 2021 році та досягнення значення у 143,7 на початку 2022 року.

Починаючи з березня 2022 року показник відслідковується щомісячно. Це дає можливість побачити, що справжнього історичного максимуму було досягнуто у травні, коли індекс становив 158,1. Після цього, до кінця року, спостерігається поступове зниження до значення 131,8 в грудні (рис. 2.2).

У травні 2023 року FAO повідомила про значне падіння світового індексу цін на продовольчу продукцію, що також підкріплювалося зниженням індексів

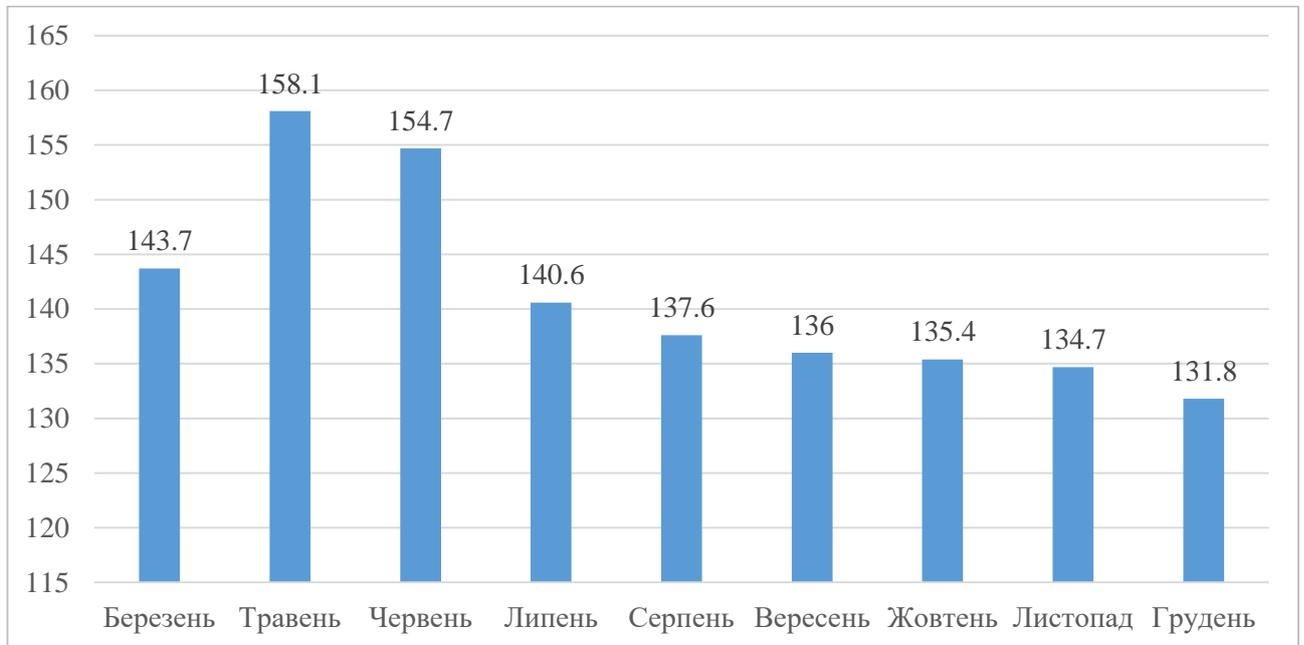

Рисунок 2.2 – Динаміка індексу продовольчих цін протягом березня-грудня 2022 року.

цін на рослинну олію, зернові, молочну продукцію, хоча все ще спостерігалось підвищення індексів м'ясної та цукрової продукції. Так, у травні він становить 124,3, що приблизно на 24,4% менше за показник травня 2022 року. Розглянемо ці зміни на рис. 2.3.

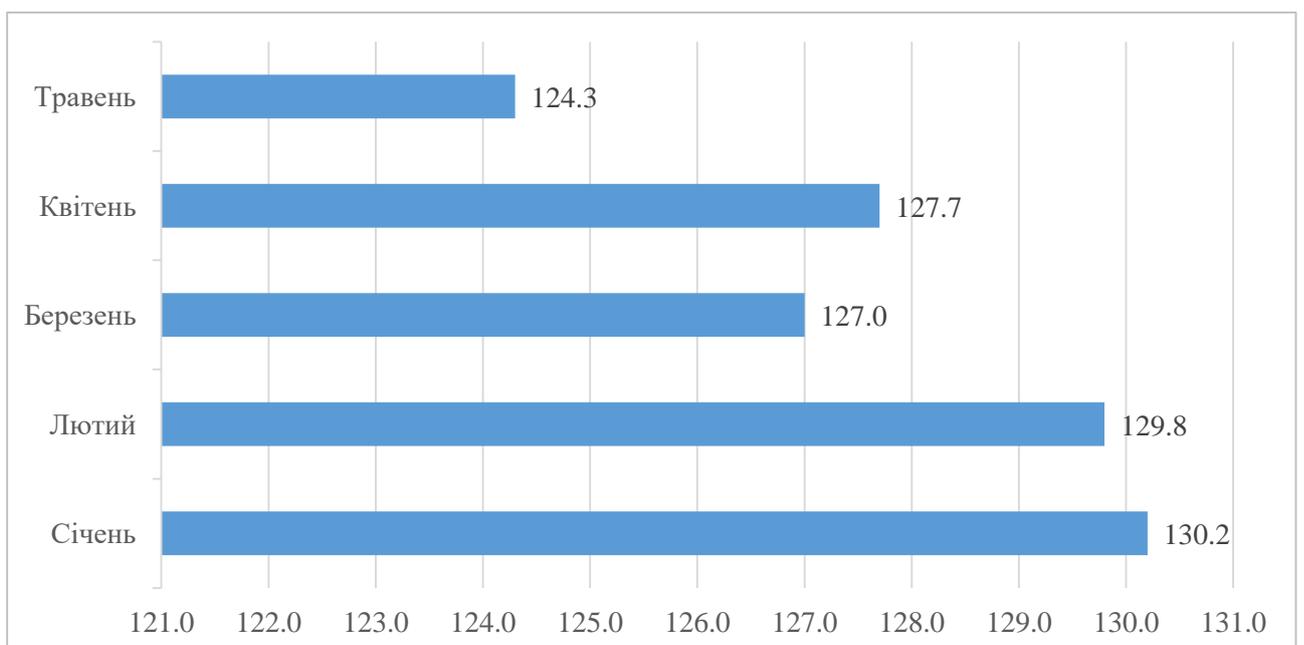

Рисунок 2.3 – Динаміка індексу продовольчих цін у січні-травні 2023 року.

За даними експертів ООН, що кількість осіб, що стикаються з недостатньою продовольчою безпекою у всьому світі, може досягти найвищого рівня за останні 15 років через наслідки війни, пандемію COVID-19 та впливу змін клімату. У результаті вторгнення, країни Євразії стикнулися з нестачею олії. Наприклад, Нідерланди та Бельгія зазнали дефіциту соняшникової олії, оскільки дві третини продукту зазвичай закуповувалися в Україні. Ціни на цей продукт зросли і в Туреччині – на 30%, що призвело до масового скуповування. Великих втрат зазнав ринок Індії – протягом останніх чотирьох місяців перед війною 85% олії імпортували саме з України.

Найперспективнішим сектором економіки України залишається агробізнес. В кінці травня 2021 року відбувся Всеукраїнський форум «Україна 30. Земля», на якому тодішній міністр аграрної політики та продовольства України надав фактичні показники земельного аудиту: у 60,4 млн га площі країни, близько 41,3 млн га займають сільськогосподарські землі. Розглянемо динаміку кількості діючих господарюючих суб'єктів за 2017-2021 роки (рис. 2.4), сформовану на основі даних Державної служби статистики України [34].

Як ми можемо бачити, домінуючою галуззю аграрного сектору є рослинництво. Україна вирощує кукурудзу, пшеницю і ячмінь як свої основні зернові культури. Протягом періоду з 2014 по 2017 роки, річний збір зернових і зернобобових культур перевищував 60 млн тон. У 2018 і 2019 роках збільшення обсягів виробництва зерна продовжувалося, і сягнуло 70 і 74 млн тон відповідно. Однак, 2020 рік був випробуванням для України з економічної точки зору внаслідок обмежень, пов'язаних з COVID-19, а також нетипових погодних умов. В 2020 році валовий збір зерна втричі перевищив потреби внутрішнього ринку і склав 65,4 мільйонів тон. Загальний потенціал виробництва зернових в Україні, за оцінками експертів, становить 140 мільйонів тон [24, с. 3-4].

Експорт сировини, зокрема продукції рослинного походження, такої як кукурудза, пшениця, ріпак та соя, є основою аграрного експорту, частка якого, при загальному зменшенні обсягів експорту, навпаки зросла. Другим за значенням продуктом експорту після перелічених вище є соняшникова олія, яка

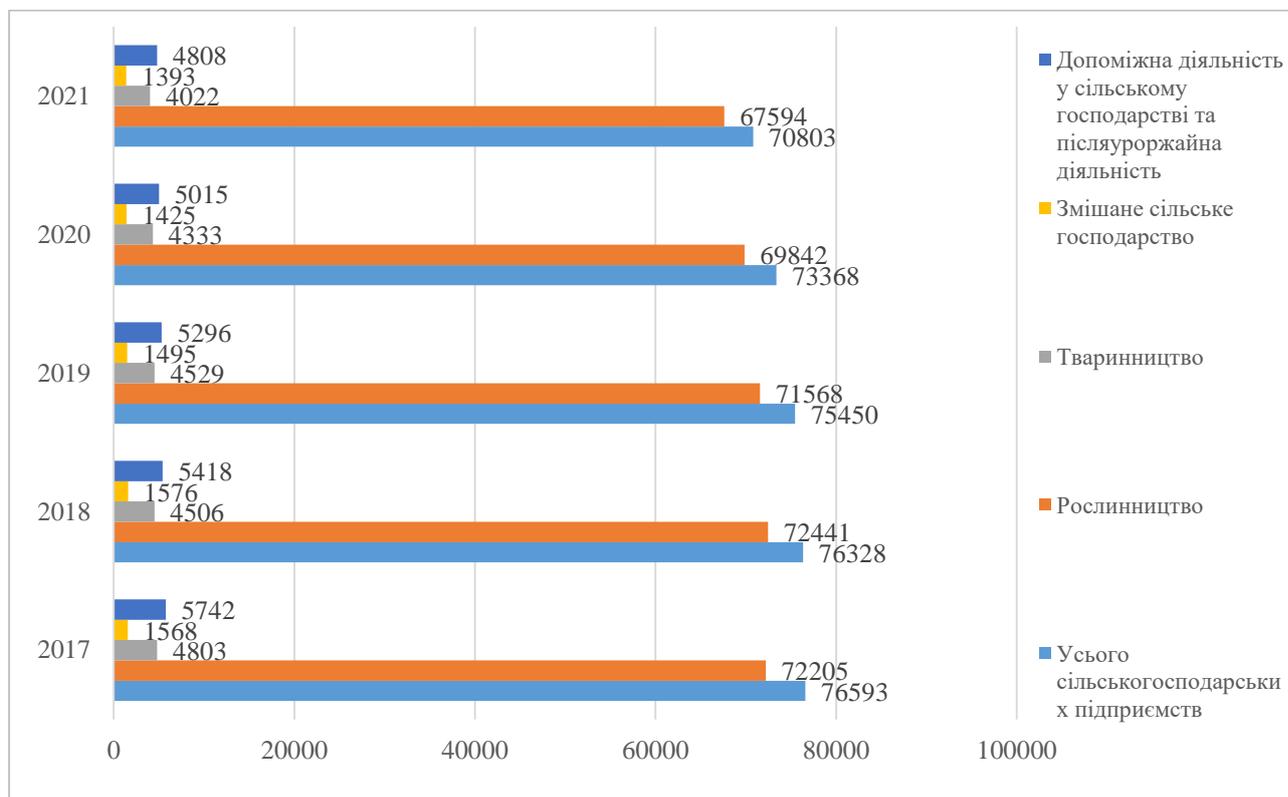

Рисунок 2.4 – Динаміка кількості діючих сільськогосподарських підприємств за видами діяльності у 2017-2021 рр.

становить приблизно \$5,8 мільярда або 7,6% від загального обсягу експорту. Україна також вирощує значні обсяги м'яса птиці, фуражних і комбікормових культур, картоплі, цукрових буряків, різноманітних фруктів і овочів.

У 2021 році частка аграрної та продовольчої продукції в загальному експорті України зазнала зменшення з 45% у 2020 році до 41%, проте зберігала лідерство в загальній структурі товарного експорту. Протягом року були зафіксовані рекордні показники експорту окремих продуктів: 20071 тис. тон пшениці, 459 тис. тон м'яса птиці, 76 тис. тон заморожених ягід та інших фруктів, 38 тис. тон макаронних виробів. Згідно з даними Державної митної служби України, в 2021 році сума експорту аграрної та продовольчої продукції склала 27,9 млрд доларів, що на 25% перевищує попередній рекорд – 2020 рік з обсягом 22,4 млрд доларів [24, с. 4].

У 2022 році загальна сума експорту становила 44,1 млрд доларів, з яких: продукти тваринного походження – 1,47 млрд дол., продукти рослинного походження – 13,5 млрд дол. (9,1 млрд з них склали зернові культури), жири та олії тваринного або рослинного походження – 5,9 млрд дол.. Також слід

зазначити негативне сальдо експорту та імпорту – 11,1 млрд дол., коефіцієнт покриття експортом імпорту 0,80, що більше за показник 2021 року, який становив 4,8 млрд дол.. з коефіцієнтом покриття 0,93 [35].

З початком війни, аграрний сектор стикнувся з численними викликами та проблемами. Окуповані території, посівні ризики, логістичні труднощі, цілеспрямовані обстріли сільськогосподарської техніки, нестача робочої сили, крадіжки зерна, нерозірвані снаряди та мінування полів – усе це уповільнює роботу агробізнесу, але не зупиняє його повністю.

Уряд впровадив ряд заходів для підтримки сільського господарства, включаючи спрощення бюрократичних процедур, дозвіл на використання техніки без реєстрації, спрощений імпорт насіння, введення нульової акцизної ставки та зниження ПДВ на паливо до 7%. Крім того, було запроваджено окремі державні програми, такі як доступні кредити 5-7-9%, гранти для переробних підприємств, розвиток садівництва та будівництво теплиць. Також було запропоновано альтернативні логістичні мережі для експорту через блокаду портів та введено податкові канікули, які передбачають зміни у сплаті за землю державної та комунальної форм власності під час воєнного стану.

За результатами посівної кампанії 2022 року, відбулися зміни в структурі посівів, особливо відносно пшениці, кукурудзи, соняшнику та сої. Площа посіву ярої пшениці залишилася на рівні минулого року, а площі посівів соняшника зазнали незначного зменшення і залишилися високими, становлячи 4 млн 702 тис. гектарів. Спостерігалось зменшення посівних площ кукурудзи: у цьому році цифра склала 4 млн 639 тис. гектарів порівняно з 5 млн 500 тис. гектарів минулого року [24, с. 4].

Центр досліджень продовольства та землекористування Київської школи економіки та Міністерством аграрної політики та продовольства України запустили спільний проєкт регулярного огляду збитків та втрат аграрно-промислового комплексу [37-39].

Станом на 24 лютого 2023 року, рівно за рік війни, загальні прямі збитки аграрного сектору склали 8,7 млрд доларів, а непрямі, включаючи зменшення обсягів виробництва сільськогосподарських культур і тваринництва, збої в

логістиці та додаткові витрати через військові дії – 31,5 млрд доларів. [39]. Структуру збитків розглянемо на рис. 2.5.

Як ми бачимо, найбільших втрат агробізнес зазнав у категорії сільськогосподарської техніки, що становить 53% або 4,7 млрд доларів, наступними йдуть сільськогосподарські ресурси (до яких входять добрива, різноманітні засоби захисту рослин, насіння, паливо тощо) – 23% або 2 млрд дол., складські приміщення – 15% або 1,3 млрд дол., багаторічні насадження – 6% або 489,8 млн доларів, а також тваринництво, бджільництво та аквакультура – 3% або 277,6 млн доларів [39].

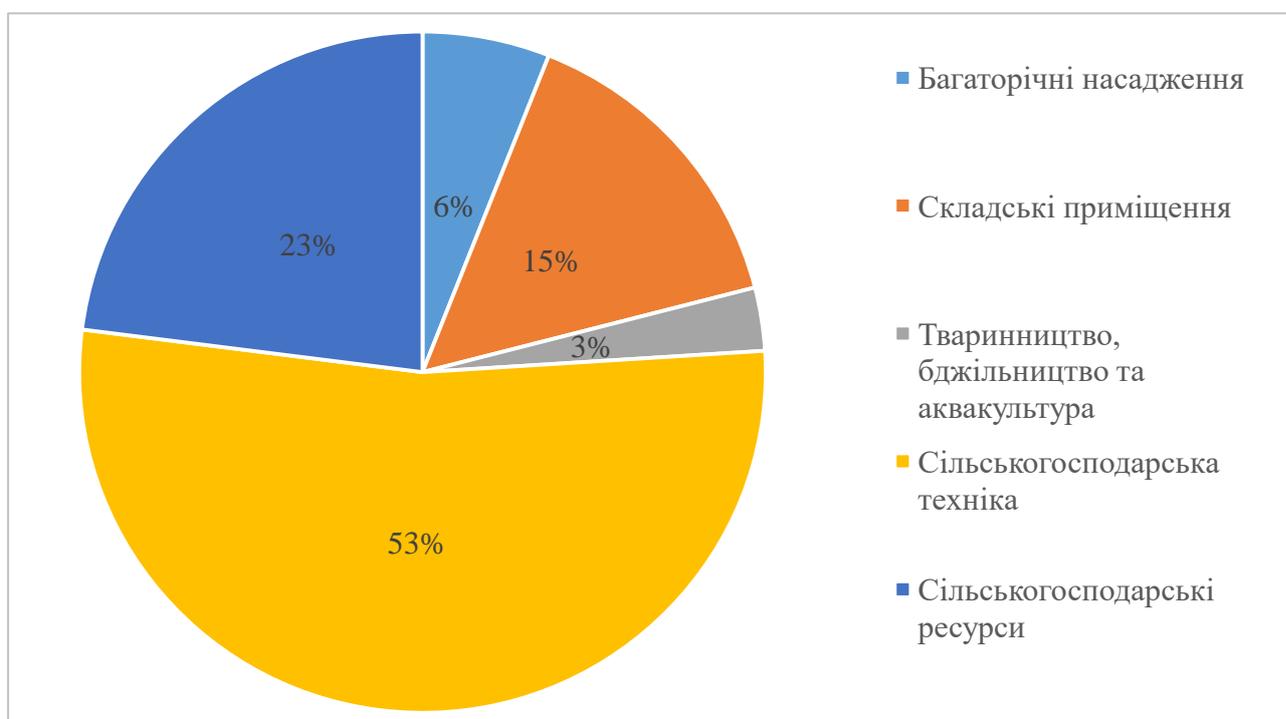

Рисунок 2.5 – Структура збитків аграрного сектору від війни

Розглянемо непрямі збитки, які включають втрату доходу, пов'язану зі зменшенням кількості вироблених товарів, а також додаткові витрати, які несуть виробники через війну, такі як втрати землі внаслідок пошкодження ґрунту, зниження обсягів виробництва однорічних та багаторічних культур, худоби, рибиництва та аквакультури, скорочення доходів виробників через порушення логістики, зменшення цін на експортно орієнтовані товари та збільшення витрат на виробництво.

Збитки врожаю сільськогосподарських культур через зниження виробництва становлять 14,3 млрд доларів. Найбільшу частину складають втрати вирощування пшениці – 2,9 млрд, далі йде соняшник і кукурудза – 2,5 і 1,7 млрд доларів відповідно. Озима пшениця становить 2,7 млрд дол., інші зимові культури (ячмінь, жито, ріпак) – 3,3 млрд дол., фрукти та ягоди – 1,2 млрд доларів. Зобразимо відсоткову структуру цієї категорії непрямих витрат (рис. 2.6).

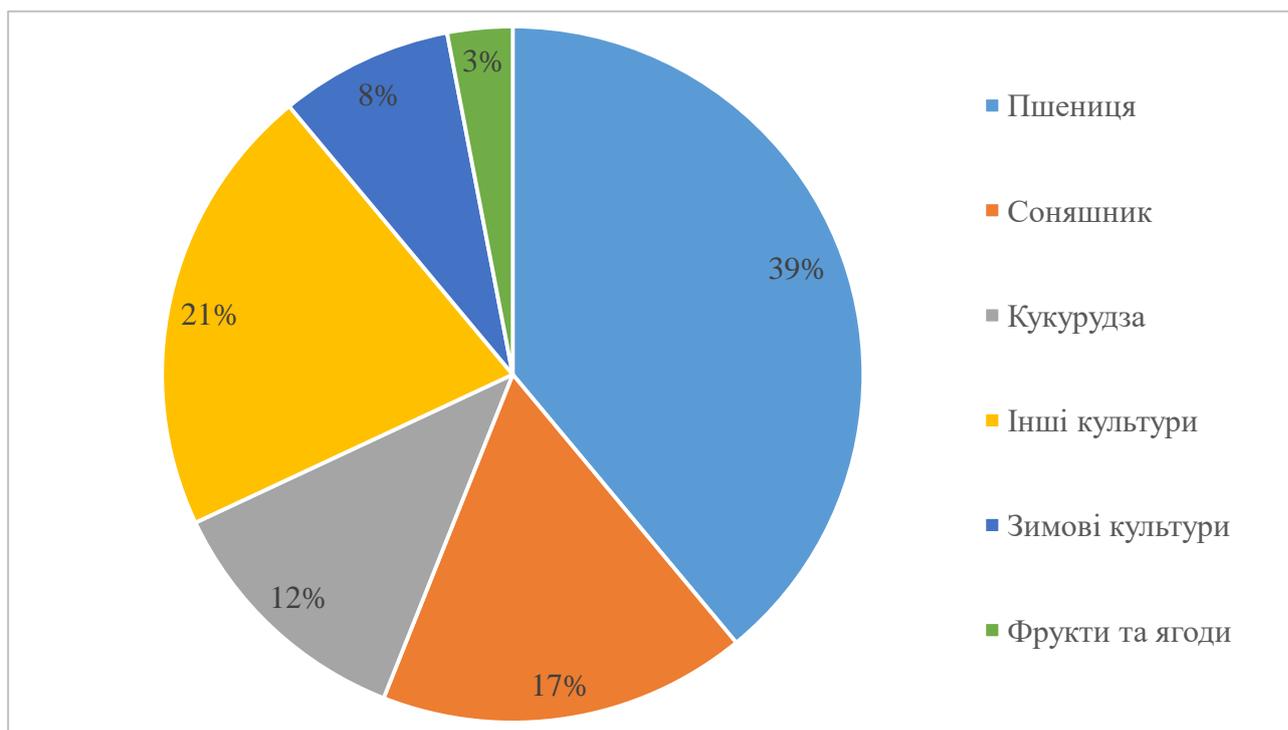

Рисунок 2.6 – Структура збитків сільськогосподарських культур через зниження виробництва

Збитки тваринництва загалом оцінюються в 1,7 млрд доларів. Через зменшення поголів'я, найбільша частка втрат спостерігається у виробництві молока та яєць – 254,2 та 159,7 млн доларів відповідно. Інші втрати тваринництва через зменшення поголів'я (включаючи свиней, велику рогату худобу, птицю, овець, кіз бджіл, воску і меду) становлять 210,5 млн доларів. Збитки від зменшення продуктивності тварин складають 1,1 млрд дол., при цьому найвища вартість збитків спостерігається у виробництві молока, птиці та яєць. Причиною більшої частини втрат тваринництва є високі показники вбитих, викрадених та пошкоджених у військових діях тварин, що призвели до дефіциту деяких тваринних продуктів [39]. Структура втрат тваринництва зображена на рис. 2.7.

Відзначимо, що у огляді від листопада 2022 року прямі витрати були нижчі на 2,1 млрд дол. і становили 6,6 млрд, тоді як непрямі витрати навпаки були вищі на 2,76 млрд дол., тобто склали 34,25 млрд [37-38]. Зменшення числа непрямих витрат пов'язано із запровадженням регіональних коефіцієнтів замість використання середнього по країні.

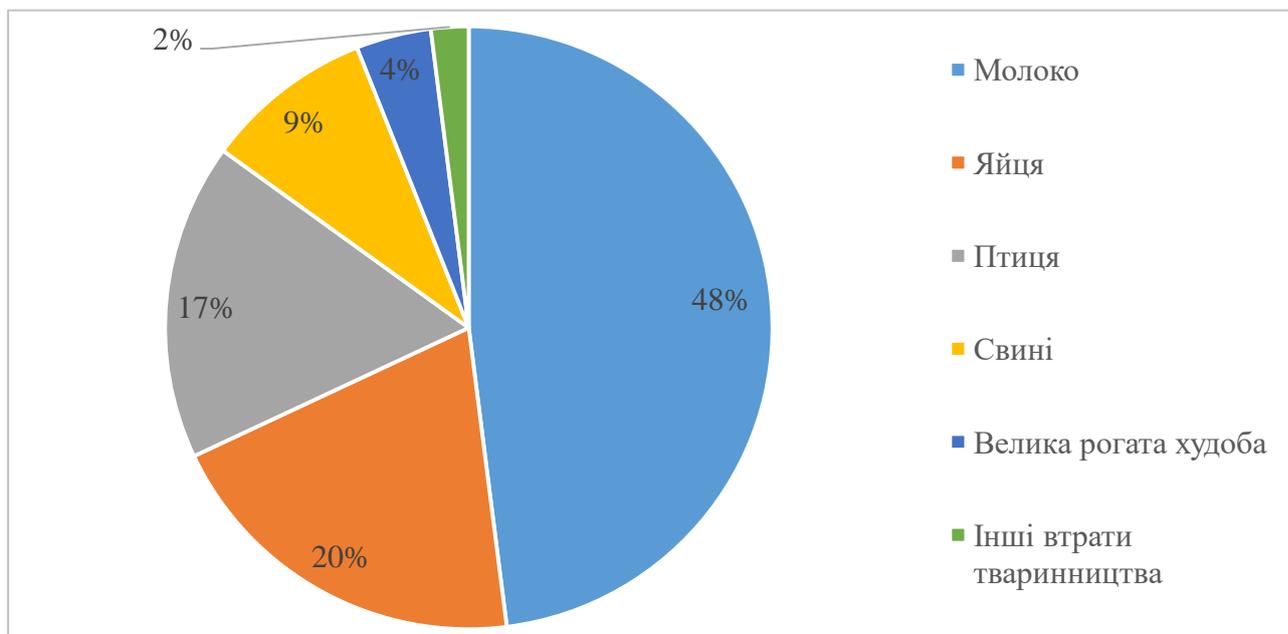

Рисунок 2.7 – Структура збитків тваринництва через зниження виробництва

Також, російське вторгнення в Україну суттєво вплинуло на оптові ціни експортованих товарів. Це викликано, перш за все, блокадою російськими морськими силами українських портів, що призвело до зниження внутрішніх цін. Незважаючи на те, що Зернова угода дозволяла експорт частини товарів з серпня 2022 року, обсяги залишаються низькими, а витрати на перевезення високими. Інші порушення логістики також сприяли зниженню цін на експортовані товари, загальна втрата оцінюється в 14,5 млрд доларів. Втрат зазнав і сектор рибальства через зростання цін на ресурси та додаткові витрати, збитки оцінюються в 53,8 млн доларів [39].

Ще одним наслідком вторгнення є інфляція та глобальне підвищення цін, особливо на необхідні сільськогосподарські ресурси, такі як паливо та добрива. Це призвело до збільшення витрат на виробництво українського агробізнесу, затрати на добрива становлять 377,1 млн дол., а на паливо – 467,4 млн доларів.

Витрати на перекультивування земель, пошкоджених під час боїв та ракетних ударів, також враховуються, оскільки вони безпосередньо впливають на обсяг виробництва. Отже, втрати, що виникають внаслідок зростання цін на вхідні матеріали та перекультивування землі, оцінюються на суму понад 1 мільярд доларів. Тобто інші збитки загалом становлять 15,6 млрд доларів.

Враховуючи масштаби збитків, завданих аграрному сектору, його відновлення вимагає значних ресурсів. Потреби можна розділити на два періоди:

- реконструкція – включатиме заміну та відновлення пошкоджених та зруйнованих активів;
- відновлення – має бути здійснено повноцінне відновлення постраждалої від війни сільськогосподарської діяльності.

За попередніми оцінками, сума покриття цих потреб становить 29,7 млрд доларів., з яких 10,2 млрд розраховані на невідкладні та короткострокові потреби (2023-2026 рр.), а 19,7 млрд – на середньострокові та довгострокові (2027-2033 рр.). Однак, слід зазначити, що ці звіти не включають потенційні витрати на розмінування сільськогосподарських територій [39].

Підсумовуючи, можемо сказати, що аграрний сектор займає важливу позицію в структурі економіки України, та має великий потенціал і можливості завдяки вигідному географічному розташуванню, якості ґрунтів та іншим природним ресурсам. Однак наразі, внаслідок військових дій, галузь сільського господарства зазнала значних збитків, пошкоджень та руйнувань, нейтралізація яких потребує чималих ресурсів та часу.

2.2. Організаційно-правові основи функціонування підприємства

Товариство з обмеженою відповідальністю «Агрофірма «ім. Довженка» – юридична особа недержавної форми власності, що не перебуває в процесі припинення. Воно було засноване у 2005 році, та належить до агропромислового холдингу «Астарта-Київ».

До підприємства було приєднано: ТОВ «Агрофірма "Гоголево"», ТОВ «Агрофірма "Золота Гора"», ТОВ «Агро-Маяк», ТОВ «Агрофірма "Шишацька", ТОВ «Балясне», СТОВ «Орданівка», СТОВ «ім. Шевченка».

Підпорядковується Конституції України, Господарському кодексу України, Цивільному кодексу України, Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань», «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» тощо. Є платником єдиного податку четвертої групи – сільськогосподарські товаровиробники. Внутрішніми нормативно-правовим актами, які регулюють діяльність підприємства є установчий договір та статут. Згідно з ними, товариство було утворене на засадах угоди учасників шляхом реорганізації Приватного сільськогосподарського підприємства ім. Довженка.

Рішення щодо організації діяльності та інших питань приймається Загальними зборами (орган, сформований акціонерами та іншими власниками права голосу) або іншим органом компанії, уповноваженим для цієї мети Загальними зборами. Виконавчим органом є генеральний директор. Фінансовий рік товариства повинен відповідати календарному року. Товариство може здійснювати будь-яку підприємницьку діяльність, що відповідає меті його створення і не суперечить законодавству України.

Розмір статутного капіталу – 40 000 000 грн, має у власності 207 об'єктів нерухомості, 12186 ділянок землі, 14 одиниць автотранспорту в користуванні та 52 одиниці у власності, а також 24 ліцензії. Агрофірма має у обробітку близько 45 тис. гектарів орних земель на Полтавщині. У разі розпуску товариства, його ліквідація здійснюється Радою директорів, якщо Загальні збори не приймуть іншого рішення. Рішення про ліквідацію товариства приймається більшістю голосів.

Розташоване ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» за адресою: 38030, Полтавська область, Миргородський район, село Яреськи, вул. Козацький шлях, будинок 29.

Засновником є ТОВ Фірма «Астарта-Київ», що знаходиться за адресою: 04071, місто Київ, вул. Ярославська, будинок 58, у особі Іванчика Віктора Петровича, власника істотної участі та одного з кінцевих бенефіціарних власників. Другим кінцевим бенефіціарним власником є Іванчик Ірина Вікторівна. Керівником товариства є Жилін Сергій Вікторович.

Метою діяльності підприємства є отримання максимального прибутку, що відбувається шляхом виконання поставлених керівництвом цілей у господарській, фінансово-інвестиційній та комерційній діяльності.

Основним видом діяльності по КВЕД є 01.50 Змішане сільське господарство. Серед інших видів діяльності:

Таблиця 2.4 – Види економічної діяльності ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» за КВЕД

Код КВЕД	Назва
01.11	Вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур
01.13	Вирощування овочів і баштанних культур, коренеплодів і бульбоплодів
01.19	Вирощування інших однорічних і дворічних культур
01.41	Розведення великої рогатої худоби молочних порід
01.42	Розведення іншої великої рогатої худоби та буйволів
01.43	Розведення коней та інших тварин родини конячих
01.45	Розведення овець і кіз
01.46	Розведення свиней
01.61	Допоміжна діяльність у рослинництві
01.62	Допоміжна діяльність у тваринництві
01.63	Післяурожайна діяльність
01.64	Оброблення насіння для відтворення
10.11	Виробництво м'яса
10.41	Виробництво олії та тваринних жирів
10.61	Виробництво продуктів борошномельно-круп'яної промисловості
10.71	Виробництво хліба та хлібобулочних виробів; виробництво борошняних кондитерських виробів, тортів і тістечок нетривалого зберігання
10.73	Виробництво макаронних виробів і подібних борошняних виробів
10.81	Виробництво цукру
10.91	Виробництво готових кормів для тварин, що утримуються на фермах
46.71	Оптова торгівля твердим, рідким, газоподібним паливом і подібними продуктами
49.41	Вантажний автомобільний транспорт
52.10	Складське господарство
36.00	Забір, очищення та постачання води
02.20	Лісозаготівлі

Код КВЕД	Назва
16.10	Лісопилне та стругальне виробництво
70.22	Консультавання з питань комерційної діяльності й керування
71.11	Діяльність у сфері архітектури
71.12	Діяльність у сфері інжинірингу, геології та геодезії, надання послуг технічного консультування в цих сферах
33.11	Ремонт і технічне обслуговування готових металевих виробів
33.12	Ремонт і технічне обслуговування машин і устаткування промислового призначення
71.20	Технічні випробування та дослідження
74.20	Діяльність у сфері фотографії

Користуючись даними структурних обстежень підприємства за 2019-2021 роки, визначимо основну продукцію підприємства та здійснимо аналіз обсягів її реалізації (табл. 2.5).

З отриманих даних можемо сказати, що у 2021 році порівняно з 2019 роком, загальний обсяг продукції зріс на 202409,1 тис. грн, а порівняно з 2020 – на 283805 тис. грн.

Збільшився обсяг та питома вага розведення великої рогатої худоби – на 160263,7 тис. грн. або 5,42%, і на 117233,7 тис. грн. або 1,66% у 2021 році відносно 2019 та 2020 років відповідно. Незначного зростання зазнало виробництво готових кормів для тварин, що утримуються на фермах – на 1095,6 тис. грн. або 0,05% та 1153,9 тис. грн. або 0,06% у 2021 році відносно 2019 та 2020 років, та оптової торгівлі зерном, необробленим тютюном, насінням і кормами для тварин – на 2561,8 тис. грн. або 0,12% та 1553,8 тис. грн. або 0,06%.

Вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур у 2021 році до 2019 та 2020 років збільшилося на 101130,8 тис. грн. та 151922,4 тис. грн., однак частка у їх структурі знизилася на 1,95% та 2,27% відповідно. Обсяг допоміжної діяльності у рослинництві у 2021 році знизився на 62416,4 тис. грн. або 3,63% порівняно з 2019, а порівняно з 2020 зріс на 13379,6 тис. грн. або 0,58%.

Також незначне зниження спостерігається у розведенні інших тварин – на 188,8 тис. грн. або 0,01% відносно 2019 року, та 1431,8 тис. грн. або 0,08%

Таблиця 2.5 – Продукція ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» та динаміка обсягів її реалізації за 2019-2021 роки

Вид економічної діяльності	Обсяг продукції						Відхилення			
	2019 рік		2020 рік		2021 рік		2021 до 2019		2021 до 2020	
	тис.грн.	Питома вага, %	тис.грн.	Питома вага, %	тис.грн.	Питома вага, %	тис.грн.	Питома вага, %	тис.грн.	Питома вага, %
Вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур	1 237 773,2	69,16	1 186 981,6	69,48	1 338 904,0	67,21	+101130,8	-1,95	+151922,4	-2,27
Розведення великої рогатої худоби молочних порід	463 204,7	25,88	506 234,7	29,63	623 468,4	31,30	+160263,7	+5,42	+117233,7	+1,66
Розведення інших тварин	298,7	0,02	1 541,7	0,09	109,9	0,01	-188,8	-0,01	-1431,8	-0,08
Допоміжна діяльність у рослинництві	87 055,4	4,86	11 259,4	0,66	24 639,0	1,24	-62416,4	-3,63	+13379,6	+0,58
Виробництво м'яса	43,0	0,002	12,0	0,001	5,4	0,0003	-37,6	+0,0021	-6,6	-0,0004
Виробництво готових кормів для тварин, що утримуються на фермах	181,7	0,01	123,4	0,01	1 277,3	0,06	+1095,6	+0,05	+1153,9	+0,06
Оптова торгівля зерном, необробленим тютюном, насінням і кормами для тварин	1 142,2	0,06	2 150,2	0,13	3 704,0	0,19	+2561,8	+0,12	+1553,8	+0,06
Усього:	1789698,9	100	1708303,0	100	1992108,0	100	+202409,1	0	+283805	0

відносно 2020, та виробництві м'яса – на 37,6 тис грн. та 6,6 тис. грн. відповідно, що складає менше 0,1%.

Товариство має вертикально орієнтовану організаційну структуру. Як зазначалося раніше, виконавчим органом Товариства є генеральний директор. Він звітує Загальним зборам і забезпечує виконання їх рішень, за що несе персональну відповідальність.

Генеральний директор займається організацією діяльності, розподілом обов'язків між керівниками і заступниками відокремлених та функціональних структурних підрозділів, має право укладати договори та угоди від імені Товариства, розпоряджатися його майном, видавати накази та інші акти. Директори відокремлених та функціональних структурних підрозділів утворюють Дирекцію. Загальну організаційну структуру подамо у вигляді схеми (рис. 2.8).

Виробнича структура підприємства включає в себе основне, допоміжне та обслуговуюче виробництва. До основного відносяться такі структурні елементи як: відділ рослинництва (ВП «Гоголево», ВП «Шишаки», ВП «Орданівка», ВП «Золота Гора», ВП «Балясне», ВП «Агро-Маяк», ВП «Шевченка»); відділ тваринництва (ВП «Гоголево», ВП «Шишаки», ВП «Золота Гора»); цех переробки та реалізації продукції. До допоміжного належить ремонтний та енергетичний відділи, а також лабораторія сировини. Обслуговуюче складається з транспортного відділу, складського господарства та цеху механізації. Виробничу структуру зображено на рис. 2.9.

Виробничі підрозділи товариства знаходяться поза його місцезнаходженням. Вони не є окремими юридичними особами, не мають свого ідентифікаційного коду і не підлягають державній реєстрації та мають свою печатку. Директори структурних підрозділів мають обмежене право підпису угод та керуються Положенням про виробничий підрозділ та установчими документами ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка».

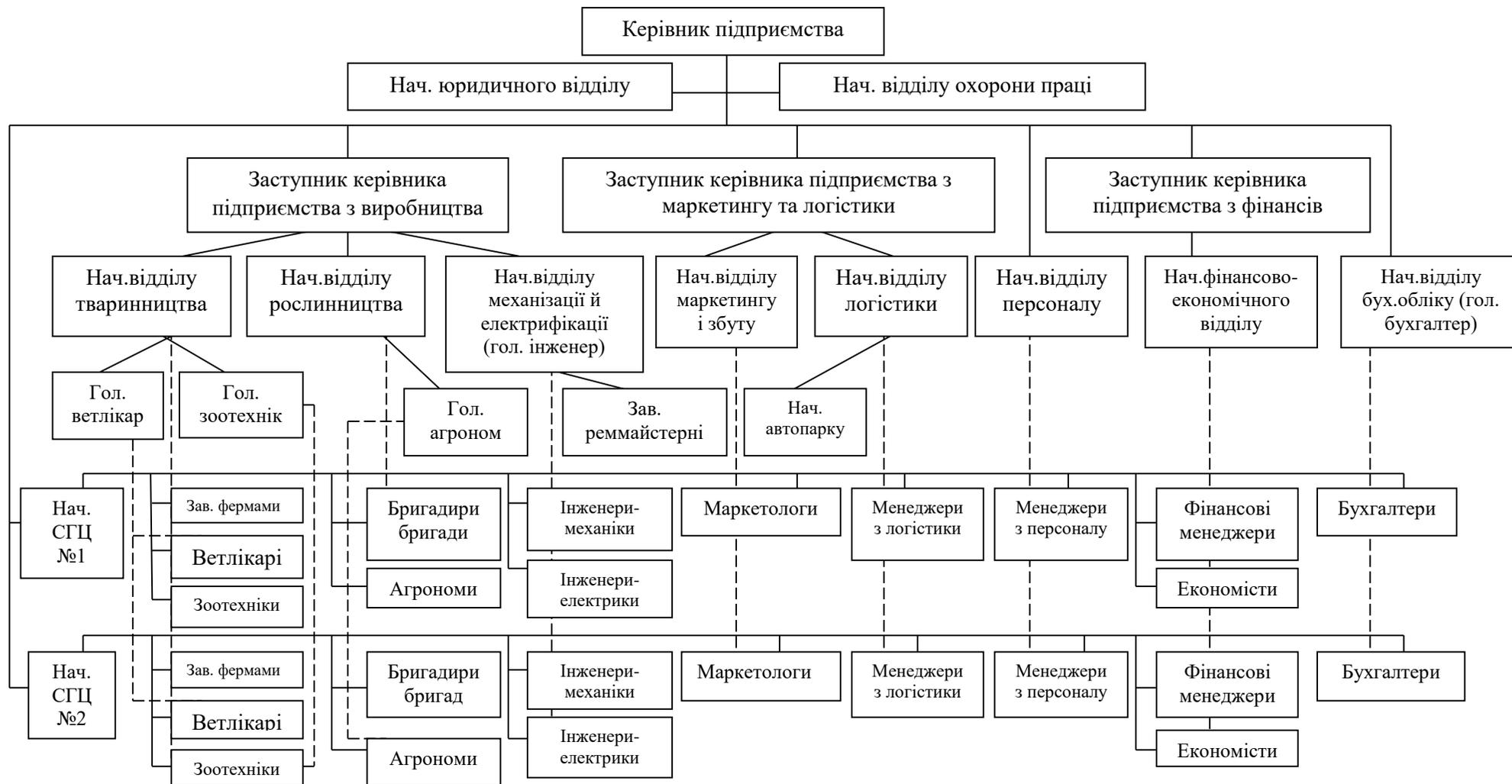

Рисунок 2.8 – Організаційна структура ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка»

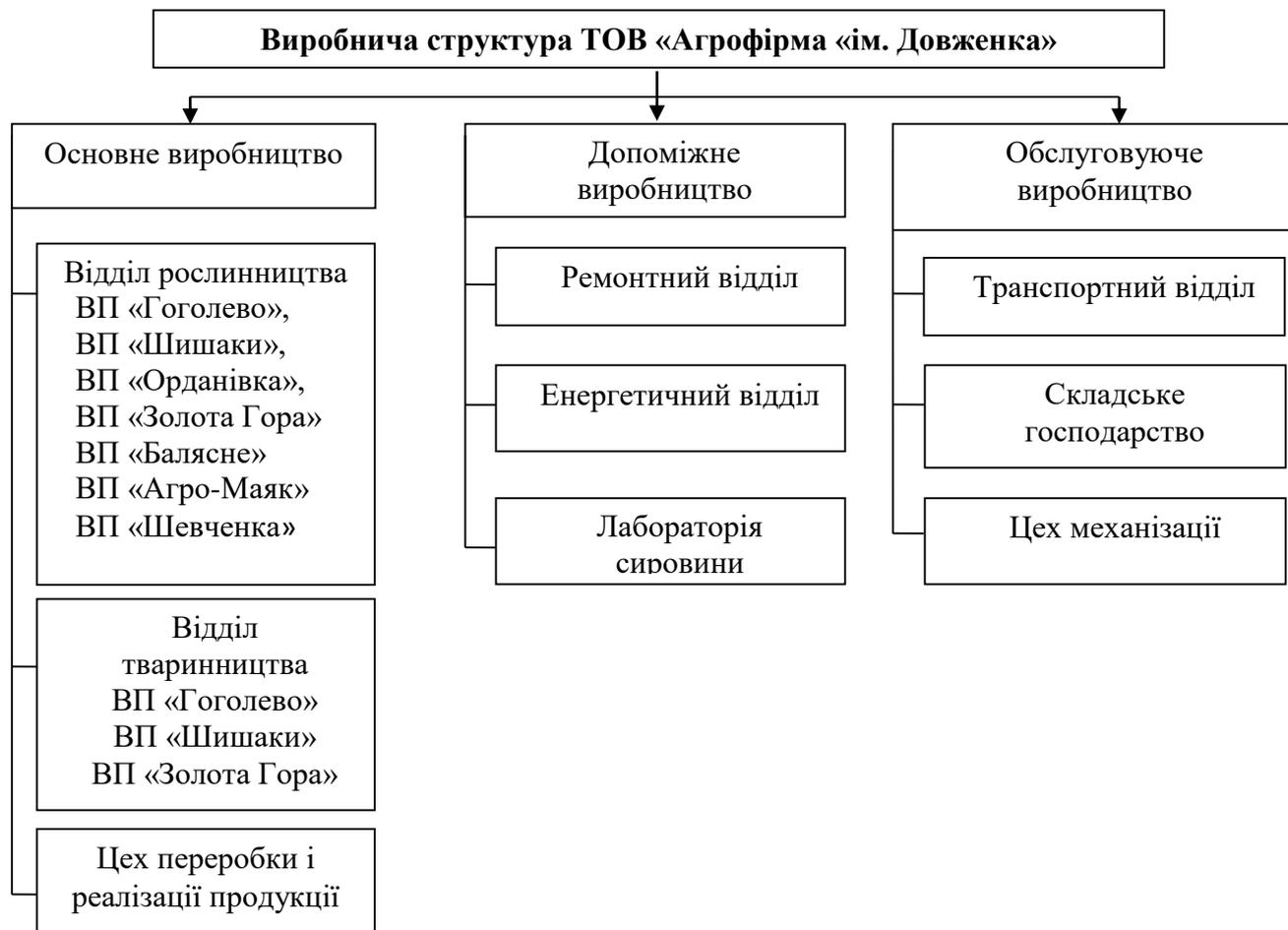

Рисунок 2.9 – Виробнича структура ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка»

2.3. Аналіз основних економічних та фінансових показників підприємства

Основні фінансово-економічні показники діяльності ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» наведені у табл. 2.6.

Аналізуючи отримані дані, можемо зазначити зростання середньої вартості сукупного капіталу, який у 2021 році становить 4095214,5 тис. грн., що на 381785,5 тис. грн. або 10,3% більше відповідного показника 2019 року, та на 468068,5 тис. грн. або 12,9% більше ніж у 2020 році. Також спостерігається зростання середньої вартості власного капіталу, розмір якого у 2021 році складає 3101526 тис. грн.: на 1847300 тис. грн. або 147,3% більше у 2021 році порівняно з 2019, та на 467102 тис. грн. або 17,7% більше за 2020 рік. Відобразимо динаміку цих показників графічно (рис. 2.10).

Таблиця 2.6 – Фінансово-економічні показники діяльності ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» у 2019-2021 рр.

№	Показники	Одиниці виміру	Рік			Відхилення			
			2019	2020	2021	2021 до 2019		2021 до 2020	
						Абсолютн е	Темп росту, %	Абсолютн е	Темп росту, %
	1. КАПІТАЛ ТА РЕСУРСИ ПІДПРИЄМСТВА								
1.1.	Середня вартість сукупного капіталу	тис. грн.	3713429	3627146	4095214,5	+381785,5	110,3	+468068,5	112,9
1.2.	Середня вартість власного капіталу	тис. грн.	1254226	2634424	3101526	+1847300	247,3	+467102	117,7
1.3.	Основні засоби								
1.3.1.	за первинною вартістю на кінець року	тис. грн.	896113	927017	996689	+100576	111,2	+69672	107,5
1.3.2.	знос на кінець року	тис. грн.	162265	265507	369601	+207336	227,8	+104094	139,2
1.3.3.	середньорічна вартість основних засобів	тис. грн.	970369	911565	961853	-8516	99,1	+50288	105,5
1.4.	Нематеріальні активи								
1.4.1.	за первинною вартістю на кінець року	тис. грн.	3624	8882	14534	+10910	401,0	+5652	163,6
1.4.2.	знос (накопичена амортизація) на кінець року	тис. грн.	1059	1362	3264	+2205	308,2	+1902	239,6
1.4.3.	середня вартість нематеріальних активів	тис. грн.	2610,5	6253	9961,5	+7351	381,6	+3708,5	159,3
1.5.	Оборотні активи								
1.5.1.	усього на кінець року	тис. грн.	1721635	1933983	2664547	+942912	154,8	+730564	137,8
1.5.2.	дебіторська заборгованість на кінець року	тис. грн.	1106053	1303727	1764070	+658017	159,5	+460343	135,3
1.5.3.	Запаси на кінець року	тис. грн.	569602	570844	879018	+309416	154,3	+308174	154,0
1.5.4.	Грошові кошти та їх еквіваленти на кінець року	тис. грн.	45607	52464	8232	-37375	18,0	-44232	15,7
1.5.5.	середні залишки оборотних засобів	тис. грн.	1773235,5	1827809	2300754,5	+527519	129,7	+472945,5	125,9
1.6.	Середньооблікова чисельність								
1.6.1.	середньооблікова чисельність працівників	осіб	1475	1194	1205	-270	81,7	+11	100,9
1.6.2.	середньооблікова чисельність робітників	осіб	1106	896	904	-202,5	81,7	+8,25	100,9

Продовження табл. 2.6

№	Показники	Одиниці виміру	Рік			Відхилення			
			2019	2020	2021	2021 до 2019		2021 до 2020	
						Абсолютне	Темп росту, %	Абсолютне	Темп росту, %
2. ЕКОНОМІЧНІ ТА ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ									
2.1.	Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції	тис. грн.	1791554	1708303	1992108	+200554	111,2	+283805	116,6
2.2.	Обсяг реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	тис. грн.	1791553,9	1708303	1992108	+200554,1	111,2	+283805	116,6
2.3.	Обсяг виробництва продукції	тис. грн.	1791553,9	1708303	1992108	+200554,1	111,2	+283805	116,6
2.4.	Собівартість реалізованої продукції	тис. грн.	1665817	1512375	1794144	+128327	107,7	+281769	118,6
2.5.	Валовий прибуток (збиток)	тис. грн.	125737	195928	197964	+72227	157,4	+2036	101,0
2.6.	Прибуток (збиток) від операційної діяльності	тис. грн.	198403	409395	814222	+615819	410,4	+404827	198,9
2.7.	Прибуток (збиток) від звичайної діяльності до оподаткування	тис. грн.	50046	271204	684337	+634291	1367,4	+413133	252,3
2.8.	Чистий прибуток (збиток)	тис. грн.	50046	271204	684337	+634291	1367,4	+413133	252,3
2.9.	Фонд оплати праці усіх працівників	тис. грн.	218921	206974	250086	+31165	114,2	+43112	120,8
2.10.	Фонд робочого часу	люд-години	2913125	2367582,6	2379875	-533250	81,7	+12292,4	100,5
3. ПОКАЗНИКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАНИХ РЕСУРСІВ									
3.1.	Продуктивність праці одного працівника	тис. грн. / особа	1214,6	1430,7	1653,2	+438,6	136,1	+222,5	115,5
3.2.	Продуктивність праці одного робітника	тис. грн. / особа	1619,5	1907,7	2204,3	+584,8	136,1	+296,6	115,5
3.3.	Рівень оплати праці за 1 людину-годину	тис. грн. / люд-год	0,08	0,09	0,11	+0,03	139,8	+0,02	120,2
3.4.	Середньомісячна заробітна плата одного працівника	тис. грн..	12,4	14,4	17,3	+4,9	139,8	+2,8	119,7
3.5.	Коефіцієнт зносу основних засобів на кінець року		0,18	0,29	0,37	+0,2	204,8	+0,1	129,5
3.6.	Коефіцієнт оновлення основних засобів		0,05	0,15	0,09	+0,04	179,8	-0,06	61,8

Закінчення табл. 2.6

№	Показники	Одиниці виміру	Рік			Відхилення			
			2019	2020	2021	2021 до 2019		2021 до 2020	
						Абсолютне	Темп росту, %	Абсолютне	Темп росту, %
3.7.	Коефіцієнт вибуття основних засобів		0,19	0,12	0,16	-0,02	87,0	+0,04	137,3
3.8.	Фондовіддача	грн./ грн.	1,8	1,9	2,1	+0,2	112,2	+0,2	110,5
3.9.	Фондоозброєність праці працівників	тис. грн./ особу	657,9	763,5	798,2	+140,3	121,3	+34,8	104,6
3.10.	Коефіцієнт обіговості оборотних засобів	оборот	1,0	0,9	0,9	-0,1	85,7	-0,1	92,6
3.11.	Середній період обороту оборотних засобів	дні	356	385	416	+59	116,7	+31	107,9
3.12.	Коефіцієнт обіговості активів	грн./ грн.	0,5	0,5	0,5	0,0	100,8	0,0	103,3
3.13.	Коефіцієнт обіговості дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги	оборот	2,7	2,4	2,9	+0,2	107,7	+0,4	117,4
3.14.	Середній період обороту дебіторської заборгованості	дні	135	147	126	-10	92,9	-22	85,2
3.15.	Коефіцієнт обіговості запасів	оборот	2,8	3,8	3,8	+1,1	138,2	0,0	100,9
3.16.	Середній період зберігання запасів	дні	129	95	94	-35,8	72,4	-0,9	99,1
3.17.	Тривалість операційного циклу	дні	265	242	219	-45	82,8	-22	90,6
4. ПОКАЗНИКИ РЕНТАБЕЛЬНОСТІ									
4.1.	Рентабельність продажу	%	2,79	15,88	34,35	+31,559	1229,8	+18,477	216,4
4.2.	Рентабельність активів	%	1,35	7,48	16,71	+15,363	1239,9	+9,234	223,5
4.3.	Рентабельність власного капіталу	%	3,99	10,29	22,06	+18,074	553,0	+11,770	214,3

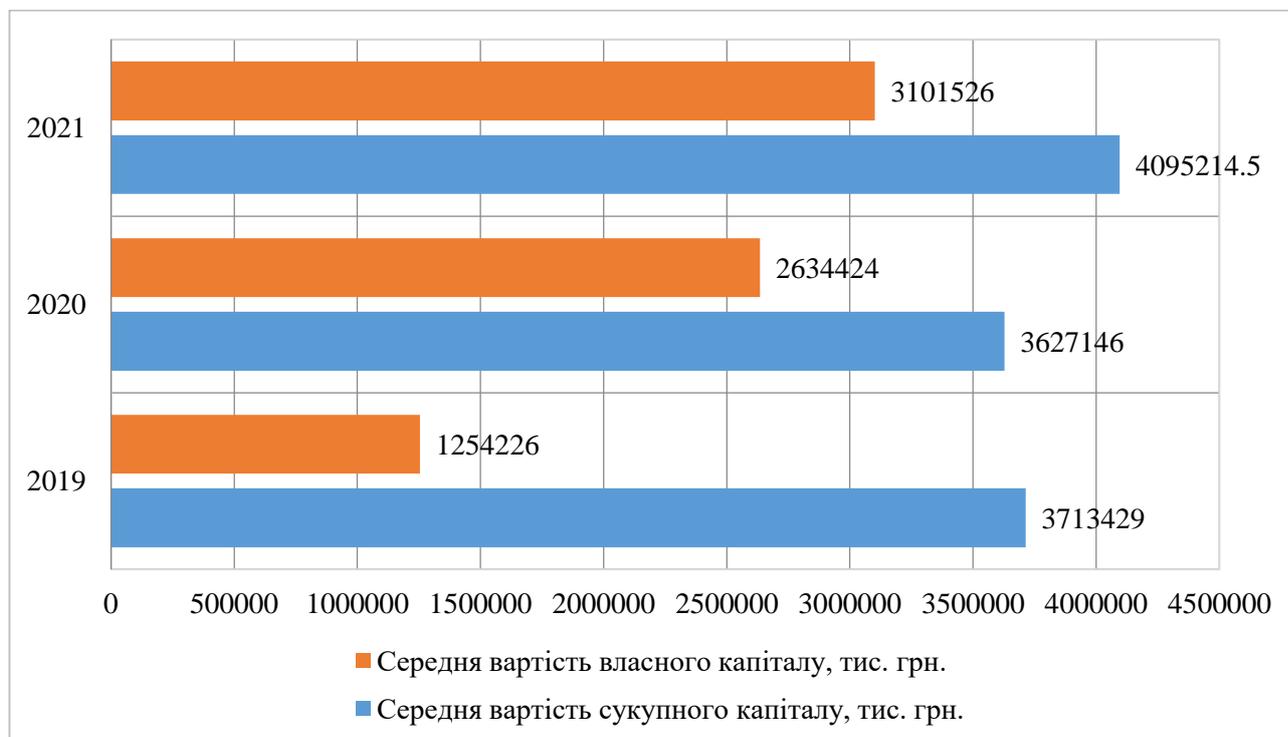

Рисунок 2.10 – Динаміка показників середньої вартості сукупного та власного капіталу ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» за 2019-2021 рр.

Зростання цих показників є позитивним зрушенням, оскільки дозволяє підприємству займати більш стійку і стабільну позицію при здійсненні своєї діяльності завдяки забезпеченості власними ресурсами.

Середньорічна вартість основних засобів у 2021 році відносно 2019 зменшилася на 8516 тис. грн., тобто 0,9%, однак порівняно з 2020 роком зросла – на 50288 тис. грн., що становить 5,5%.

Середня вартість нематеріальних активів значно збільшилася у 2021 році стосовно 2019 – на 7351 тис. грн. або 281,6%. Відносно 2020 року зростання теж спостерігається, але на меншу суму – 3708,5 тис. грн., 59,3%.

Також ми бачимо зростання дебіторської заборгованості протягом цих трьох років. У 2021 році вона становить 1764070 тис. грн., що на 658017 тис. грн. або 59,5% більше за 2019 рік, та на 460343 тис. грн. або 35,3% більше за 2020. Це може бути викликане зростанням обсягів реалізації.

Наступними показниками є середньооблікова чисельність працівників та робітників. Їх зміни відобразимо на графіку (рис. 2.11).

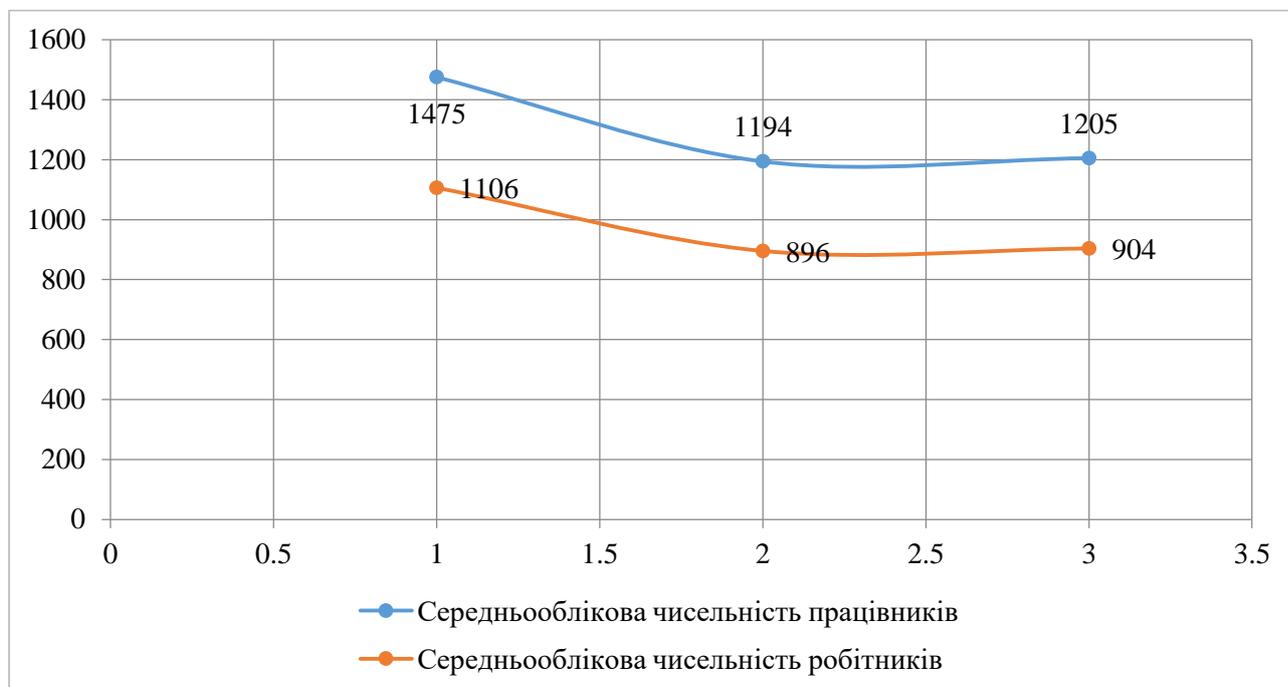

Рисунок 2.11 – Динаміка середньооблікової чисельності персоналу
ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» за 2019-2021 рр.

Як ми бачимо, чисельність персоналу зменшилася у 2021 році відносно 2019, однак зазначала незначного зростання відносно 2020. Середньооблікова чисельність працівників у 2021 році становила 1205 осіб, тоді як у 2019 та 2020 роках – 1475 та 1194 особи відповідно.

Щодо середньооблікової чисельності робітників, у 2021 році цей показник становив 904 особи, порівняно з 1106 та 896 особами у 2019 та 2020 роках. Отже, порівняно з 2019 р. відбулося зниження обох показників на 18,3%, а з 2020 – збільшення на 0,9%.

Далі розглянемо деякі показники, які відображають економічні та фінансові результати. Чистий дохід від реалізацій зазнав зростання. Так, у 2021 році він становив 1992108 тис. грн., що на 200554 тис. грн. або 11,2% більше ніж у 2019, та на 283805 тис. грн. або 16,6% більше ніж у 2020 році.

Збільшилася і собівартість реалізованої продукції, у 2021 році вона становила 1794144 тис. грн., що на 128327 тис. грн. (7,7%) та 281769 тис. грн. (18,6%) більше ніж у 2019 та 2020 роках відповідно. Відобразимо ці зміни графічним способом (рис. 2.12).

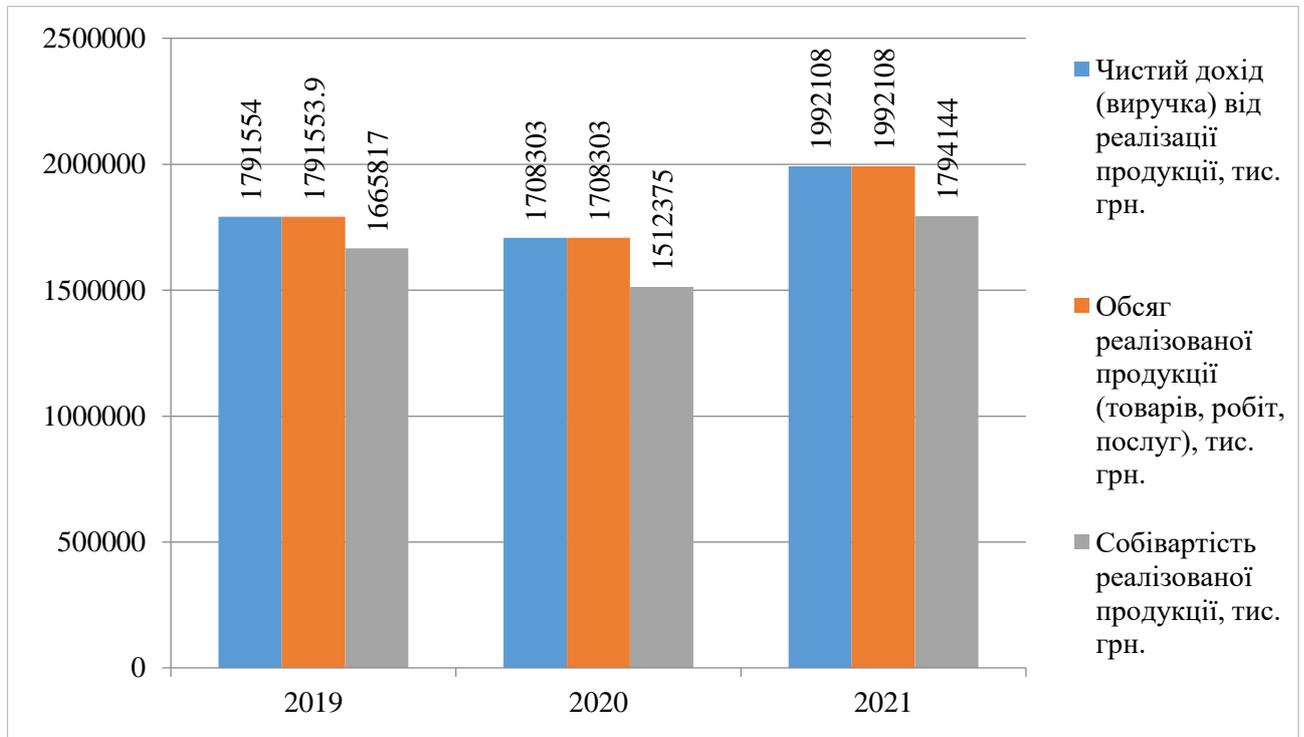

Рисунок 2.12 – Динаміка показників реалізації продукції
ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» за 2019-2021 рр.

Також, ми бачимо рівність обсягів виробництва та реалізованої продукції, і при цьому спостерігається їх зростання, що свідчить про ефективність діяльності підприємства. Чистий прибуток значно збільшився порівняно з 2019 роком – у 2021 він становить 648337 тис. грн., на 634291 тис. грн. або 1267,4% більше за вищезазначений попередній період. Порівняно з 2020 роком теж фіксується збільшення – на 413133 тис. грн. або 152,3%.

Розглянемо зміни показників продуктивності праці на підприємстві. Для цього зобразимо динаміку графічно (рис. 2.13).

Можемо визначити, що продуктивність праці одного працівника загалом має тенденцію зростання протягом аналізованих років. У 2021 році вона становить 1653,2 тис. грн./особа, тобто на 438,6 тис. грн./особа або 36.1% та 222,5 тис. грн./особа або 15,5% відносно 2019 та 2020 років.

Слід зазначити збільшення середнього періоду обороту оборотних засобів у 2021 році на 59 днів порівняно з 2019 роком та 31 день порівняно з 2020. У 2021 році цей показник становить 416 днів. Це може свідчити про певне зниження ефективності використання оборотних засобів, адже швидкість їх обертання

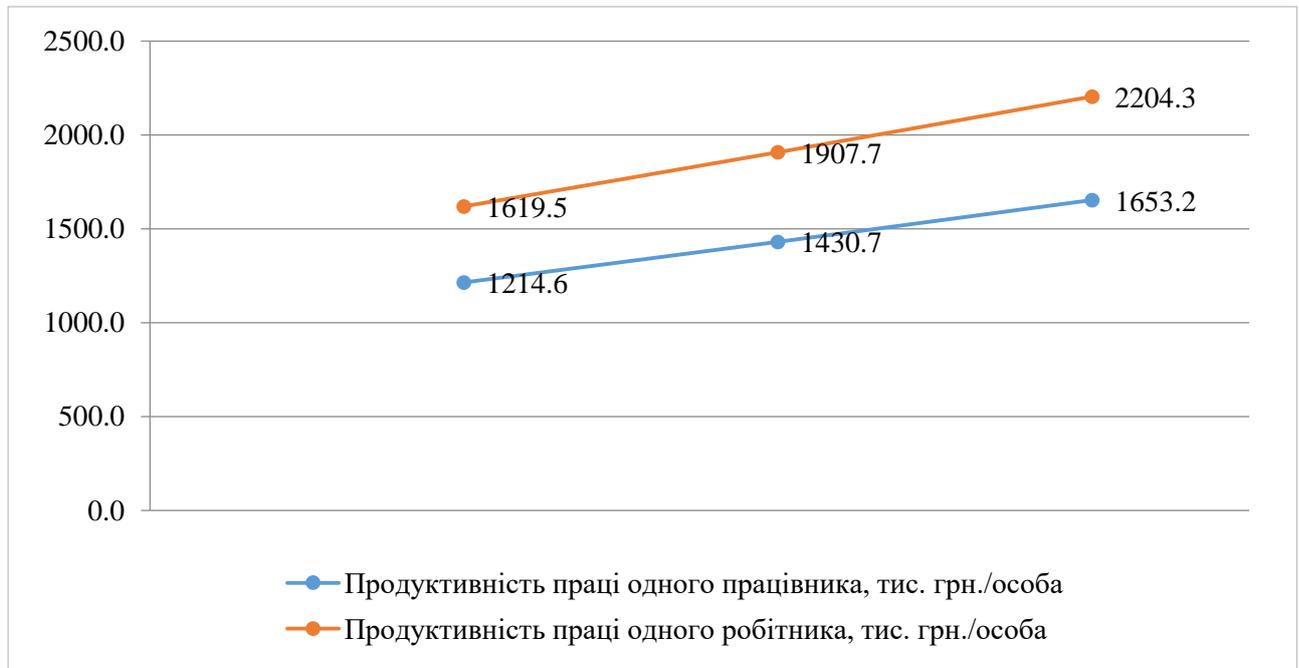

Рисунок 2.13 – Динаміка показників продуктивності праці
ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» за 2019-2021 рр.

знизилися. Однак враховуючи попередній аналіз інших показників ми бачимо, що ця зміна не принесла негативного впливу. Знизилися також тривалість операційного циклу на 45 днів відносно 2019 та 23 дні відносно 2020 років, та становить у 2021 році 219 днів.

Останніми розглянемо показники рентабельності. Перш за все, зазначимо їх динаміку на графіку (рис. 2.14).

Ми бачимо значне збільшення рентабельності продажу. У 2021 році вона становить 34,35%, тоді як у 2019 складала 2,79%, а у 2020 – 15,88%. Тобто відносно 2019 у 2021 році цей показник зріс на 1129,8%, а відносно 2020 – на 116,4%.

Також великого зростання зазнали рентабельність активів та власного капіталу. Щодо першого, у 2021 році даний показник рівний 16,71%, що на 1139,9% більше за 2019 та на 123,5% більше за 2020 рік. Рентабельність власного капіталу зросла на 453% та 114,3% у 2019-2020 роках відповідно, та у 2021 становить 22,06%.

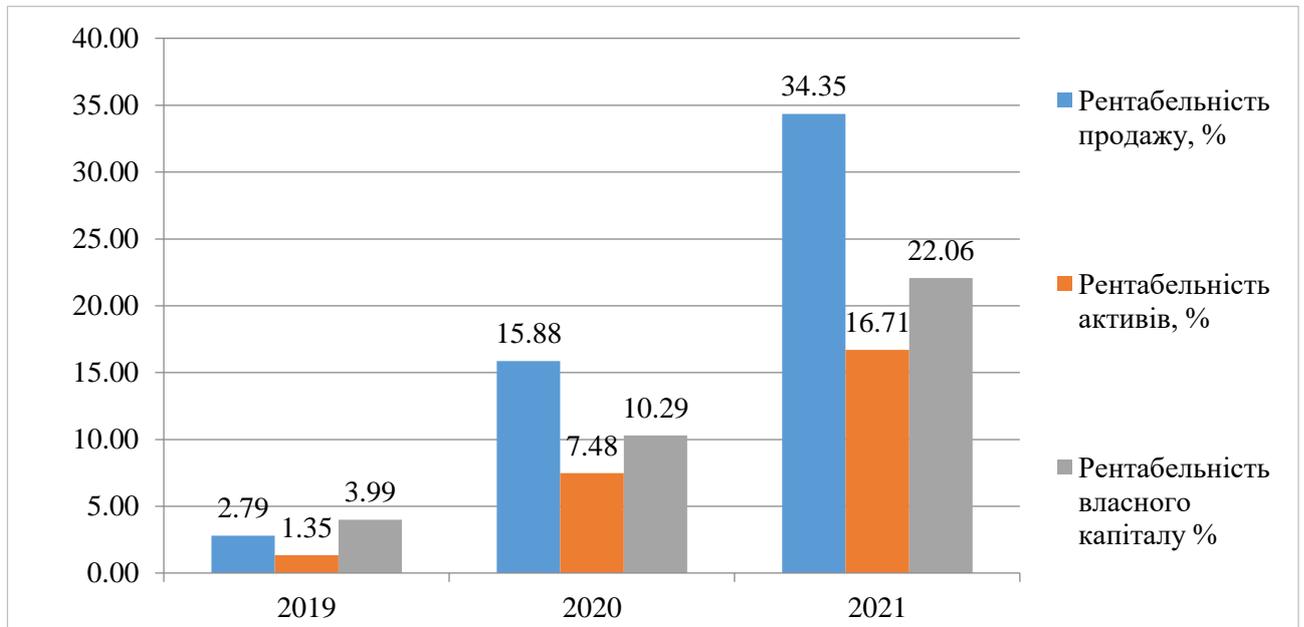

Рисунок 2.14 – Зміна показників рентабельності
ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» за 2019-2021 рр.

Як висновок, можемо визначити загальне зростання фінансово-економічних показників діяльності, що підтверджується збільшенням чистого прибутку підприємства. Негативним є зростання дебіторської заборгованості, що може бути викликано, як зазначалося раніше, зростанням обсягів виробництва, однак є й інші потенційні причини, наприклад необачна кредитна політика. Також варто звернути увагу на сповільнення оборотності оборотних засобів, що хоч і не спричинило негативного впливу в аналізованому періоді, однак є можливою ознакою зниження ефективності використання оборотних засобів.

2.4. Стан охорони праці на підприємстві

Перш за все, враховуючи, що ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» є аграрним підприємством, умови праці характеризуються деякими специфічними ризиками, притаманними роботі у сільському господарстві, наприклад:

- ризики, пов'язані з використанням сільськогосподарської техніки: робота з тракторами, комбайнами та іншою великогабаритною технікою несе ризики отримання травм, втрати контролю над машинами та перевантаженням;

- ризики, пов'язані з використанням хімічних речовин: використання пестицидів, добрив та інших хімікатів є потенційним джерелом отруєнь, ушкоджень дихальної та шкірної систем, а також може мати серйозні довготривалі наслідки;

- ризики, пов'язані з тваринництвом: робота з великою рогатою худобою та іншими тваринами створює ризики випадкових зіткнень, укусів, захворювань шкірних покривів та інших подібних травм.

Беручи до уваги вищезазначене, підприємство «Агрофірма «ім. Довженка» приділяє особливу увагу безпеці праці, тому на ньому функціонує комплексна система управління охороною праці, що включає наступні елементи:

а) розробка та впровадження політики охорони праці: підприємство має чітку політику, що стосується охорони праці та визначає зобов'язання й цілі підприємства щодо безпеки працівників, при цьому враховується специфіка аграрного сектору та ризики, пов'язані з роботою у сільському господарстві;

б) організаційна структура та розподіл відповідальності: у рамках системи управління охороною праці на підприємстві встановлюються ролі та відповідальність керівництва і працівників щодо питань безпеки праці, що може включати призначення осіб, відповідальних за ці питання, створення комітету з охорони праці та інших органів, які забезпечують координацію та здійснення контролю над виконанням норм безпеки;

в) періодичні перевірки та аналіз ризиків: на підприємстві регулярно проводяться інспекції робочих місць з метою виявлення потенційних ризиків та небезпек, пов'язаних з умовами праці, на основі отриманих результатів здійснюється оцінка ризиків, що дозволяє визначити необхідні заходи для зменшення або усунення цих ризиків;

г) навчання та професійний розвиток: підприємство забезпечує сприятливу атмосферу для навчання та підвищення кваліфікації працівників у сфері безпеки та охорони праці, що включає різноманітні освітні курси, тренінги, організацію інструктажів та систематичне інформування працівників щодо потенційних ризиків та небезпек, пов'язаних з їх діяльністю й надання необхідних знань та навичок для їх ефективного управління.

Організація управління охороною праці на підприємстві «Агрофірма «ім. Довженка» ґрунтується на положеннях Закону України "Про охорону праці" [41]. Основна мета полягає в забезпеченні безпеки та здоров'я працівників шляхом поліпшення умов праці та попередження нещасних випадків і виникнення професійних захворювань. Головними принципами управління охороною праці на підприємстві є:

- забезпечення виконання законодавчих вимог: управління охороною праці на підприємстві повністю відповідає Закону України "Про охорону праці" та іншим відповідним нормативно-правовим актам;
- встановлення відповідальності: керівництво підприємства відповідальне за створення гідних умов праці, забезпечення необхідних ресурсів і засобів для охорони праці, кожен працівник самостійно відповідає за дотримання правил безпеки та виконання вимог інструкцій;
- профілактика та постійне вдосконалення: система управління охороною праці спрямована на безперервне виявлення можливих ризиків та впровадження профілактичних заходів для їх попередження, це здійснюється шляхом аналізу нещасних випадків, професійних захворювань, а також урахуванням нових нормативних вимог і технологічних змін, що дозволяє постійно покращувати систему управління охороною праці.

Забезпечення високої культури безпеки та свідомого ставлення до охорони праці всіма працівниками є важливим аспектом. Це досягається завдяки навчанню, інструктажам та постійній освіті з питань безпеки та здоров'я праці. Крім того, важливим елементом є систематичний моніторинг, оцінка та контроль ризиків на робочих місцях з метою виявлення проблем і вчасного прийняття відповідних рішень для їх подолання. Також важлива співпраця з органами державного контролю та нагляду, що допомагає забезпечити дотримання підприємством законодавчих вимог у цій сфері. Усі перелічені заходи сприяють ефективній системі охорони праці на підприємстві.

Фінансування заходів забезпечення охорони праці відбувається відповідно до положень Закону України "Про охорону праці". Відповідно до статті 19 цього закону [41]:

- роботодавець несе фінансову відповідальність за охорону праці;
- державний та місцеві бюджети передбачають фінансування профілактичних заходів з охорони праці, виконання загальнодержавних, галузевих та регіональних програм, спрямованих на поліпшення безпеки, гігієни праці та робочого середовища, а також інших державних програм, спрямованих на запобігання нещасним випадкам та професійним захворюванням; крім цього, фінансування може здійснюватися за рахунок інших, визначених законодавством, джерел;

- підприємства всіх форм власності та фізичні особи, які використовують найману працю, згідно з законодавством зобов'язані виділяти кошти на охорону праці у розмірі не менше 0,5% минулорічного фонду оплати праці.

У висновку, можемо сказати, що поточний стан галузі під впливом війни в Україні вимагає від підприємств діяти в умовах надзвичайної невизначеності, адаптуватися до нових реалій та враховувати усі специфічні ризики, аби не втратити свої позиції на ринку.

Аграрний сектор зазнав значних втрат через військові дії. За оцінками експертів, станом на 24 лютого 2023 року сума прямих та непрямих збитків становила 8,7 млрд та 31,5 млрд доларів відповідно. Плани відновлення наразі розраховані на 2023-2033 роки, та потребують 29,7 млрд доларів на покриття потреб реконструкції.

Діяльність ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» характеризується загальним зростанням фінансово-економічних показників та збільшенням чистого прибутку. Серед проблем, які потребують уваги – зростання дебіторської заборгованості та сповільнення оборотності оборотних засобів.

Товариство має чітку систему охорони праці, що функціонує на основі Закону України "Про охорону праці" та є запорукою безпеки працівників під час роботи із потенційно ризиковими сільськогосподарськими предметами праці, наприклад великогабаритною технікою, хімічними речовинами, тваринами тощо.

РОЗДІЛ 3

ОСНОВНІ ШЛЯХИ ОЦІНЮВАННЯ ТА ПІДВИЩЕННЯ РИЗИКОСТІЙКОСТІ ТОВ «АГРОФІРМА «ІМ. ДОВЖЕНКА»

3.1. Діагностика поточного рівня ризикостійкості підприємства

Для здійснення діагностики поточного рівня ризикостійкості, розглянемо кожен з індикаторів, визначених у розділі 1 даної роботи.

а) фінансова стійкість – як ми бачимо з результатів аналізу, здійсненого у другому розділі, підприємство демонструє зростання показників рентабельності, позитивну динаміку продуктивності праці працівників та робітників, збільшення обсягів реалізації, чистого доходу, а також значне зростання чистого прибутку. Виявлені негативні показники, а саме зростання дебіторської заборгованості та сповільнення оборотності оборотних активів потребують уваги, однак наразі не спричинили негативного впливу на діяльність.

б) різноманіття джерел доходів – основним видом діяльності товариства є змішане сільське господарство, однак окрім цього, до переліку його видів діяльності відносяться близько трьох напрямків рослинництва, допоміжна та післяурожайна діяльність, оброблення насіння для відтворення, декілька видів тваринництва та виробництво його продуктів, олійне виробництво, виробництво цукру, продуктів борошномельно-круп'яної промисловості, кормів, оптова торгівля паливом і подібними продуктами, складське та лісове господарство тощо. Це свідчить про низьку залежність товариства від одного виду діяльності, що дозволяє зберігати стабільний рівень прибутку при втручанні різних зовнішніх та внутрішніх ризиків.

в) управління ризиками – враховуючи специфіку діяльності підприємства, а саме аграрну промисловість, система управління ризиками є важливим аспектом через необхідність прорахунку усіх можливих варіантів розвитку незалежних подій, таких як погодні умови, природні явища, хвороби рослин і

тварин тощо. Враховуючи багаторічний досвід та успішність діяльності, можемо говорити про оптимально організовану систему управління ризиками на товаристві.

г) інноваційність – підприємство має повільні темпи переорієнтації на деякі досягнення науково-технічного прогресу, що видно із співвідношення коефіцієнтів зносу і оновлення – на кінець 2021 року вони становили 0,37 і 0,09 відповідно, тобто знос перевищує оновлення в 4 рази. Задля збереження та підвищення продуктивності необхідно ввести у використання більше новітнього сільськогосподарського обладнання. При цьому підприємство використовує тенденції зеленого бізнесу, високоякісне насіння для посівів та сучасні способи його обробки, створює належні умови для вирощування тварин з використанням сучасної техніки і т.д. З цього можемо визначити задовільний рівень інноваційності, однак наявні проблеми із модернізацією обладнання.

д) кадровий потенціал – на підприємстві працюють висококваліфіковані та досвідчені спеціалісти своєї галузі, при цьому молодим працівникам створюють усі умови для навчання, покращення практичних навичок та просування по кар'єрних сходах. На підприємстві регулярно проводять моніторинг проміжних результатів діяльності, таких як витрати і втрати робочого часу. Це дає можливість вчасно реагувати на появу простоїв та інших втрат задля забезпечення позитивних кінцевих результатів.

е) репутація та взаємини із стейкхолдерами – підприємство є частиною великого агропромислового холдингу «Астарта-Київ», та має у своєму складі сім інших підприємств, завдяки чому забезпечується широке коло споживачів, як серед юридичних, так і фізичних осіб. Також воно має велику кількість тендерів і контрактів, що говорить про довіру партнерів і постійне залучення нових клієнтів.

З перерахованого вище видно, що система управління ризиками підприємства має середню ефективність, однак загалом забезпечує стійкість підприємства до основних ризиків. Проте для того, щоб мати змогу стверджувати, що рівень ризикостійкості високий, необхідно розглянути показники фінансової стійкості. Здійснимо розрахунок коефіцієнту абсолютної,

швидкої та загальної ліквідності, загального покриття, фінансової незалежності, прибутковості активів та заборгованості. Дані для розрахунків подано у табл. 3.1.

Таблиця 3.1 – Вихідні дані для розрахунку показників фінансової стійкості за 2019-2021 рр.

Показник	2019	2020	2021
Власний капітал	2508452	2760396	3442537
Оборотний капітал	1205873	1513273	2148250
Оборотні активи	1721635	1933983	2664547
Інші оборотні активи	354	6909	13188
Гроші та їх еквіваленти	45607	52464	8232
Поточні фінансові інвестиції	-	-	-
Поточна дебіторська заборгованість	1106053	1303727	1764070
Поточні зобов'язання	515762	420710	516297
Позикові кошти	1065039	920405	1067692
Загальні активи	3573491	3680801	4510229
Чистий прибуток	50046	271204	684337
Валюта балансу	3573491	3680801	4510229

Здійснимо розрахунки, використавши для цього формули, визначені у пункті 1.2 розділу 1 (табл. 3.2):

Таблиця 3.2 – Розрахунок показників фінансової стійкості за 2019-2021 рр.

Розрахунковий показник	Формула	2019	2020	2021
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	$K_{A.L.} = \frac{\Gamma + П\Phi I}{ПЗ}$	0,088	0,125	0,016
Коефіцієнт швидкої ліквідності	$K_{Ш.Л.} = \frac{\Gamma + П\Phi I + ПЗ_{Д.} + A_{I..O.}}{ПЗ}$	2,234	3,240	3,458
Коефіцієнт загальної ліквідності	$K_{З.Л.} = \frac{A_o}{ПЗ}$	3,338	4,597	5,161
Коефіцієнт загального покриття	$K_{ЗП} = \frac{OK}{ПЗ}$	2,338	3,597	4,161
Коефіцієнт фінансової незалежності	$K_{Ф.Н.} = \frac{BK}{B}$	0,702	0,750	0,763
Коефіцієнт прибутковості активів	$K_{П.А.} = \frac{ЧП}{A}$	0,014	0,074	0,152
Коефіцієнт заборгованості	$K_3 = \frac{ПК}{A}$	0,298	0,250	0,237

Коефіцієнт абсолютної ліквідності у 2021 році дорівнює 0,016, що є найнижчим показником за аналізовані роки. Нормативне значення показника становить $\geq 0,2$, тобто наразі підприємство не має достатньо грошових активів, щоб погасити поточні зобов'язання і забезпечити покриття не менш ніж 20% з низ за рахунок високоліквідних оборотних активів. Причиною цього може бути відсутність поточних інвестицій, а також сповільнення загальної оборотності оборотних активів.

У випадку коефіцієнту швидкої ліквідності, який показує ступінь покриття поточних зобов'язань як високоліквідними, так і середньоліквідними оборотними активами, нормативне значення становить $\geq 0,7$. У випадку товариства цей показник в усіх трьох роках перевищує 2, а у 2021 році є найбільшим – 3,458. Це говорить про можливість покриття поточних зобов'язань у випадку використання таких оборотних активів як поточна дебіторська заборгованість та інші оборотні активи.

Оцінити платоспроможність підприємства у довгостроковій перспективі можна за допомогою коефіцієнта загальної ліквідності, норматив значення якого встановлено на рівні $\geq 1,0$. Станом на 2021 рік, для товариства даний коефіцієнт становить 5,161. Однак слід відзначити, що в загальному аналізі було визначено збільшення дебіторської заборгованості та зменшення швидкості оборотів активів, що може бути причиною такого високого значення загальної ліквідності.

Загалом, оцінюючи коефіцієнти ліквідності, можемо говорити про спроможність товариства покрити свої зобов'язання за рахунок середньо- та високоліквідних активів. У більш віддаленій перспективі слід звернути увагу на розмір та визначити причини збільшення дебіторської заборгованості, яка безпосередньо впливає на показники фінансової стійкості.

Коефіцієнт загального покриття призначений для визначення ступеню покриття зобов'язань підприємства його активами у разі виникнення негативних наслідків ризикових ситуацій. Нормативне значення показника не визначене, однак чим більше його значення свідчить, тим вищий ступінь покриття зобов'язань активами. Значення більше $\geq 1,0$ можемо вважати оптимальним. Протягом 2019-2021 років цей показник є достатньо високим, а у 2021 році має

найбільше значення – 4,161, що свідчить про поступове підвищення стійкості підприємства.

Коефіцієнт фінансової незалежності має нормативне значення, встановлене на рівні $\geq 0,5$, і характеризує рівень незалежності підприємства від зовнішніх джерел фінансування. Протягом усього аналізованого періоду показник перевищує 0,7, що вказує на високу здатність підприємства до самофінансування.

Коефіцієнт прибутковості активів вказує на ефективність використання активів для генерації прибутку, нормативне значення не встановлено, однак значення $\geq 0,5$ зазвичай вважається хорошим. Загалом, вищий показник свідчить про кращу здатність активів створювати прибуток на кожну свою одиницю. У 2019-2020 роках підприємство має доволі низькі значення коефіцієнту, однак у 2021 він зріс до 0,152, що свідчить про певне покращення, однак показник все ще знаходиться за межами зони фінансової стійкості.

Коефіцієнт заборгованості визначає рівень ризику з погашенням зобов'язань, оскільки дозволяє побачити ступінь переважання їх над загальними активами підприємства. Підприємства має невисокі значення цього коефіцієнта, у 2021 році воно рівне 0,237.

Зобразимо динаміку деяких показників графічно (рис. 3.1). Роблячи висновок на даному етапі оцінювання ризикостійкості, можемо сказати, що уваги потребують коефіцієнти абсолютної ліквідності та прибутковості активів. Однак загальний стан фінансової стійкості є позитивним.

Тепер використаємо методичний підхід, обраний у пункті 1.3 розділу 1. За нею ризикостійкість визначається у трьох рівнях: поточному (50%), тактичному (30%) та стратегічному (20%). Кожна складова має певний відсоток від загальної частки рівня: для поточного – 4,55%, для тактичного – 10%, для стратегічного – 4%. Усі складові буде оцінено за двома критеріями – відповідність нормативному значенню та динаміка у часі – вона повинна бути позитивною.

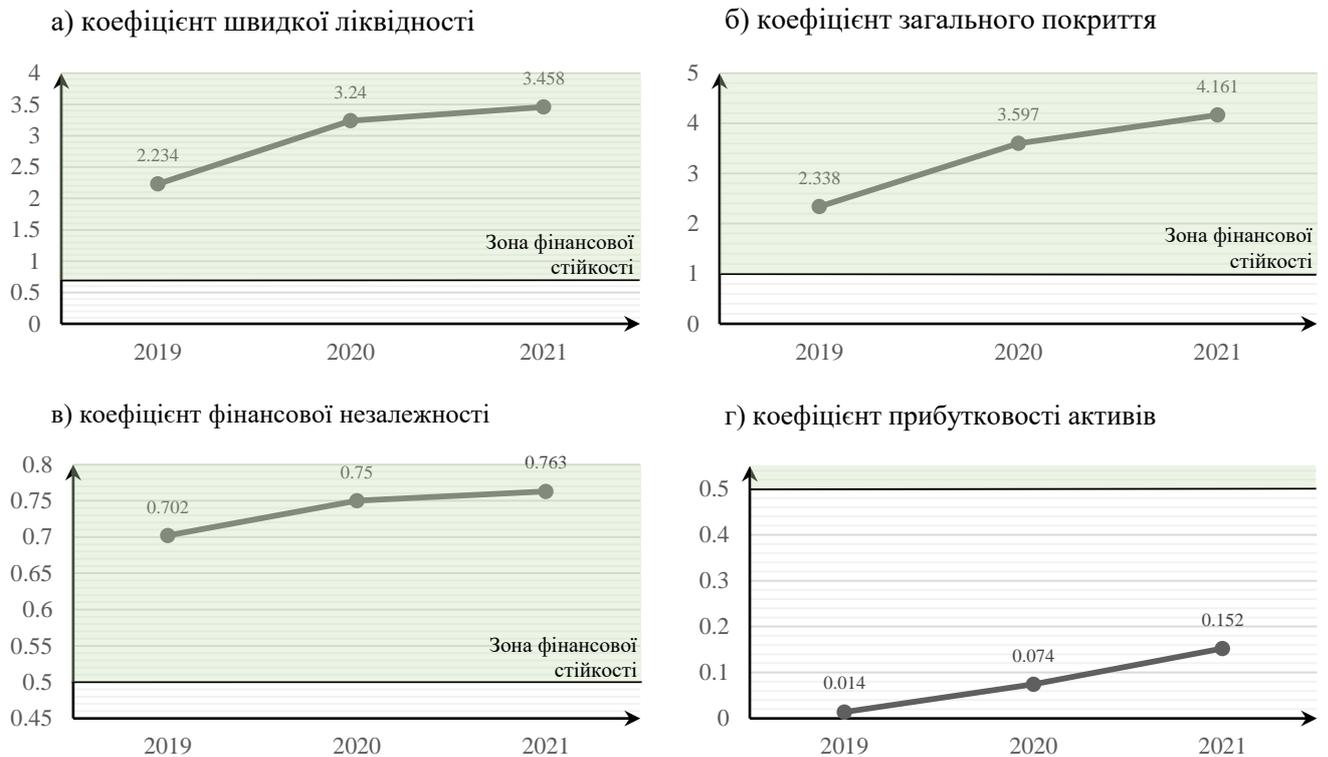

Рисунок 3.1 – Динаміка показників фінансової стійкості ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» за 2019-2021 роки

а) поточний рівень ризикостійкості:

1) коефіцієнт фінансування – відображає ступінь залежності підприємства від залучених ресурсів, тобто кількість залучених коштів на кожну одиницю власного капіталу. Нормативне значення $\leq 0,5$.

Розрахункова формула:

$$K_{\phi} = \frac{ПК}{ВК}, \quad (3.1)$$

де K_{ϕ} – коефіцієнт фінансування.

2) коефіцієнт фінансування зі стабільних джерел – показник, обернений до попереднього, показує кількість власних коштів на одиницю залучених. Нормативне значення $\geq 1,0$ [42, с. 915].

$$K_{\phi.c.} = \frac{ВК}{ПК}, \quad (3.2)$$

3) коефіцієнт абсолютної ліквідності – відображає негайну платоспроможність і вказує, яку частину поточних зобов'язань підприємство може негайно погасити за рахунок високоліквідних оборотних активів, норматив – $\geq 0,2$. Даний коефіцієнт було розраховано раніше у цьому розділі: у 2019 – 0,088, у 2020 – 0,125, у 2021 – 0,016.

4) коефіцієнт покриття – показник, що визначає платоспроможність підприємства, характеризує його можливість гасити свої борги протягом року за рахунок оборотних коштів. Нормативне значення – $\geq 1,0$, оптимальним є значення, що знаходиться в діапазоні від 2 до 3 [43].

$$K_{\Pi} = \frac{A}{Z_k}, \quad (3.3)$$

де K_{Π} – коефіцієнт покриття;

A – поточні активи за виключенням витрат майбутніх періодів;

Z_k – короткострокові зобов'язання.

5) темпи зростання частки запасів у загальній сумі поточних активів – визначення цього співвідношення дозволяє оцінити мобільність структури майна. Частка запасів в оборотних активах за нормативами становить $\leq 0,5$, перевищення свідчить про неефективне розпорядження поточними активами, через що частина капіталу заморожується у запасах на тривалий час і сповільнює оборотність, викликає проблеми з ліквідністю, збільшує складські витрати, збільшується псування сировини та матеріалів [44, с. 67].

$$Ч_{\text{зап}} = \frac{З}{A_o}, \quad (3.4)$$

де $Ч_{\text{зап}}$ – частка запасів у загальній величині оборотних активів;

$З$ – запаси.

б) рентабельність продажів – показує частку прибутку від операційної діяльності у виручці від реалізації продукції, оптимальним

значенням $\epsilon \geq 0,2$. Даний показник вже було розраховано у другому розділі роботи під час здійснення аналізу основних фінансово-економічних показників діяльності товариства. У 2019 році він становив 0,028, у 2020 – 0,159, у 2021 – 0,344.

7) рентабельність власного капіталу – вказує на ефективність вкладення коштів у підприємство шляхом визначенням частки прибутку у власному капіталі. Оптимальне значення – $\geq 0,2$ [45, с.41]. Як і у випадку з рентабельністю продажів, цей коефіцієнт було розраховано раніше: його значення у 2019 році складало 0,04, у 2020 – 0,103, у 2021 – 0,221.

8) співвідношення грошового потоку від операційної діяльності та суми всього чистого грошового потоку – допомагає з'ясувати, яка частина грошових потоків генерується саме операційною діяльністю підприємства. Нормативного значення показник не має, однак вище його значення свідчить про більшу стійкість та ефективність діяльності.

$$K_{\text{ГПод}} = \frac{\text{ГП}_{\text{од}}}{\text{ГП}_{\text{ч}}}, \quad (3.5)$$

де $K_{\text{ГПод}}$ – коефіцієнт відношення грошового потоку від операційної діяльності до загального розміру грошового потоку;

$\text{ГП}_{\text{од}}$ – грошовий потік від операційної діяльності;

$\text{ГП}_{\text{ч}}$ – чистий грошовий потік.

9) коефіцієнт платоспроможності – використовується для оцінки здатності підприємства виконувати свої платіжні зобов'язання. Норматив – ≥ 1 [46, с.131].

$$K_{\text{п}} = \frac{\text{АЛ}}{\text{ПЗ}}, \quad (3.6)$$

де $K_{\text{п}}$ – коефіцієнт платоспроможності;

АЛ – ліквідні активи.

10) співвідношення швидкості зміни чистого доходу від реалізації продукції до швидкості зміни суми активів – вказує на те, наскільки ефективно підприємство генерує прибуток від своїх активів. Оцінити цей показник можна за динамікою зростання чистого доходу від реалізації та суми активів. Для цього використаємо результати розрахунків розділу 2.

Темп росту чистого доходу від реалізації у 2020 році відносно 2019 становить 95,35%, тобто спостерігалось зниження на 4,65%, а у 2021 році відносно 2020 – 116,61%, що свідчить про зростання чистого доходу на 16,61%. Тобто темп зростання у 2020 році до 2019 становить 0,954, у 2021 до 2020 – 1,166.

Щодо швидкості зміни загальної суми активів, темп росту середньої вартості сукупного капіталу у 2020 році порівняно з 2019 становив 97,67%, тобто відбулося зменшення на 2,32%, у 2021 стосовно 2020 – 112,53% або 12,9% збільшення. Темпи зростання за ці два періоди становлять 0,977 і 1,129 відповідно.

З огляду на це, темп зростання чистого доходу порівняно із загальними активами були нижчими у 2020 році відносно 2019, однак стали перевищувати у 2021. Розрахуємо коефіцієнти співвідношення темпів зростання (табл. 3.3):

Таблиця 3.3 – Розрахунок темпів зростання чистого доходу від реалізації та суми активів ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка»

Показник	Значення показника			Темп зростання	
	2019	2020	2021	2020 - 2019	2021 - 2020
1. Чистий дохід від реалізації	1791554	1708303	1992108	0,954	1,166
2. Середня вартість сукупного капіталу	3713429	3627146	4095214,5	0,977	1,129
3. Коефіцієнт співвідношення темпів зростання (п.1 : п.2)	x	x	x	0,976	1,033

Загалом, бачимо, що у 2021 році відбулося зростання чистого доходу від реалізації у співвідношенні із середньою вартістю сукупного капіталу, що говорить про покращення ефективності та прибутковості підприємства,

підвищення рентабельності та ефективності використання капіталовкладень підприємства.

11) коефіцієнт оборотності активів – використовується для визначення ефективності використання активів підприємства для генерації доходу. Він вказує на те, скільки оборотів (продажів) генерується на одиницю активів.

$$K_{OA} = \frac{ЧД}{A_{сер}}, \quad (3.7)$$

де K_{OA} – коефіцієнт оборотності активів;

ЧД – чистий дохід;

$A_{сер}$ – середньорічна вартість активів [47, с. 640].

Нормативне значення не визначене, для оцінювання необхідно визначити напрямок тенденції по кожному року окремо і загалом. Більше значення вказує на більшу ефективність використання підприємством своїх обмежених ресурсів.

Вихідні дані та розрахунки складових поточної ризикостійкості подано у таблиці 3.4. Використовуючи усі наведені вище формули, здійснимо розрахунки значень складових і приведемо їх до порівняльного вигляду за шкалою перерахунку номінальних значень коефіцієнтів у порівняльний вигляд (табл. 1.7), подамо оцінку у вигляді таблиці (табл. 3.5).

Таблиця 3.4 – Розрахунок складових поточного рівня ризикостійкості «Агрофірма «ім. Довженка»

Складова	2019	2020	2021	2020 – 2019	2021 - 2020
<i>Вихідні дані для розрахунку:</i>					
1. Власний капітал	2508452	2760396	3442537	1,100	1,247
2. Позикові кошти	1065039	920405	1067692	0,864	1,160
3. Поточні активи (за виключенням витрат майбутнього періоду)	1721616	1933944	2664508	1,123	1,378
4. Короткострокові зобов'язання	515762	420710	516297	0,816	1,227

Складова	2019	2020	2021	2020 – 2019	2021 - 2020
5. Оборотні активи	1721635	1933983	2664547	1,123	1,378
6. Середньорічна вартість активів	3713429	3627146	4095215	0,977	1,129
7. Запаси	484279	413608	623651	0,854	1,508
8. Чистий дохід від реалізації	1791554	1708303	1992108	0,954	1,166
9. Грошовий потік від операційної діяльності	844899	489888	912876	0,580	1,863
10. Чистий грошовий потік	43217	8232	-49116	0,190	-5,966
<i>Розрахункові показники</i>					
11. Коефіцієнт фінансування (п. 1 : п. 2)	0,425	0,333	0,310	0,784	0,931
12. Коефіцієнт фінансування зі стабільних джерел (п. 2 : п. 1)	2,355	2,999	3,224	1,273	1,075
13. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,088	0,125	0,016	1,420	0,128
14. Коефіцієнт покриття (п. 3 : п. 4)	3,338	4,597	5,161	1,377	1,123
15. Темпи зростання частки запасів у загальній сумі поточних активів (п. 7 : п. 5)	0,281	0,214	0,234	0,762	1,093
16. Рентабельність продажів	0,028	0,159	0,344	5,679	2,164
17. Рентабельність власного капіталу	0,040	0,103	0,221	2,575	2,146
18. Співвідношення грошового потоку від операційної діяльності та суми всього чистого грошового потоку (п. 9 : п. 10)	19,550	59,510	-18,586	3,044	-0,312
19. Коефіцієнт платоспроможності (п. 5 : п. 2)	1,616	2,101	2,496	1,300	1,188
20. Співвідношення швидкості зміни чистого доходу від реалізації продукції до швидкості зміни суми активів	н/д	н/д	н/д	0,976	1,033
21. Коефіцієнт оборотності активів (п. 8 : п. 6)	0,482	0,471	0,486	0,977	1,032

Таблиця 3.5 – Оцінка складових поточного рівня ризикостійкості ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка»

Складова поточної ризикостійкості	Відповідність номінального значення нормативному показнику		Загальний напрямок зміни коефіцієнта в динаміці протягом аналізованого періоду		Загальна оцінка (0-3)	
	2020	2021	2020	2021	2020	2021
Коефіцієнт фінансування	+	+	Позитивний	Позитивний	3,0	3,0
Коефіцієнт фінансування зі стабільних джерел	+	+	Позитивний	Позитивний	3,0	3,0
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	-	-	Позитивний	Негативний	0,75	0,0
Коефіцієнт покриття	+	+	Позитивний	Позитивний	3,0	3,0
Темпи зростання частки запасів у загальній сумі поточних активів	+	+	Позитивний	Негативний	3,0	2,0
Рентабельність продажів	-	+	Позитивний	Позитивний	0,75	3,0
Рентабельність власного капіталу	-	+	Позитивний	Позитивний	0,75	3,0
Співвідношення грошового потоку від операційної діяльності та суми всього чистого грошового потоку	н/д	н/д	Позитивний	Негативний	2,5	2,0
Коефіцієнт платоспроможності	+	+	Позитивний	Позитивний	3,0	3,0
Співвідношення швидкості зміни чистого доходу від реалізації продукції до швидкості зміни суми активів	н/д	н/д	х	Позитивний	1,0	3,0
Коефіцієнт оборотності активів	н/д	н/д	Негативний	Позитивний	1,5	1,5

б) тактичний рівень ризикостійкості:

Більшість показників цього рівня ризикостійкості не мають нормативних значень, тому оцінка проводитиметься за динамікою окремого періоду та загалом, а також із врахуванням особливостей конкретних показників і оптимальних значено для них.

1) виробничо-технічна складова:

- рівень місткості навантаження – відображає використання потенційної місткості підприємства або ресурсу у порівнянні з його фактичним використанням. Визначається відношенням фактичного навантаження до потенційно можливого. Фактичне навантаження є реальним обсягом використання ресурсів, а потенційне – максимально можливим обсягом використання ресурсів на підприємстві при оптимальних умовах.

Підприємство використовує наявні ресурси оптимально, що видно зі структури обсягів виробництва, запасів і т.д. На це також впливає специфіка роботи сільськогосподарських підприємств. Однак наразі існують проблеми із оборотністю оборотних активів, тому цій складовій можна присвоїти оцінку 2,0.

- повернення коштів (Return on Investment, ROI) – один з ключових показників ефективності інвестицій, використовується для вимірювання прибутковості та доцільності конкретної інвестиції чи проекту. Коефіцієнт допомагає оцінити, наскільки успішно вкладені кошти генерують прибуток.

$$ROI = \frac{ЧП}{I}, \quad (3.10)$$

де ROI – рівень повернення коштів;

I – інвестиції.

Чим вище значення коефіцієнту, тим більша частина інвестиційних коштів повертається та примножується. У відсотковому вираженні демонструє прибутковість (за значення >100%) або збитковість (<100%) конкретної суми вкладення грошових коштів у певний проект [48, с. 119].

За даними звітностей підприємства видно зростаючу динаміку обсягів інвестицій, при цьому зростання чистого прибутку у 2020-2021

роках почало переважати вкладені кошти, що свідчить про більш доцільне інвестування.

- матеріаломісткість – відображає відношення витрат матеріалів до виробництва одиниці продукції. Чим вище значення матеріаломісткості, тим більше матеріалів потрібно для виробництва одиниці продукції, відповідно позитивною динамікою у цьому випадку буде зниження показника.

$$MM = \frac{MB}{Q}, \quad (3.11)$$

де ММ – матеріаломісткість;

МВ – матеріальні витрати;

Q – обсяг виробленої продукції.

Загалом даний показник має доволі високі значення – у 2019 р. він становив 0,929, у 2020 – 0,672, у 2021 – 0,760. Як ми бачимо, у 2020 році відносно 2019, матеріаломісткість знизилася, однак у 2021 знову зазнала зростання. Це говорить про неефективне використання ресурсів, що зумовлює надмірні витрати.

2) компонент інтелектуального каркасу:

- продуктивність праці – показник, який вимірює кількість одиниць продукції, що виробляється одним працівником за певний період часу. Результат виражається у одиницях продукції на одиницю ресурсу праці (одного працівника). Висока продуктивність праці свідчить про ефективне використання праці та може свідчити про високу ефективність виробничих процесів.

$$ПП = \frac{Q}{ЧР}, \quad (3.12)$$

де ПП – продуктивність праці;

ЧР – середньоспискова чисельність робітників [49, с. 65].

Динаміка цього показника є позитивною протягом усього аналізованого періоду. У 2019 він складає 1214,61 тис. грн., у 2020 – 1430,74, а у 2021 – 1653,20 тис. грн. Подібні результати свідчать про ефективність трудових ресурсів підприємства та налагодженість виробничих процесів.

- рентабельність трудових ресурсів – відображає ефективність використання трудових ресурсів в організації. Вона вимірює, яка частина валового прибутку генерується на одиницю витрат на працю [52, с.93]. Висока рентабельність трудових ресурсів свідчить про ефективне використання праці і може свідчити про високу продуктивність та ефективність роботи працівників.

$$P_{TR} = \frac{\Pi_B}{B_{\Pi}}, \quad (3.13)$$

де P_{TR} – рентабельність трудових ресурсів;

Π_B – валовий прибуток;

B_{Π} – витрати на оплату праці.

Динаміка показника має такий вигляд: у 2019 році він дорівнював 0,574, у 2020 зазнав зростання до 0,947, однак знову зменшився у 2021 році і складав 0,792. Враховуючи високу та зростаючу продуктивність праці, такі зміни можуть бути зумовлені збільшенням заробітних плат, низькою оновленістю обладнання або кризові ринкові умови.

- співвідношення приросту чистого доходу від реалізації товарів і фонду оплати праці – відображає ефективність використання фонду оплати праці в генерації додаткового доходу для підприємства. Це не нормативний показник, але оптимальним є поступове зростання як чистого доходу, так і фонду оплати праці, однак темпи приросту чистого доходу повинні бути вищими.

Використаємо результати аналізу, виконаного у другому розділі, аби визначити коефіцієнти співвідношення приросту чистого доходу від реалізації і фонду оплати праці.

Фонд оплати праці мав позитивну динаміку: у 2020 році до 2019 темп росту дорівнював 94,54%, тобто зменшення становило 5,46%, у 2021 відносно 2020 – 120,83%, 20,83% зростання відповідно. Тобто загалом можемо визначити зростаючу динаміку цього показника. Розрахунок коефіцієнтів співвідношення темпів зростання подано у таблиці 3.6.

Таблиця 3.6 – Розрахунок темпів зростання чистого доходу від реалізації та фонду оплати праці ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка»

Показник	Значення показника			Темп зростання	
	2019	2020	2021	2020 - 2019	2021 - 2020
1. Чистий дохід від реалізації	1791554	1708303	1992108	0,954	1,166
2. Фонд оплати праці усіх працівників	218921	206974	250086	0,945	1,208
3. Коефіцієнт співвідношення темпів зростання (п.1 : п.2)	x	x	x	1,009	0,965

Як ми бачимо, у 2020 році відносно 2019 чистий дохід зростав швидше за фонд оплати праці, тоді тем зростання становив 1,009, тоді так у 2021 році до 2020 цей показник зменшився до 0,965. Це свідчить про зменшення відносної частки доходу після виплати заробітної плати. Оскільки раніше було визначено високу продуктивність, причиною таких змін може бути зростання витрат на інші складові виробництва або ж зміна умов ринку.

3) комерційна складова:

- ступінь залежності підприємства від постачальників сировини – відображає рівень залежності підприємства від зовнішніх постачальників сировини та матеріалів для виробництва продукції. Цей показник важливий для оцінки ризиків, пов'язаних з можливими змінами в постачанні сировини та його впливу на діяльність підприємства.

$$Z_{пс} = \frac{B_{зс}}{B_{заг}}, \quad (3.14)$$

де $Z_{пс}$ – ступінь залежності від постачальників сировини;

$B_{зг}$ – вартість закупівельної сировини;

$B_{заг}$ – загальна вартість сировини.

Високе значення цього показника свідчить про велику залежність підприємства від зовнішніх постачальників сировини, що може вести до ризиків у разі змін у постачанні або цін на сировину.

Ми спостерігаємо поступове зниження цього показника від 0,720 в 2019 році до 0,628 в 2021. Хоча динаміка ж позитивною, однак більша частина сировини, яку використовує підприємство є закупівельною, що значно підвищує ризики.

- показник надійності постачальника – відображає оцінку надійності та стабільності постачання товарів або послуг певним постачальником. Цей показник важливий для підприємств, оскільки він дозволяє оцінити ризики, пов'язані з можливими збоями у постачанні, несвоєчасними доставками, неконкурентоспроможністю постачальника та іншими факторами, які можуть вплинути на діяльність підприємства.

Підприємство завжди співпрацює тільки з надійними постачальниками, які мають тривалий досвід роботи на ринку, хороші рекомендації, стабільно позитивні результати діяльності, та постачають високоякісні товари і послуги, що відповідають стандартам і сертифікатам якості, вчасно здійснюють поставки та мають налагоджену комунікацію та співпрацю з клієнтами. Це допомагає забезпечувати злагоду та організованість процесу виробництва. Однак оскільки залежність від сировини постачальників наразі висока, неможливо виключати можливий фактор збою, отже оцінити цей фактор максимально не доречно. Визначимо показник як 0,9 у 2020 році та 0,95 у 2021.

- ступінь залежності підприємства від споживачів – відображає рівень залежності підприємства від своїх клієнтів. Цей показник важливий для оцінки стабільності та ризиків, пов'язаних з великою концентрацією підприємства на обмеженому колі клієнтів.

Підприємство співпрацює тільки з юридичними особами, займаючись оптовою торгівлею, тобто загалом має доволі високу залежність від споживачів. При цьому воно має достатньо широкий спектр видів діяльності, через що його діяльність не характеризується надмірно

високим рівнем залежності від конкретних клієнтів. Це допомагає уникати ризиків втрати співпраці з кимось з них і дозволяє визначити цей показник як 0,9 в 2020 році через вищий на той момент показник залежності від постачальників сировини, та у 0,8 в 2021 році, коли спостерігалось зростання незалежності підприємства від зовнішніх джерел ресурсів.

- коефіцієнт своєчасності розрахунків – відображає ефективність та своєчасність здійснення фінансових розрахунків між підприємством і його контрагентами. Цей показник допомагає визначити швидкість виконання платежів та взаєморозрахунків, що має важливе значення для забезпечення фінансової стійкості та ліквідності підприємства.

$$K_{CP} = \frac{TP_K}{KP_{\Pi}}, \quad (3.15)$$

де K_{CP} – коефіцієнт своєчасності розрахунків;

TP_K – середній термін розрахунків з контрагентами;

KP_{Π} – кредитний період, наданий постачальниками.

Згідно із звітністю, підприємство має прийнятні темпи зростання кредиторської заборгованості та має достатньо ресурсів для розрахунків за своїми зобов'язаннями, тому цей показник становить 0,9 в 2020 році та 0,95 у 2021 з огляду на визначену раніше платоспроможність та її динаміку.

- співвідношення темпів приросту чистого доходу від реалізації продукції та темпів приросту дебіторської заборгованості – відображає ефективність управління заборгованістю клієнтів та контролю за чистим доходом, отриманим від реалізації продукції.

За допомогою аналізу в розділі 2, визначимо темпи приросту та коефіцієнти швидкості змін показників.

Темпи приросту чистого доходу були визначені в попередніх розрахунках. Щодо темпу росту дебіторської заборгованості, у 2020 році відносно 2019 він становив 117,87%, тобто зростання складало 11,78%, у 2021 році відносно 2020 – 135,31% і 35,31% відповідно.

Зазвичай, показник співвідношення повинен бути більше 1, що означає, що темп приросту чистого доходу від реалізації продукції перевищує темп приросту дебіторської заборгованості. Це свідчить про позитивний вплив управління заборгованістю на фінансові результати підприємства. Розрахуємо коефіцієнти співвідношення швидкості змін (табл. 3.7):

Таблиця 3.7 – Розрахунок темпів зростання чистого доходу від реалізації та темпів приросту дебіторської заборгованості ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка»

Показник	Значення показника			Темп зростання	
	2019	2020	2021	2020 - 2019	2021 - 2020
1. Чистий дохід від реалізації	1791554	1708303	1992108	0,954	1,166
2. Дебіторська заборгованість	1106053	1303727	1764070	1,179	1,353
3. Коефіцієнт співвідношення темпів зростання (п.1 : п.2)	x	x	x	0,809	0,862

Як зазначалося раніше, підприємство має надмірні розміри дебіторської заборгованості. За динамікою можемо побачити, що у 2021 році порівняно з 2020 ситуація трохи покращилася – показник становить 0,862, тоді як у попередньому періоді (2020 порівняно з 2019) складав 0,809. Проте дебіторська заборгованість зростає швидше за чистий дохід, причиною тому може бути необачна кредитна політика та недостатній контроль над кредитами.

- показник відповідності якості виготовленої продукції – відображає ступінь відповідності якості виробленої продукції вимогам, стандартам та очікуванням споживачів. Цей показник допомагає визначити ефективність системи контролю якості на підприємстві та забезпечити задоволення потреб споживачів.

$$Я = \frac{Q_Я}{Q}, \quad (3.16)$$

де Я – показник відповідності якості виготовленої продукції;

$Q_Я$ – обсяг виробленої продукції відповідної якості.

Враховуючи, що стандартизованість та відповідність продукції вимогам якості є обов'язковою умовою успішної роботи сільськогосподарського підприємства та запорукою стабільної співпраці із партнерами, утримання клієнтів та отримання прибутку, якість виготовленої продукції суворо контролюється відповідними відділами.

Здійснено розрахунок складових тактичного рівня ризикостійкості та їх оцінку (табл. 3.8-3.9).

Таблиця 3.8 – Розрахунок складових тактичного рівня ризикостійкості «Агрофірма «ім. Довженка»

Складова	2019	2020	2021	2020 – 2019	2021 - 2020
<i>Вихідні дані для розрахунку:</i>					
1. Чистий прибуток	50046	271204	684337	5,419	2,523
2. Інвестиції	50361	85513	101250	1,698	1,184
3. Матеріальні витрати	1663996	1070633	1514822	0,643	1,415
4. Обсяг виробленої продукції	1791554	1708303	1992108	0,954	1,166
5. Середньоспискова чисельність робітників	1475	1194	1205	0,809	1,009
6. Валовий прибуток	125737	195928	197964	1,558	1,010
7. Витрати на оплату праці	218921	206974	250086	0,945	1,208
8. Вартість закупівельної сировини	584511,6	516954,2	512076,5	0,884	0,991
9. Загальна вартість сировини	811366	760676	815458	0,938	1,072
<i>Розрахункові показники</i>					
10. Рівень місткості навантаження	x	н/д	н/д	н/д	н/д
11. Повернення коштів (п. 1 : п. 2)	0,994	3,171	6,759	3,191	2,131
12. Матеріаломісткість (п. 3 : п. 4)	0,929	0,627	0,760	0,675	1,213
13. Продуктивність праці (п. 4 : п. 5)	1214,61	1430,74	1653,20	1,178	1,155
14. Рентабельність трудових ресурсів (п. 6 : п. 7)	0,574	0,947	0,792	1,648	0,836
15. Співвідношення приросту чистого доходу від реалізації товарів і фонду оплати праці	н/д	н/д	н/д	1,009	0,965

Складова	2019	2020	2021	2020 – 2019	2021 - 2020
16. Ступінь залежності підприємства від постачальників сировини (п. 8 : п. 9)	0,720	0,679	0,628	0,943	0,924
17. Показник надійності постачальника	н/д	н/д	н/д	0,900	0,950
18. Ступінь залежності підприємства від споживачів	н/д	н/д	н/д	0,900	0,800
19. Коефіцієнт своєчасності розрахунків	н/д	н/д	н/д	0,900	0,950
20. Співвідношення темпів приросту чистого доходу від реалізації продукції та темпів приросту дебіторської заборгованості	н/д	н/д	н/д	0,809	0,862
21. Показник відповідності якості виготовленої продукції	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д

Таблиця 3.9 – Оцінка складових тактичного рівня ризикостійкості ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка»

Складова тактичної ризикостійкості	Відповідність номінального значення нормативному показнику		Загальний напрямок зміни коефіцієнта в динаміці протягом аналізованого періоду		Загальна оцінка (0-3)	
	2020	2021	2020	2021	2020	2021
Рівень місткості навантаження	н/д	н/д	н/д	н/д	2,0	2,0
Повернення коштів	н/д	н/д	Позитивний	Позитивний	3,0	3,0
Матеріаломісткість	н/д	н/д	Позитивний	Негативний	0,75	0,5
Продуктивність праці	н/д	н/д	Позитивний	Позитивний	3,0	3,0
Рентабельність трудових ресурсів	н/д	н/д	Позитивний	Негативний	0,75	2,0
Співвідношення приросту чистого доходу від реалізації товарів і фонду оплати праці	н/д	н/д	Позитивний	Негативний	2,5	1,0

Складова тактичної ризикостійкості	Відповідність номінального значення нормативному показнику		Загальний напрямок зміни коефіцієнта в динаміці протягом аналізованого періоду		Загальна оцінка (0-3)	
	2020	2021	2020	2021	2020	2021
Ступінь залежності підприємства від постачальників сировини	н/д	н/д	Позитивний	Позитивний	0,75	0,75
Показник надійності постачальника	н/д	н/д	н/д	н/д	2,5	3,0
Ступінь залежності підприємства від споживачів	н/д	н/д	н/д	н/д	2,0	2,5
Коефіцієнт своєчасності розрахунків	н/д	н/д	н/д	н/д	2,5	3,0
Співвідношення темтів приросту чистого доходу від реалізації продукції та темтів приросту дебіторської заборгованості	н/д	н/д	Негативний	Позитивний	2,0	2,5
Показник відповідності якості виготовленої продукції	н/д	н/д	н/д	н/д	2,5	2,5

в) стратегічний рівень ризикостійкості:

1) маркетингова складова:

- співвідношення швидкості зміни обсягів реалізації на підприємстві та швидкості зміни обсягів реалізації в галузі – вказує на конкурентоспроможність підприємства відносно галузевих тенденцій. Цей показник допомагає оцінити, наскільки ефективно підприємство реагує на зміни ринку та зберігає свою позицію.

Користуючись даними Державної служби статистики [67], визначаємо середньогалузеві обсяги реалізації. У 2019 році він складає

572748270,0 тис. грн., у 2020 – 624070132,3 тис. грн., у 2021 – 943489347,1 тис. грн. Темп зростання 2020 до 2019 становить 0,791, а у 2021 порівняно з 2020 – 1,056.

Обсяги реалізації продукції за 2019-2021 роки на підприємстві становили 2192169,0, 1734406,0 та 1832396,0 тис. грн. Темпи зростання – 1,090 і 1,512. Подаємо розрахунки коефіцієнтів співвідношень темпів зростання в таблиці 3.10.

Таблиця 3.10 – Розрахунок темпів зростання обсягів реалізації на підприємстві та середньогалузевих показників

Показник	Значення показника			Темп зростання	
	2019	2020	2021	2020 - 2019	2021 - 2020
1. Обсяг реалізації на підприємстві	2192169,0	1734406,0	1832396,0	0,791	1,056
2. Середньогалузеві обсяги реалізації	572748270,0	624070132,3	943489347,1	1,090	1,512
3. Коефіцієнт співвідношення темпів зростання (п.1 : п.2)	x	x	x	0,726	0,699

Тобто ми бачимо, середні обсяги реалізації в галузі стабільно зростають, в той час як на підприємстві вони зазнали значного зниження у 2020 році відносно 2019. І хоча у 2021 спостерігається певне зростання, це не змінює загальної негативної динаміки.

2) соціальна складова:

- відсоток працівників з вищою освітою – свідчить про рівень кваліфікації та освіти на підприємстві. Високий відсоток працівників з вищою освітою може вказувати на високий потенціал розвитку, інноваційність та конкурентоспроможність підприємства.

$$Ч_{P_{BO}} = \frac{ЧP_{BO}}{ЧP}, \quad (3.17)$$

де $Ч_{P_{BO}}$ – відсоток працівників з вищою освітою;

$ЧP_{BO}$ – кількість працівників з вищою освітою.

У 2019 році кількість працівників з вищою освітою складала 1047 осіб або 71% від середньоспискової чисельності, у 2020 – 764 особи або 64%, а у 2021 – 831 особа або 69%. Тобто ми спостерігаємо невелике зниження у 2020 порівняно з 2019, а у 2021 до 2020 число знову зазнало підвищення.

- плинність кадрів – відображає частоту заміщення працівників на підприємстві. Висока плинність може вказувати на проблеми з утриманням та задоволенням персоналу, а також на затрати на навчання та адаптацію нових працівників [55, с.249-250].

$$ПК = \frac{ЧР_B}{ЧР}, \quad (3.18)$$

де ПК – плинність кадрів;

ЧР_В – чисельність робітників, що вибули за певний період.

У 2020 році відносно 2019 плинність зросла – з 0,15 до 0,19, а у 2021 знизилася до 0,1. Це вказує на покращення умов праці, зростання привабливості робочих місць, кар'єрні можливості та добре налагоджений апарат управління.

- співвідношення середньої заробітної плати на підприємстві та в галузі – дозволяє оцінити конкурентоспроможність заробітної плати на підприємстві порівняно з галузевими стандартами. Високе співвідношення може свідчити про більшу привабливість підприємства для талановитих працівників.

Знову звернемося до даних офіційного сайту Держаної служби статистики [70]. Середньогалузева місячна заробітна плата у 2019 році становила 8,8 грн., у 2020 році – 9,7 грн., у 2021 – 12,2 грн.

На підприємстві цей показник у 2019-2021 роках складає 12,4 тис. грн., 14,4 тис. грн. та 17,3 тис. грн. відповідно. У таблиці 3.11 розрахуємо коефіцієнти співвідношень темпів зростання даних показників.

Таблиця 3.11 – Розрахунок темпів зростання обсягів реалізації на підприємстві та середньогалузевих показників

Показник	Значення показника			Темп зростання	
	2019	2020	2021	2020 - 2019	2021 - 2020
1. Середня місячна заробітна плата на підприємстві, тис. грн.	8,8	9,7	12,2	1,10	1,26
2. Середньогалузева місячна заробітна плата, тис. грн.	12,4	14,4	17,3	1,16	1,20
3. Коефіцієнт співвідношення темпів зростання (п.1 : п.2)	x	x	x	0,95	1,05

Як ми бачимо, і середньогалузеві показники, і показники по підприємству зазнали зростання. При цьому, частка зростання заробітної плати на підприємстві трохи перевищує показники по галузі у 2021 році. Темпи зростання на підприємстві за 2020 відносно 2019 та 2021 відносно 2020 становлять 1,10 та 1,26 відповідно. Середньогалузеві показники – 1,16 та 1,20.

3) інноваційно-технологічна складова:

- ступінь зносу основних засобів – вказує на фізичний стан та витрати на заміну основних засобів на підприємстві. Високий рівень зносу може свідчити про необхідність часткої заміни обладнання та може впливати на продуктивність та якість виробництва [56, с. 117].

$$K_3 = \frac{OZ_3}{OZ_{ПВ}}, \quad (3.19)$$

де K_3 – коефіцієнт зносу;

OZ_3 – сума зносу основних засобів;

$OZ_{ПВ}$ – первісна вартість основних засобів на початок періоду.

У 2019 значення становило 0,034, а протягом 2020-2021 років зросло до 0,181 і 0,286 відповідно. При цьому коефіцієнти оновлення мають набагато менші значення. Причиною може бути використання недостатньо інноваційних технологій, нерегулярне виділення коштів на оновлення, і, як

результат, випадки аварії, які спричиняються технологічною несправністю більш схильних до поломок зношених основних засобів.

- рівень технологічного розвитку підприємства – відображає ступінь використання сучасних технологій та інновацій. Високий рівень технологічного розвитку може сприяти підвищенню продуктивності, якості та конкурентоспроможності підприємства. Може бути оцінений за допомогою різних показників, таких як витрати на дослідження та розвиток, відсоток використання сучасних технологій, наявність інноваційних продуктів або процесів [57, с. 39-40].

Як було зазначено раніше, наразі підприємство має проблеми із співвідношенням застарілої та модернізованої техніки, що викликає велику різницю у значеннях коефіцієнтів зносу і оновлення. При цьому, існують інші тенденції, які підприємство впроваджує, як от зелений бізнес, відновлювальні джерела енергії тощо. Враховуючи вищезазначене, даний показник в 2020 році становить приблизно 0,6, а у 2021 – 0,5.

4) сировино-енергетична складова

- забезпеченість власними ресурсами – вказує на ступінь самодостатності підприємства у виробництві та уникнення залежності від зовнішніх постачальників. Висока забезпеченість власними ресурсами може знизити ризики та вартість виробництва.

$$ЗР_B = \frac{P_B}{P_3}, \quad (3.20)$$

де $ЗР_B$ – забезпеченість власними ресурсами;

P_B – власні ресурси підприємства;

P_3 – загальні ресурси підприємства.

Підприємство має велику кількість видів діяльності, завдяки чому має змогу частково самостійно забезпечувати себе великою кількістю ресурсів, наприклад деякі продукти рослинництва йдуть на виготовлення кормів для вигодовування худоби, тобто забезпечує тваринництво. Однак

значна частина закупається у постачальників, наприклад посівні матеріали, добрива тощо. Тому, орієнтуючись на такі фінансово-економічні показники як чистий прибуток, кредиторська заборгованість та даний показник складає близько 0,45 у 2020 році і 0,5 у 2021.

- фактор енергетичної безпеки – відображає рівень надійності та стабільності енергетичних постачань на підприємстві. Високий фактор енергетичної безпеки дозволяє уникнути перебоїв в енергопостачанні та забезпечити безперервну виробничу діяльність.

Може бути оцінений за допомогою різних показників, таких як надійність постачання енергії, диверсифікація джерел енергії, споживання енергетичних ресурсів тощо.

У воєнних умовах через період блекауту, запровадження графіків відключення світла, усі підприємства були змушені пристосовувати свою діяльність до цих умов, тому наразі підприємство має резервні джерела енергії, плани на випадок збоїв і т.д. Проте проблема з електроенергією на великих підприємствах завжди є актуальною, що зумовлює необхідність шукати альтернативні, відтворювальні джерела енергії. Даний показник призначаємо на рівні 0,4 для обох років.

- коефіцієнт безпеки сировини – вказує на наявність запасів сировини на підприємстві порівняно з потребами виробництва. Високий коефіцієнт безпеки сировини забезпечує стабільність виробництва та дозволяє уникнути перебоїв у постачанні сировини.

$$K_{BC} = \frac{C_H}{C_{II}}, \quad (3.21)$$

де K_{BC} – коефіцієнт безпеки сировини;

C_H – наявна сировина;

C_{II} – потреба сировини.

Як було зазначено раніше, підприємство забезпечує певну частину своїх ресурсних потреб самостійно, до закупівельних матеріалів

відносяться переважно паливні ресурси, посівні матеріали тощо, загалом постачальники підприємства характеризуються високою надійністю, що дозволяє стабільно забезпечувати виробництво ресурсами. Враховуючи можливі відхилення через логістичні питання та інші зовнішні фактори. Значення показника 0,45 для обох років.

5) екологічна складова:

- ступінь забруднення навколишнього середовища – ступінь забруднення свідчить про використання екологічно чистих технологій та дотримання екологічних стандартів.

Може бути виміряний за допомогою різних показників, таких як викиди забруднюючих речовин, кількість відходів, використання екологічних технологій тощо.

- показник природоохоронної діяльності – відображає рівень дотримання природоохоронних заходів та здійснення екологічних ініціатив на підприємстві. Високий показник природоохоронної діяльності свідчить про відповідальне ставлення підприємства до збереження навколишнього середовища та сталого розвитку.

Може включати різні аспекти, такі як використання екологічно чистих технологій, раціональне використання природних ресурсів, впровадження енергоефективних заходів тощо.

Два вищезазначені фактори взаємопов'язані, оскільки є складовими екологічної стійкості. Оскільки підприємство функціонує в сільськогосподарській галузі, існує велика кількість правил, вимог якості та організації робочого процесу, що зумовлює велику увагу підприємства до екологічності. Враховуючи можливі відхилення, а також фактор наявності у підприємства застарілого обладнання, яке спричиняє більший вплив на навколишнє середовище, дані показники рівні приблизно 0,7 в 2020-2021 роках.

Здійснимо розрахунки та оцінку складових стратегічного рівня ризикостійкості (табл. 3.12-3.13).

Таблиця 3.12 – Розрахунок складових стратегічного рівня ризикостійкості «Агрофірма «ім. Довженка»

Складова	2019	2020	2021	2020 – 2019	2021 - 2020
<i>Вихідні дані для розрахунку:</i>					
1. Середньоспискова чисельність робітників	1475	1194	1205	0,81	1,01
2. Кількість працівників з вищою освітою	1047,25	764,16	831,45	0,73	1,09
3. Чисельність робітників, що вибули за певний період	221	227	121	1,03	0,53
4. Первісна вартість основних засобів на початок періоду	1044625	896113	927017	0,86	1,03
5. Сума зносу основних засобів	35953	162265	265507	4,51	1,64
<i>Розрахункові показники</i>					
6. Співвідношення швидкості зміни обсягів виробництва на підприємстві та швидкості зміни обсягів виробництва в галузі	x	н/д	н/д	0,726	0,699
7. Відсоток працівників з вищою освітою (п. 2 : п. 1)	0,71	0,64	0,69	0,90	1,08
8. Плинність кадрів (п. 3 : п. 1)	0,15	0,19	0,1	1,27	0,53
9. Співвідношення середньої заробітної плати на підприємстві та в галузі	x	н/д	н/д	0,95	1,05
10. Ступінь зносу основних засобів (п. 5 : п. 4)	0,034	0,181	0,286	5,26	1,58
11. Рівень технологічного розвитку підприємства	н/д	н/д	н/д	0,6	0,5
12. Забезпеченість власними ресурсами	н/д	н/д	н/д	0,45	0,5
13. Фактор енергетичної безпеки	н/д	н/д	н/д	0,4	0,4
14. Коефіцієнт безпеки сировини	н/д	н/д	н/д	0,45	0,45
15. Ступінь забруднення навколишнього середовища	н/д	н/д	н/д	0,7	0,7
16. Показник природоохоронної діяльності	н/д	н/д	н/д	0,7	0,7

Таблиця 3.13 – Оцінка складових стратегічного рівня ризикостійкості ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка»

Складова стратегічної ризикостійкості	Відповідність номінального значення нормативному показнику		Загальний напрямок зміни коефіцієнта в динаміці протягом аналізованого періоду		Загальна оцінка (0-3)	
	2020	2021	2020	2021	2020	2021
Співвідношення швидкості зміни обсягів реалізації на підприємстві та швидкості зміни обсягів реалізації в галузі	н/д	н/д	х	Негативний	0,0	0,75
Відсоток працівників з вищою освітою	н/д	н/д	Негативний	Позитивний	2,0	3,0
Плинність кадрів	н/д	н/д	Негативний	Позитивний	2,0	3,0
Співвідношення середньої заробітної плати на підприємстві та в галузі	н/д	н/д	Позитивний	Позитивний	3,0	3,0
Ступінь зносу основних засобів	н/д	н/д	Негативний	Негативний	2,0	1,0
Рівень технологічного розвитку підприємства	н/д	н/д	Позитивний	Негативний	0,75	0,0
Забезпеченість власними ресурсами	н/д	н/д	Позитивний	Позитивний	1,0	3,0
Фактор енергетичної безпеки	н/д	н/д	Позитивний	Без змін	0,75	0,5
Коефіцієнт безпеки сировини	н/д	н/д	Позитивний	Без змін	0,75	0,5
Ступінь забруднення навколишнього середовища	н/д	н/д	Позитивний	Без змін	0,75	0,5
Показник природоохоронної діяльності	н/д	н/д	Позитивний	Без змін	0,75	0,5

За результатами здійснених оцінок усіх складових трьох рівні ризикостійкості, визначимо інтегральний показник ризикостійкості ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка». Перш за все, знайдемо середньоарифметичне

показників кожного окремого рівня ризикостійкості за 2020 і 2021 роки (табл. 3.14-3.15). Коефіцієнти вагомості для розрахунку інтегрального показника визначені так: поточний рівень ризикостійкості – 0,5, тактичний рівень – 0,3, стратегічний рівень – 0,2.

Таблиця 3.14 – Оцінки складових усіх рівнів ризикостійкості та середні арифметичні кожного окремого рівня за 2020 рік

Поточний рівень ризикостійкості		Тактичний рівень ризикостійкості		Стратегічний рівень ризикостійкості	
Складова	Бал	Складова	Бал	Складова	Бал
Коефіцієнт фінансування	3,0	Рівень місткості навантаження	2,0	Співвідношення швидкості зміни обсягів реалізації на підприємстві та швидкості зміни обсягів реалізації в галузі	0,0
Коефіцієнт фінансування зі стабільних джерел	3,0	Повернення коштів	3,0	Відсоток працівників з вищою освітою	2,0
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,75	Матеріаломісткість	0,75	Плинність кадрів	2,0
Коефіцієнт покриття	3,0	Продуктивність праці	3,0	Співвідношення середньої заробітної плати на підприємстві та в галузі	3,0
Темпи зростання частки запасів у загальній сумі поточних активів	3,0	Рентабельність трудових ресурсів	0,75	Ступінь зносу основних засобів	2,0
Рентабельність продажів	0,75	Співвідношення приросту чистого доходу від реалізації товарів і фонду оплати праці	2,5	Рівень технологічного розвитку підприємства	0,75
Рентабельність власного капіталу	0,75	Ступінь залежності підприємства від постачальників сировини	0,75	Забезпеченість власними ресурсами	1,0
Співвідношення грошового потоку від операційної діяльності та суми всього чистого грошового потоку	2,5	Показник надійності постачальника	2,5	Фактор енергетичної безпеки	0,75

Поточний рівень ризикостійкості		Тактичний рівень ризикостійкості		Стратегічний рівень ризикостійкості	
Складова	Бал	Складова	Бал	Складова	Бал
Коефіцієнт платоспроможності	3,0	Ступінь залежності підприємства від споживачів	2,0	Коефіцієнт безпеки сировини	0,75
Співвідношення швидкості зміни чистого доходу від реалізації продукції до швидкості зміни суми активів	1,0	Коефіцієнт своєчасності розрахунків	2,5	Ступінь забруднення навколишнього середовища	0,75
Коефіцієнт оборотності активів	1,5	Співвідношення темпів приросту чистого доходу від реалізації продукції та темпів приросту дебіторської заборгованості	2,0	Показник природоохоронної діяльності	0,75
		Показник відповідності якості виготовленої продукції	2,5		
Середньоарифметична оцінка					
2,02		2,02		1,25	

Отриманні бальні оцінки розподілені за кольорами: зелений – високий рівень (2,5-3,0), жовтий – середній рівень (1,5-2,4) і помаранчевий – низький рівень (0,0-1,4).

Проблемними є усі показники, позначені жовтим і помаранчевим, однак найгіршими є співвідношення швидкості зміни обсягів реалізації на підприємстві та швидкості зміни обсягів реалізації в галузі у стратегічному рівні ризикостійкості. Також проблеми спостерігаються із коефіцієнтами абсолютної ліквідності, безпеки сировини, рентабельності продажів та власного капіталу, показники природоохоронної діяльності та ступінь забруднення навколишнього середовища, фактори енергетичної безпеки і т.д.

Розрахуємо інтегральний показник ризикостійкості 2020 року:

$$I_{PC2020} = 2,02 \times 0,5 + 2,02 \times 0,3 + 1,25 \times 0,2 = 1,87$$

Таблиця 3.15 – Оцінки складових усіх рівнів ризикостійкості та середні арифметичні кожного окремого рівня за 2021 рік

Поточний рівень ризикостійкості		Тактичний рівень ризикостійкості		Стратегічний рівень ризикостійкості	
Складова	Бал	Складова	Бал	Складова	Бал
Коефіцієнт фінансування	3,0	Рівень місткості навантаження	2,0	Співвідношення швидкості зміни обсягів реалізації на підприємстві та швидкості зміни обсягів реалізації в галузі	0,75
Коефіцієнт фінансування зі стабільних джерел	3,0	Повернення коштів	3,0	Відсоток працівників з вищою освітою	3,0
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,0	Матеріаломісткість	0,5	Плинність кадрів	3,0
Коефіцієнт покриття	3,0	Продуктивність праці	3,0	Співвідношення середньої заробітної плати на підприємстві та в галузі	3,0
Темпи зростання частки запасів у загальній сумі поточних активів	2,0	Рентабельність трудових ресурсів	2,0	Ступінь зносу основних засобів	1,0
Рентабельність продажів	3,0	Співвідношення приросту чистого доходу від реалізації товарів і фонду оплати праці	1,0	Рівень технологічного розвитку підприємства	0,0
Рентабельність власного капіталу	3,0	Ступінь залежності підприємства від постачальників сировини	0,75	Забезпеченість власними ресурсами	3,0
Співвідношення грошового потоку від операційної діяльності та суми всього чистого грошового потоку	2,0	Показник надійності постачальника	3,0	Фактор енергетичної безпеки	0,5
Коефіцієнт платоспроможності	3,0	Ступінь залежності підприємства від споживачів	2,5	Коефіцієнт безпеки сировини	0,5

Поточний рівень ризикостійкості		Тактичний рівень ризикостійкості		Стратегічний рівень ризикостійкості	
Складова	Бал	Складова	Бал	Складова	Бал
Співвідношення швидкості зміни чистого доходу від реалізації продукції до швидкості зміни суми активів	3,0	Коефіцієнт своєчасності розрахунків	3,0	Ступінь забруднення навколишнього середовища	0,5
Коефіцієнт оборотності активів	1,5	Співвідношення темпів приросту чистого доходу від реалізації продукції та темпів приросту дебіторської заборгованості	2,5	Показник природоохоронної діяльності	0,5
		Показник відповідності якості виготовленої продукції	2,5		
Середньоарифметична оцінка					
2,41		2,15		1,43	

Розрахуємо інтегральний показник ризикостійкості 2021 року:

$$I_{PC2021} = 2,41 \times 0,5 + 2,15 \times 0,3 + 1,43 \times 0,2 = 2,13$$

Отже, за результатами розрахунків було визначено рівень ризикостійкості підприємства ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» у 2020-2021 році. Інтегральний показник ризикостійкості у 2020 році становив 1,87, що за шкалою інтерпретації результатів оцінювання є задовільним рівнем ризикостійкості.

У 2021 році показник зазнав зростання і становив 2,13, що вже належить до середнього рівня. Тобто можемо констатувати загальне підвищення рівня ризикостійкості підприємства у 2021 році. Пояснюється це появою позитивної динаміки таких показників: рентабельність продажів та власного капіталу, а також покращенням співвідношення швидкості зміни чистого доходу від реалізації продукції до швидкості зміни суми активів у поточному рівні ризикостійкості. Серед складових тактичного рівня покращилася рентабельність трудових ресурсів, показник надійності постачальника, зменшився ступінь залежності підприємства від споживачів, підвищився коефіцієнт своєчасності

розрахунків та оптимізувалося співвідношення темпів приросту чистого доходу від реалізації продукції та темпів приросту дебіторської заборгованості.

В стратегічному рівні збільшилися відсоток працівників з вищою освітою, знизилася плинність кадрів. Наразі рівень ризикостійкості середній, оскільки показник 2021 року становить 2,13.

3.2. Формування системи заходів щодо підвищення ризикостійкості та очікувані результати її впровадження

Враховуючи отримані результати оцінки ризикостійкості, а також аналіз фінансово-економічних показників, здійснений у розділі 2 даної роботи, для підтримки поточного середнього рівня ризикостійкості ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» та з метою забезпечення її подальшого зростання, покращення результативності підприємства, збільшення його ринкової частки та закріплення цього положення, пропонуємо звернути увагу на такі моменти:

а) для покращення коефіцієнту абсолютної ліквідності необхідно збільшити грошові резерви та касові кошти для забезпечення ліквідності, переглянути ефективність управління запасами, у випадку виявлення зайвої кількості вдатися до заходів зменшення, приділити увагу управлінню заборгованостями, забезпечуючи своєчасну оплату від клієнтів [71, с. 887-888];

б) рентабельність продажу вимагає збільшення обсягів продажів шляхом розширення ринків збуту або розробки нових продуктів, зниження витрат виробництва шляхом ефективного управління ресурсами та оптимізації процесів, а також підвищення цін на продукцію, якщо це виправдано ринковими умовами;

в) рентабельність власного капіталу можливо збільшити за рахунок підвищення ефективності використання ресурсів для відповідного зростання прибутковості активів, зменшення фінансових витрат та заборгованості, залучення додаткових джерел фінансування для збільшення власного капіталу [72, с. 48-49];

г) для оптимізації співвідношення швидкості зміни чистого доходу від реалізації продукції до швидкості зміни суми активів слід стимулювати збільшення чистого доходу шляхом нарощування обсягів продажів або підвищення цін, використовувати активи у найприбутковіших напрямках, що збільшить їх ефективність, оптимізувати процеси виробництва та збуту;

д) коефіцієнт оборотності активів може збільшитись за рахунок оптимізації виробничих процесів та управління запасами, що підвищить оборотність активів. Також доцільно модернізувати виробничу базу та використовувати тільки високопродуктивне обладнання [73, с. 122-123].

е) аналіз та оптимізація використання матеріалів у виробничих процесах, використання найбільш ефективних технологій та обладнання, а також удосконалення системи контролю за матеріальними ресурсами для попередження недоопрацювання та втрат допоможе зменшити матеріаломісткість [74, с. 16];

ж) за допомогою розробки стратегії диверсифікації постачальників для зменшення ризику надмірної залежності від одного з них, розгляду можливості збільшення власного виробництва сировини або встановлення довгострокових контрактів з надійними постачальниками, а також активної співпраці з постачальниками для підвищення ефективності логістичних процесів та забезпечення своєчасної поставки сировини, можна зменшити та оптимізувати ступінь залежності товариства від постачальників сировини;

и) на співвідношення темпів приросту чистого доходу від реалізації продукції та темпів приросту дебіторської заборгованості можна вплинути підвищивши контроль над стягненням заборгованостей від клієнтів, зменшуючи прострочені платежі, запровадивши суворий політику кредитування та ретельного аналізу платоспроможність клієнтів перед наданням кредиту, активної праці над зниженням часу між реалізацією продукції та отриманням платежу [75, с. 119];

к) розвиток маркетингової стратегії, яка сприятиме збільшенню питомої частки товариства на ринку, впровадження інноваційних рішень та покращення якості продукції для привернення уваги нових та утримання старих клієнтів, а

також активне відстеження та аналіз тенденцій ринку для швидкої реакції на зміни у попиті та конкуренції зможе урегулювати співвідношення швидкості зміни обсягів реалізації на підприємстві та швидкості змін обсягів реалізації в галузі.

З огляду на поточний стан галузі, а саме аспект функціонування підприємства під час війни, усі ризики та виклики значно підвищуються. Також можуть виникати специфічні проблеми, пов'язані із військовими діями, наприклад руйнування сільськогосподарської інфраструктури, дефіцит робочої сили, збільшення навантаження на посівні площі через їх скорочення внаслідок окупації частини територій південно-східної України, зростання цін на ресурси тощо. Це зумовлює необхідність таких додаткових заходів у системі підвищення ризикостійкості як [76-80]:

а) оновлення бізнес-плану, врахувавши специфічні ризики, пов'язані з війною, такі як зміни в постачанні сировини, підвищення вартості енергії або обмеження доступу до ринків збуту, визначення альтернативних сценаріїв розвитку подій та розробка стратегій для їх управління;

б) резервування основних ресурсів для забезпечення достатнього запасу сировини, матеріалів, запасних частин та інших основних ресурсів, що можуть бути обмеженими або важкодоступними в умовах війни, що, у свою чергу, є запорукою стабільного постачання необхідних ресурсів для безперервності виробництва;

в) підтримка землеробського потенціалу, тобто забезпечення ефективного використання земельних ресурсів та підвищення врожайності шляхом впровадження новітніх технологій та сільськогосподарських практик, інвестиції в інфраструктуру, системи зрошення, механізацію та автоматизацію можуть допомогти забезпечити стабільну виробничу базу підприємства;

г) розвиток альтернативних поставок сировини, комплектуючих та збутових каналів для зменшення залежності від регіону, де війна триває. Це може бути пошук нових партнерів, розширення експортних або розвиток локальних ринків.

д) планування кризових ситуацій, а саме розроблення детальних планів, що враховують особливості війни і можливі наслідки для підприємства, визначення ролей та відповідальності команди кризового управління, розробка процедур реагування на ескалацію конфлікту, евакуацію персоналу або захист майна в разі потреби, забезпечення наявності необхідних ресурсів та засобів для реалізації планів кризового управління;

е) резервування фінансових ресурсів для забезпечення платоспроможності та операційної діяльності підприємства в умовах непередбачуваності, що допоможе підтримати фінансову стабільність та забезпечити можливість виконання зобов'язань перед партнерами, постачальниками та працівниками;

ж) стратегічне планування, тобто перегляд і оновлення стратегічних планів підприємства, враховуючи нові реалії та виклики, пов'язані з війною, аналіз ризиків та можливостей, розробка адаптивних стратегії та інновації для забезпечення стійкості підприємства;

и) підтримка співробітників шляхом забезпечення допомоги співробітникам, які можуть бути психологічно, фізично або економічно постраждалими через війну та створення умов для збереження здоров'я та безпеки працівників;

Підсумовуючи результати розділу, відзначимо, що за розрахунками ризикостійкості було визначено її середній рівень на підприємстві ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка». Наразі наявні проблеми з такими показниками як: коефіцієнти абсолютної ліквідності та оборотності активів, рентабельність продажів та власного капіталу, співвідношення грошового потоку від операційної діяльності та суми всього чистого грошового потоку, та швидкості зміни чистого доходу від реалізації продукції до швидкості зміни суми активів.

Також негативні тенденції спостерігаються у показниках матеріаломісткості, ступеню залежності від постачальників, співвідношення темпів приросту чистого доходу від реалізації продукції та темпів приросту дебіторської заборгованості, та швидкості зміни обсягів реалізації на підприємстві та швидкості зміни обсягів реалізації в галузі. Відтак, було запропоновано заходи покращення цих показників, а також заходи, які доцільно

розглянути до впровадження через аспект функціонування підприємства у воєнний час.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

У даній роботі було проаналізовано наукову літературу, та шляхом узагальнення різних підходи до трактування поняття ризикостійкості було визначено, що вона є здатністю підприємства до відповідного управління ризиками та дестабілізуючими факторами. За допомогою цього забезпечується ефективність та стійкість його функціонування, що включає створення потрібних ресурсів, моніторингу процесів та індикаторів фінансової стійкості, а також зміцнення бренду та корпоративної структури.

Ризикостійке підприємство є здатним функціонувати ефективно в умовах невизначеності та мінімізувати негативний вплив ризиків на свою діяльність, що призводить до посилення його конкурентоспроможності та стабільності на ринку.

Зважаючи на те що ризикостійкість підприємства є складною концепцією, яка включається в загальну стійкість підприємства і взаємозв'язана з іншими складовими, її визначення є комплексним процесом. Дослідники зазвичай визначають кілька ключових індикаторів, таких як фінансова стійкість, різноманітність джерел доходу, управління ризиками, інноваційність, кадровий потенціал та взаємодія із зацікавленими сторонами. Саме ці фактори, взаємодіючи між собою, відображають результати діяльності підприємства і дозволяють виявляти шляхи для їх поліпшення.

Було розглянуто існуючі методи досліджень ризикостійкості та здійснено їх порівняння. Виявлено, що наявні методики оцінки мають обмежений набір критеріїв та рівнів, що не дозволяє здійснити комплексний аналіз рівня ризикостійкості. Однак, в ході розгляду наукових джерел, для використання було обрано методику Кулакової С. Ю. [14], особливістю якої є охоплення одразу трьох рівнів ризикостійкості. Також вона має чіткий перелік складових кожного рівня і зрозумілу шкалу порівняння кількісних оцінок, що значно спрощує

процес аналізу. Крім того, цей методичний підхід дозволяє здійснювати оцінку ризикостійкості конкретного підприємства, враховуючи його особливості та загальну специфіку галузі.

Було здійснено аналіз поточного стану аграрного сектору України і встановлено, що він займає важливе місце у структурі національної економіки та має значний потенціал та можливості завдяки вигідному географічному положенню, наявності великих площ родючих ґрунтів та інших природних ресурсів. Однак зараз Україна перебуває у стані війни, що ставить підприємства перед складною задачею – діяти в умовах великої невизначеності. Вони змушені адаптуватися до нових реалій та уважно враховувати всі специфічні ризики, щоб зберегти свою конкурентну позицію на ринку.

Внаслідок воєнних дій в Україні аграрний сектор зазнав великих втрат. Згідно з оцінками експертів, станом на 24 лютого 2023 року сума прямих збитків становила 8,7 млрд доларів, а непрямих збитків – 31,5 млрд доларів. Плани відновлення наразі передбачають період з 2023 по 2033 роки і вимагають 29,7 млрд доларів для покриття витрат на реконструкцію. Зазначимо, що зазначена сума не враховує потенційні витрати на розмінування сільськогосподарських територій.

Було визначено організаційно-правові основи функціонування Товариства з обмеженою відповідальністю «Агрофірма «ім. Довженка». Воно є юридичною особою недержавної форми власності та не перебуває у процесі припинення. Товариство було утворене у 2005 році на засадах угоди учасників шляхом реорганізації Приватного сільськогосподарського підприємства ім. Довженка. Належить до агропромислового холдингу «Астарта-Київ» та включає в себе інші підприємства, а саме: ТОВ «Агрофірма "Гоголево"», ТОВ «Агрофірма "Золота Гора"», ТОВ «Агро-Маяк», ТОВ «Агрофірма "Шишацька", ТОВ «Балясне», СТОВ «Орданівка», СТОВ «ім. Шевченка». Воно підпорядковується основним законодавчим актам, що регулюють діяльність юридичних осіб в Україні, внутрішнім нормативним правовим актам (установчий договір та статут) та є платником єдиного податку четвертої групи – сільськогосподарські товаровиробники.

Розмір статутного капіталу Товариства становить 40 000 000 грн., воно має у власності 207 об'єктів нерухомості, 12186 ділянок землі, 14 одиниць автотранспорту у користуванні та 52 одиниці у власності, а також 24 ліцензії. Площа орних земель агрофірми на Полтавщині складає близько 45 тис. гектарів.

Було здійснено розрахунки основних фінансово-економічних показників та виявлено, що діяльність ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» характеризується покращенням фінансово-економічних показників та збільшенням чистого прибутку. Однак негативним фактором є зростання дебіторської заборгованості, що може бути спричинене збільшенням обсягів виробництва, а також необачністю кредитної політики. Також важливо звернути увагу на сповільнення оборотів оборотних засобів, що може свідчити про зниження ефективності використання цих активів.

Товариство має чітку систему охорони праці, що функціонує на основі Закону України "Про охорону праці". Ця система гарантує безпеку працівників під час виконання роботи з потенційно небезпечними елементами, такими як великогабаритна техніка, хімічні речовини, тварини та інші сільськогосподарські матеріали.

Перш за все, для оцінювання ризикостійкості було використано індикатори, визначені у розділі 1 даної роботи і було зроблено такі висновки:

а) серед показників фінансової стійкості демонструють зростання показники рентабельності, мають позитивну динаміку продуктивність праці працівників та робітників, збільшилися обсяги реалізації, чистого доходу, а також значне зріс чистий прибуток. Негативними тенденціями були зростання дебіторської заборгованості та сповільнення оборотності оборотних активів. Вони потребують уваги, однак наразі негативного впливу на результати діяльності не спричинили.

б) основним видом діяльності товариства є змішане сільське господарство, однак окрім цього, до переліку його видів діяльності відносяться близько трьох напрямків рослинництва, допоміжна та післяурожайна діяльність, оброблення насіння для відтворення, декілька видів тваринництва та виробництво його продуктів, олійне виробництво, виробництво цукру, продуктів борошномельно-

круп'яної промисловості, кормів, оптова торгівля паливом і подібними продуктами, складське та лісове господарство тощо, що свідчить про високе різноманіття джерел доходів підприємства та його низьку залежність від одного виду діяльності, що дозволяє зберігати стабільний рівень прибутку при втручанні різних зовнішніх та внутрішніх ризиків.

в) враховуючи специфіку діяльності підприємства, а саме аграрну промисловість, система управління ризиками є важливим аспектом через необхідність прорахунку усіх можливих варіантів розвитку незалежних подій, таких як погодні умови, природні явища, хвороби рослин і тварин тощо. Це, завдяки багаторічному досвіду та успішній діяльності є оптимально організованим.

г) підприємство має повільні темпи переорієнтації на деякі досягнення науково-технічного прогресу, що видно із співвідношення коефіцієнтів зносу і оновлення – на кінець 2021 року вони становили 0,37 і 0,09 відповідно, тобто знос перевищує оновлення в 4 рази. Задля збереження та підвищення продуктивності необхідно ввести у використання більше новітнього сільськогосподарського обладнання. При цьому підприємство використовує тенденції зеленого бізнесу, високоякісне насіння для посівів та сучасні способи його обробки, створює належні умови для вирощування тварин з використанням сучасної техніки і т.д. З цього можемо визначити задовільний рівень інноваційності, однак наявні проблеми із модернізацією обладнання.

д) на підприємстві працюють висококваліфіковані та досвідчені спеціалісти своєї галузі, при цьому молодим працівникам створюють усі умови для навчання, покращення практичних навичок та просування по кар'єрних сходах. Підприємство регулярно проводить моніторинг проміжних результатів діяльності, таких як витрати і втрати робочого часу. Це дає можливість вчасно реагувати на появу простоїв та інших втрат задля забезпечення позитивних кінцевих результатів.

е) підприємство є частиною великого агропромислового холдингу «Астарта-Київ», та має у своєму складі сім інших підприємств, завдяки чому забезпечується широке коло споживачів, як серед юридичних, так і фізичних

осіб, також воно має велику кількість тендерів і контрактів, що говорить про довіру партнерів і постійне залучення нових клієнтів.

Оцінка коефіцієнтів ліквідності показала, що підприємство здатне покрити свої зобов'язання за рахунок середньо- та високоліквідних активів. У більш віддаленій перспективі слід звернути увагу на розмір та визначити причини збільшення дебіторської заборгованості, яка безпосередньо впливає на показники фінансової стійкості.

Далі було здійснено діагностику ризикостійкості ТОВА «Агрофірма «ім. Довженка». В ході оцінювання ризикостійкості було проаналізовано три рівні ризикостійкості товариства – поточний, тактичний та стратегічний за 2020 та 2021 роки окремо. За результатами розрахунків було визначено рівень ризикостійкості підприємства ТОВА «Агрофірма «ім. Довженка» у 2020-2021 році. Інтегральний показник ризикостійкості у 2020 році становив 1,87, що за шкалою інтерпретації результатів оцінювання є задовільним рівнем ризикостійкості.

У 2021 році показник зазнав зростання і становив 2,13, що вже належить до середнього рівня. Тобто можемо констатувати загальне підвищення рівня ризикостійкості підприємства у 2021 році. Пояснюється це позитивною динамікою рентабельності продажів та власного капіталу, покращенням співвідношення швидкості зміни чистого доходу від реалізації продукції до швидкості зміни суми активів у поточному рівні ризикостійкості. Серед складових тактичного рівня покращилася рентабельність трудових ресурсів, показник надійності постачальника, зменшився ступінь залежності підприємства від споживачів, підвищився коефіцієнт своєчасності розрахунків та оптимізувалося співвідношення темпів приросту чистого доходу від реалізації продукції та темпів приросту дебіторської заборгованості.

В стратегічному рівні збільшилися відсоток працівників з вищою освітою, знизилася плинність кадрів. Наразі рівень ризикостійкості середній, оскільки показник 2021 року становить 2,13.

Виявлено проблемні показники, такі як: коефіцієнт абсолютної ліквідності, коефіцієнт оборотності активів, рентабельність продажів та власного капіталу,

співвідношення грошового потоку від операційної діяльності та суми всього чистого грошового потоку, та швидкості зміни чистого доходу від реалізації продукції до швидкості зміни суми активів.

Також було помічено негативні тенденції у показниках матеріаломісткості, ступеню залежності від постачальників, співвідношення темпів приросту чистого доходу від реалізації продукції та темпів приросту дебіторської заборгованості, та швидкості зміни обсягів реалізації на підприємстві та швидкості зміни обсягів реалізації в галузі.

Відтак, було запропоновано заходи покращення вищезазначених показників, а також заходи, які доцільно розглянути до впровадження у зв'язку з функціонуванням підприємства під час війни.

Отримані результати дослідження можуть бути використані керівництвом та фахівцями з управління ризиками для аналізу ризикостійкості ТОВ «Агрофірма «ім. Довженка» та для впровадження на ньому системи заходів підвищення ризикостійкості, збільшення ефективності підприємства та поліпшення фінансової стабільності із врахування актуальних умов функціонування підприємства.